

Εικαστικά

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλιο Εκπαιδευτικού

Συγγραφείς: Αντωνόπουλος Ιωάννης, ζωγράφος – ΧΑΡΑΚΤΗΣ – εκπαιδευτικός
Δουκάκη Μαρία, ζωγράφος – εκπαιδευτικός

Κριτες αξιολογητες: Βάος Αντώνης, ζωγράφος – Επικουρος Καθηγητής Παν/μιου Πατρών
Σεβαστάκης Δημήτρης, ζωγράφος – λέκτορας ε.μ.π.
Κατσούλας Αριστομένης, ζωγράφος – εκπαιδευτικός

Εικονογραφηση: Βασιλακάκης Απόστολος, ζωγράφος – εκπαιδευτικός
Φιλολογική επιμελεια: Ζήση Γεωργία, φιλόλογος – εκπαιδευτικός
Υπευθυνος μαθηματος
κατα τη συγγραφη: Σιγάλας Γιώργης, ζωγράφος – Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Υπευθυνη υποεργου: Μάρκου Ρόη, ζωγράφος – εκπαιδευτικός
εξωφυλλο: Πάντος Θόδωρος, Ζωγράφος
αναδοχος: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ
προεκτυπωτικες
εργασιες: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

Γ Κ.Π.Σ./ΕΠΕΑΕΚ II /Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση τωνπρογραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Ιωάννης Αντωνόπουλος Μαρία Δουκάκη

Εικαστικά

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο Εκπαιδευτικού

Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων
Αθήνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Το Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών (Δ.Ε.Π.Σ.) για τα Εικαστικά. Βασικές αρχές και σκοποί.	5
2. Διαθεματικότητα. Η διαθεματικότητα στα γνωστικά αντικείμενα. Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες (Θ.Δ.Ε.).	6
3. Η ύλη του μαθήματος σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών (Δ.Ε.Π.Σ.).	8
4. Διδακτική Μεθοδολογία	11
5. Λίγα λόγια για το βιβλίο του καθηγητή	12
1η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΜΟΡΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	14
ΘΕΜΑ 1: Το φως και οι φωτοσκιάσεις	15
ΘΕΜΑ 2: Ο όγκος μέσα από τον τόνο και το χρώμα	20
ΘΕΜΑ 3: Ο χώρος και το βάθος	26
ΘΕΜΑ 4: Κίνηση, ένταση και δυναμική	30
ΘΕΜΑ 5: Η δομή και η σύνθεση	34
2η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΤΕΧΝΕΣ	39
ΘΕΜΑ 1: Σχέδιο γραφιστικής	40
ΘΕΜΑ 2: Βιομηχανικός σχεδιασμός	45
ΘΕΜΑ 3: Σχεδιασμός ενδύματος και μόδα	48
ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ 1: Εικαστικά επαγγέλματα	52
3η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ	53
ΘΕΜΑ 1: Φωτογραφία	54
ΘΕΜΑ 2: Βίντεο και Ηλεκτρονικός Υπολογιστή	60
4η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ	65
ΘΕΜΑ 1: Αφηρημένη Τέχνη - τα μη παραστατικά έργα	66
ΘΕΜΑ 2: Ασαμπλάζ, παρεμβάσεις στον χώρο	70
ΘΕΜΑ 3: Ομοιότητες και διαφορές των Καλών τεχνών	76
ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ 2: Σχέσεις τεχνών	81
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	84

Σύμφωνα με το ισχύον Φ.Ε.Κ. 303/13-03-03:

1. Το Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών (Δ.Ε.Π.Σ.)

για τα Εικαστικά

Το ΔΕΠΣ συνδέει την ύλη του μαθήματος σε όλες τις τάξεις και προσδιορίζει τις βασικές αρχές και τους σκοπούς του μαθήματος αλλά συνδέει επίσης όλα τα μαθήματα της τάξης, μέσω των διαθεματικών δραστηριοτήτων. Τα Εικαστικά στο Γυμνάσιο ασχολούνται με τη Δημιουργία της Εικόνας (έργο τέχνης) και την Αισθητική της.

Οι διδάσκοντες καλούνται να διδάξουν συστηματικά ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα σπουδών: τη δημιουργία μαθητικών έργων παράλληλα με τη θεωρία της τέχνης που συνδέει το θεατή, το δημιουργό και το έργο τέχνης. Οι μαθητές οδηγούνται στο να αντιληφθούν την τέχνη ως προϊόν υψηλής πνευματικής δημιουργίας που εντάσσεται στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά.

Βασικές αρχές και σκοποί του Δ.Ε.Π.Σ.

Με τη διδασκαλία πρέπει να παρέχεται γενική παιδεία υψηλού επιπέδου, να αναδεικνύονται τα ενδιαφέροντα και οι κλίσεις του μαθητή, να εξασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες μάθησης, να ενισχύεται η πολιτιστική ταυτότητα, να ευαισθητοποιούνται οι μαθητές στην προστασία του περιβάλλοντος, να αξιοποιούνται οι νέες τεχνολογίες. Η διδακτική προσέγγιση του μαθήματος στηρίζεται στην ανοιχτή διδασκαλία, που ζητά την αυτενέργεια του μαθητή, την ελεύθερη σκέψη και δημιουργικότητα, ώστε να συνειδητοποιήσει την ανάγκη της τέχνης και να αποκτήσει θετική στάση απέναντί της. Να αποκτήσουν οι μαθητές αισθητικές εμπειρίες και να απολαύσουν τις τέχνες ως δημιουργοί και ευαίσθητοι θεατές μαζί, να διαμορφώνουν προσωπικές απόψεις, να ενδιαφέρονται και να μιλούν για την τέχνη γενικά και για τα έργα τέχνης ειδικότερα.

Βασικός σκοπός είναι να γνωρίσουν οι μαθητές τις εικαστικές τέχνες, να εμβαθύνουν σε αυτές και να τις απολαύσουν μέσα από ισόρροπες δραστηριότητες έρευνας και δημιουργίας έργων αλλά και μέσα από τη γνώση και την κατανόηση του φαινομένου της τέχνης, ώστε να καλλιεργηθούν ως δημιουργοί και ως φιλότεχνοι θεατές.

Ειδικότερα επιδιώκεται να καλλιεργηθεί η δημιουργικότητα του μαθητή, η παραγωγή καλλιτεχνικού έργου, η συμμετοχή του στις εικαστικές τέχνες, η γνώση και η χρήση των υλικών, των μέσων, των εργαλείων και των πηγών σε ποικίλες εικαστικές μορφές, η ευαίσθητη ανταπόκριση, η κατανόηση, η κριτική προσέγγιση και η ανάλυση του εικαστικού έργου αλλά και του φαινομένου της τέχνης γενικότερα, η κατανόηση της πολιτιστικής διάστασης και η συμβολή των τεχνών στον πολιτισμό διαχρονικά και συγχρονικά. Κατ' επέκταση, οι μαθητές πρέπει να μπορούν να κάνουν κριτική και να αξιολογούν τα δικά τους έργα και τα έργα των συμμαθητών τους, συνειδητοποιώντας πως υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές και απόψεις γύρω από τα έργα τέχνης. Έτσι, το έργο του καθενός δεν θα είναι η μοναδική εκδοχή σε ό,τι ζητάει ο καθηγητής, και ο κάθε ένας θα λογαριάζεται ως δημιουργός αλλά και ως δέκτης της δημιουργίας των άλλων.

2. Διαθεματικότητα

Το μάθημα συνδέεται θεματικά με άλλα μαθήματα του σχολείου. Κατά την επεξεργασία των θεμάτων και των εννοιών προσδιορίζεται και η σχέση που υπάρχει με άλλα μαθήματα. Στο βιβλίο του μαθητή, στο τέλος των θεμάτων γίνεται μικρή αναφορά σε διαθεματικές έννοιες σχετικές με το θέμα. Ο καθηγητής εντοπίζει και αναπτύσσει τις έννοιες που κατά την κρίση του ενδιαφέρουν τους μαθητές. Στο βιβλίο του καθηγητή προτείνονται συνθετικές εργασίες (projects) που ο καθηγητής συνιστά κατά την κρίση του στους μαθητές. Εκείνοι αφού επιλέξουν το θέμα που τους ενδιαφέρει περισσότερο και διατυπώσουν τις ιδέες τους, διαμορφώνουν ένα γενικό σχέδιο εργασίας, χωρίζονται σε ομάδες, ανατρέχουν στο σχετικό μάθημα και συμβουλευούνται τον αντίστοιχο καθηγητή, ώστε να συνδέσουν τις γνώσεις τους και να αναπτύξουν πρωτοβουλίες: αναζητούν, συλλέγουν και αξιοποιούν πληροφορίες και υλικό, συζητούν και προσαρμόζουν το πρόγραμμά τους για να υλοποιήσουν το project, το οποίο

παρουσιάζουν και αξιολογούν. Ο Διδάσκων βοηθά και συμβουλεύει όπου είναι απαραίτητο.

Διαθεματικότητα στα γνωστικά αντικείμενα:

Ιστορία	Μπαρόκ, Κλασικισμός, Ρομαντισμός, 20ος αιώνας
Μαθηματικά	Συμμετρία, στροφή, αναλογία
Βιολογία	Υγεία, κάπνισμα, αλκοόλ, νερό
Φυσική	Μηχανές, κίνηση, δυνάμεις, βάρος
Σ.Ε.Π.	Γραφίστας, φωτογράφος, γλύπτης
Ξένες γλώσσες	Επεξεργασία ξενόγλωσσου κειμένου με θέμα τις Εικαστικές Τέχνες, ξενόγλωσσο όρο
Θρησκευτικά	Η Εκκλησία, το κάλλος
Νεοελληνική	Κατανόηση κειμένου, περιγραφή και ανάλυση γλώσσα έργου, προφορική έκφραση, παραγωγή γραπτών και γραμματεία κειμένων
Πληροφορική	Λογισμικό για σχέδιο και ζωγραφική
Μουσική	Ρομαντισμός, Ιμπρεσιονισμός, ρυθμός, ηχόχρωμα
Κοινωνική και πολιτική αγωγή	Περιβάλλον, κουλτούρα – υποκουλτούρα, κοινωνικές μεταβολές, κοινωνικά προβλήματα, Green Peace
Φυσική αγωγή	Ρυθμική, ενόργανη, καλλιτεχνική γυμναστική

Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες (Θ.Δ.Ε.)

Αλληλεπίδραση: Εμφανίζεται κατά την άντληση ιδεών από τους μαθητές μέσα από ποικίλα ερεθίσματα και ιδιαίτερα από την μοντέρνα τέχνη, οπότε συνδέεται με τις Θ.Δ.Ε. επικοινωνία και διάσταση. Στενά συνδεδεμένη με την Θ.Δ.Ε. διάσταση εμφανίζεται κατά τον προσδιορισμό της ιστορικής περιόδου, του τόπου δημιουργίας και των στοιχείων τεχντροπίας του έργου. Εμφανίζεται επίσης κατά την κριτική που ασκούν οι μαθητές στα έργα τέχνης και στα έργα των συμμαθητών τους και στη συμμετοχή τους σε συζητήσεις γύρω από την τέχνη, οπότε συνδέεται με τις Θ.Δ.Ε. επικοινωνία και μονάδα-σύνολο.

Διάσταση: Εμφανίζεται κατά την απόδοση από τους μαθητές του όγκου, του χώρου και του βάθους σε τρισδιάστατα έργα, οπότε συνδέεται με την Θ.Δ.Ε. επικοινωνία και κατά τον προσδιορισμό της ιστορικής περιόδου, του τόπου δημιουργίας, καθώς και τα στοιχεία της τεχντροπίας γνωστού έργου συνδέεται με τις Θ.Δ.Ε. αλληλεπίδραση και πολιτισμός.

Επικοινωνία: Εμφανίζεται κατά τη μετάδοση του μηνύματος από τους μαθητές μέσα από ένα έργο τους, οπότε συνδέεται με την Θ.Δ.Ε. αλληλεπίδραση, κατά την εκμετάλλευση των εκφραστικών και επικοινωνιακών δυνατοτήτων των σύγχρονων μέσων, οπότε συνδέεται με την Θ.Δ.Ε. πολιτισμός και κατά την αναγνώριση των στοιχείων της τεχντροπίας του έργου, οπότε συνδέεται με την Θ.Δ.Ε. σύστημα. Παρουσιάζει αυξημένη συχνότητα κατά την ανάλυση και ερμηνεία και την κριτική αξιολόγηση του έργου από τους μαθητές, συνδεδεμένη με τις Θ.Δ.Ε. σύστημα και μονάδα-σύνολο.

Μεταβολή: Εντοπίζεται κυρίως στην κατανόηση της συνέχειας και της εξέλιξης των εικαστικών τεχνών και συνδέεται με τις Θ.Δ.Ε. αλληλεπίδραση, διάσταση και πολιτισμός.

Μονάδα-σύνολο: Εμφανίζεται κυρίως κατά την κριτική που ασκούν στα έργα των συμμαθητών τους και κατά τη συμμετοχή των μαθητών σε συζητήσεις γύρω από την τέχνη, οπότε συνδέεται με τις Θ.Δ.Ε. επικοινωνία και αλληλεπίδραση.

Ομοιότητα-διαφορά: Εμφανίζεται κατά τη διάκριση της δομής και της σύνθεσης σε ένα έργο τέχνης, οπότε συνδέεται με τη Θ.Δ.Ε. σύστημα, κατά τη σύγκριση έργων διαφορετικών εποχών και διαφορετικών δημιουργών, οπότε συνδέεται με τις Θ.Δ.Ε. διάσταση και αλληλεπίδραση και κατά την ερμηνεία του πώς το ίδιο θέμα αποδίδεται διαφορετικά μέσα στις διάφορες εποχές, οπότε συνδέεται με τη Θ.Δ.Ε. επικοινωνία.

Πολιτισμός: Απαντάται ποικιλοτρόπως, στη γνώση των διαφόρων τεχνοτροπιών και των κυριότερων αντιπροσώπων, την αναγνώριση, την κατάρτιση και την εκτίμηση ορισμένων εκδηλώσεων της μοντέρνας τέχνης και κατά την αναγνώριση της σπουδαιότητας και της αναγκαιότητας των τεχνών για τον άνθρωπο και την κοινωνία, οπότε συνδέεται με την Θ.Δ.Ε. επικοινωνία.

Σύστημα: Εμφανίζεται κατά τη σχεδίαση από τους μαθητές με αυξανούσα ευχέρεια και ευαισθησία, την απόδοση των χρωματικών τόνων, την οργάνωση της πορείας του έργου και την επιλογή του κατάλληλου υλικού για την υλοποίηση του έργου, οπότε συνδέεται με τις Θ.Δ.Ε. μεταβολή και ομοιότητα-διαφορά.

3. Η ύλη του μαθήματος σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.)

ΣΤΟΧΟΙ	ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ- ΟΔΗΓΙΕΣ
--------	--------------------	-------------------------------------

1ος ΑΞΟΝΑΣ: Σύνθετα υλικά, Μέσα, Τεχνικές

<p>Οι μαθητές επιδιώκεται:</p> <p>Να σχεδιάζουν και να ζωγραφίζουν με αυξανούσα ικανότητα και ευαισθησία</p> <p>Να χρησιμοποιούν τρεις τουλάχιστον διαφορετικές τεχνικές και να αποδίδουν απλές χρωματικές ποιότητες με τόνους και αποχρώσεις</p> <p>Να χρησιμοποιούν με ευχέρεια όλα τα απαραίτητα γεωμετρικά όργανα</p> <p>Να χρησιμοποιούν το χαρτί ως χρωματική επιφάνεια και ως κατασκευαστικό μέσο</p> <p>Να χρησιμοποιούν σύγχρονα μέσα παραγωγής εικόνας</p> <p>Να πειραματίζονται με νέα υλικά και μέσα</p> <p>Να οργανώνουν την πορεία των έργων τους</p> <p>Να επιλέγουν το κατάλληλο υλικό για τη μορφοποίηση της ιδέας τους και να χρησιμοποιούν με ευχέρεια τα κατάλληλα εργαλεία</p> <p>Να ερευνούν διάφορες πηγές και να επιλέγουν τεχνικές, τις οποίες να δοκιμάζουν σε έργα τους.</p>	<p>Υλικά σχεδίου και ζωγραφικής</p> <p>Γεωμετρικά όργανα</p> <p>Χαρτόνια και χαρτιά</p> <p>Φωτογραφική μηχανή</p> <p>Βίντεο</p> <p>Η/Υπολογιστής</p> <p>Πειραματισμοί</p> <p>Οργάνωση και μέθοδος</p> <p>Ποικίλα υλικά και εργαλεία</p> <p>Πηγές</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Επιλογή και εκμάθηση των υλικών, των μέσων και των τεχνικών που θα χρησιμοποιηθούν για τις προτεινόμενες στον τέταρτο άξονα, μορφές των εικαστικών τεχνών. • Οργάνωση εργαστηρίου. Εκτός από τα κοινά για όλους τους μαθητές υλικά γίνεται ενημέρωση για ποικίλα άλλα υλικά σχεδίου και ζωγραφικής, ώστε να μπορούν να επιλέγουν ό,τι τυχόν τους ενδιαφέρει. • Χρήση κατάλληλων γεωμετρικών οργάνων ανάλογα με το προτεινόμενο θέμα. • Χαρτόνια και χαρτιά για σχέδια, μακέτες και κατασκευές. • Εκμάθηση της χρήσης της σύγχρονης τεχνολογίας στην παραγωγή εικόνας με διάφορους τρόπους και της χρήσης λογισμικού για σχέδιο και ζωγραφική, εφόσον υπάρχουν στη διάθεση των μαθητών. • Παροχή και χρήση ποικίλων υλικών και πρωτότυπων υλικών και μέσων. • Χρήση ποικίλων υλικών, όπως: σύρματος, ξύλου, γύψου, φύλλου χαλκού, φύλλου αλουμινίου, χαντρών, κολλών, πλαστικών, άχρηστων υλικών. • Ασκήσεις με διάφορες τεχνικές
---	--	---

2ος ΑΞΟΝΑΣ: Μορφικά στοιχεία

<p>Να μορφοποιούν τα έργα τους χρησιμοποιώντας ποικίλα μορφικά στοιχεία.</p> <p>Να επιχειρούν τον προσδιορισμό του φωτός των έργων τους και τη φωτισκίαση με λίγους τόνους.</p> <p>Να διακρίνουν τη δομή και τη σύνθεση σε ένα έργο τέχνης.</p> <p>Να προσέχουν τη σύνθεση του έργου τους.</p> <p>Να χρησιμοποιούν στα έργα τους μορφικά στοιχεία με τέτοιο τρόπο, ώστε να δίνουν την ψευδαίσθηση της κίνησης, της έντασης, της δυναμικής.</p>	<p>Φως</p> <p>Φωτισκιάσεις</p> <p>Σύνθεση και δομή</p> <p>Κίνηση</p> <p>Δυναμική</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Συμπλήρωση της διδασκαλίας των μορφικών στοιχείων με κατάλληλα παραδείγματα από έργα τέχνης, με ασκήσεις και με εφαρμογή σε έργα των μαθητών. • Δημιουργία έργων με διαφορετικούς φωτισμούς. • Χρησιμοποίηση θερμών - ψυχρών χρωμάτων στις σκιές. • Οργάνωση της εικόνας. • Διδασκαλία και εφαρμογή στοιχείων σύνθεσης, όπως: ισορροπίας χρώματος, σχήματος, φωτός, υψής.
--	--	---

<p>Να προσθέτουν το στοιχείο της πραγματικής κίνησης σε εικαστικά έργα.</p> <p>Να αποδίδουν ευκρινώς τον όγκο, το χώρο και το βάθος με ποικίλους τρόπους.</p> <p>Να κατανοούν ορισμένα χαρακτηριστικά μορφικά στοιχεία της φωτογραφικής και της κινηματογραφικής γλώσσας.</p>	<p>Ένταση Όγκος</p> <p>Χώρος</p> <p>Βάθος</p> <p>Αναφορά σε λίγα μορφικά στοιχεία της φωτογραφίας, του βίντεο, του κινηματογράφου</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ασκήσεις μεταφοράς εννοιών του φυσικού κόσμου σε εικαστικό έργο (Φυσική, Χημεία, Βιολογία). • Πραγματική κίνηση σε μομπιλ, σε κατασκευές ή σε βίντεο. • Ασκήσεις και έργα με έμφαση στον όγκο, στο χώρο, στο βάθος (Γεωμετρία). • Πρώτη επαφή με μορφικά στοιχεία: πλάνο, χρόνος (διάρκεια), μοντάζ, ήχος, οπτική γωνία, κίνηση μηχανής, κίνηση εικόνας.
---	---	---

3ος ΑΞΟΝΑΣ: Θέμα – Περιεχόμενο – Νόημα

<p>Να αντλούν ιδέες από ποικίλα ερεθίσματα.</p> <p>Να προσδίδουν στο έργο τους περιεχόμενο και νόημα.</p> <p>Α μεταδίδουν ένα μήνυμα μέσα από το έργο τους.</p> <p>Να αντιλαμβάνονται ότι η δημιουργία ενός εντύπου μπορεί να έχει αισθητική διάσταση.</p> <p>Να σχολιάζουν και να προτείνουν ορισμένους τρόπους ένδυσης.</p> <p>Να εμπνέονται από τις εκφραστικές και τις επικοινωνιακές δυνατότητες των σύγχρονων μέσων και να βρίσκουν κατάλληλα θέματα για να τα αποδώσουν με τη χρήση τους.</p> <p>Να αντλούν ιδέες από τη μοντέρνα τέχνη και να δημιουργούν έργα με συγκεκριμένη τεχνοτροπία.</p> <p>Να επιλέγουν οι ίδιοι το θέμα τους.</p>	<p>Θέματα από συνθέσεις αντικειμένων, τοπία, φωτογραφίες, γεγονότα, αθλητισμό, αυτοκίνητα</p> <p>Θέματα από γραφιστική</p> <p>Θέματα από μόδα</p> <p>Θέματα κατάλληλα για φωτογραφίες, βίντεο ή Η/Υ</p> <p>Θέματα ρομαντικά, υπερρεαλιστικά, ανεικονικά</p> <p>Ελεύθερα θέματα</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόταση δημιουργικής πορείας του μαθητικού έργου: α) ιδέα, β) έρευνα σε έργα καλλιτεχνών με το ίδιο θέμα, γ) επιλογή μέσου, δ) πραγματοποίηση. • Δημιουργία σειράς έργων με το ίδιο αντικείμενο. • Γραφιστική όπως: γράμματα και αριθμοί, στήσιμο σελίδας, εξώφυλλα, αφίσες εμπορικές ή πολιτιστικές κ.ά. • Σκαρίφημα ενός πρωτότυπου ενδύματος ή υποδήματος. • Θέματα όπως: ρεπορτάζ, στιγμιότυπα, διηγήσεις, απλά σενάρια κ.ά. • Μελέτη μοντέρνων έργων, κατανόηση των ιδιαίτερων στοιχείων που προσδιορίζουν την τεχνοτροπία (ύφος) τους και εφαρμογή σε έργα μαθητών.
--	--	--

4ος ΑΞΟΝΑΣ: Μορφές εικαστικών και εφαρμοσμένων τεχνών

<p>Να δημιουργούν εικόνες με αύξουσα ευχέρεια.</p> <p>Να σχεδιάζουν εκ του φυσικού μια σύνθεση αντικειμένων με πιστότητα.</p> <p>Να προσχεδιάζουν, να υλοποιούν, να βελτιώνουν, ύστερα από συζητήσεις και να εκθέτουν ένα έργο τους.</p> <p>Να ζωγραφίζουν επιλέγοντας από διάφορες τεχνικές την καταλληλότερη για την ιδέα τους.</p>	<p>Σχέδιο Ζωγραφική Σχέδιο γραφιστικής Αφίσα Έντυπο</p> <p>Βιομηχανικό σχέδιο</p> <p>Σχεδιασμός ρούχων Σχέδιο μόδας Κόσμημα Φωτογραφία Βίντεο</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία έργων δύο και τριών διαστάσεων. • Δημιουργία έργων ποικίλων μορφών και τεχνικών. • Χρήση προσχεδίων και σημειώσεων. • Έκθεση των έργων. • Στήσιμο εντύπων. • Δημιουργία εικονογραφημένου βιβλίου – ομαδική εργασία. • Δημιουργία αφίσας με πολιτιστικό ή με εμπορικό μήνυμα. • Συνδυασμός εικόνας και γραμμάτων με αισθητικό αποτέλεσμα. <p>Σχεδιασμός προτάσεων για την αισθητική βελτίωση απλών εμπορικών προϊόντων (πχ επέμβαση στη φωτοτυπία της εικόνας μιας καρέκλας).</p>
---	---	--

<p>Να χρησιμοποιούν μια εικόνα, για να προβάλουν ένα συγκεκριμένο μήνυμα.</p> <p>Να κατανοούν τις διαφορές και τις ομοιότητες των Καλών και των Εφαρμοσμένων Τεχνών</p>	<p>Ψηφιακή εικόνα, Πολυμέσα Ασαμπλάζ Παρεμβάσεις στο χώρο</p>	<p>Σκαρίφημα ενός πρωτότυπου ενδύματος ή υποδήματος (πχ μια αποκριάτικη στολή).</p> <p>Σχέδιο ή κατασκευή παραδοσιακού ή μοντέρνου κοσμήματος.</p> <p>Συνδυασμός φωτογραφιών, φωτοτυπιών, ψηφιακών εικόνων, προβολών κά σε ενιαίο αισθητικό αποτέλεσμα.</p> <p>Δημιουργία τοιχογραφιών, αναγλύφων, κατασκευή ή συναρμογή μεγάλου μεγέθους, διακοσμήσεις, δενδροφυτεύσεις.</p>
---	---	---

5ος ΑΞΟΝΑΣ: Ιστορία τέχνης και πολιτισμού, Τεχνοτροπίες – Καλλιτέχνες

<p>Να προσδιορίζουν την ιστορική περίοδο και τον τόπο δημιουργίας, καθώς και τα στοιχεία τεχνοτροπίας ενός χαρακτηριστικού έργου που τους είναι γνωστό και με βάση αυτό να αναγνωρίζουν παρόμοια έργα.</p> <p>Να διακρίνουν σε ένα έργο τέχνης θρησκευτικές, κοινωνικές, πολιτικές και διαπολιτισμικές επιδράσεις και κλιματολογικές επιρροές.</p> <p>Να κάνουν συγκρίσεις αντιπαραθέτοντας έργα διαφορετικών εποχών και να εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές.</p> <p>Να κατανοούν τη συνέχεια των εικαστικών τεχνών.</p> <p>Να γνωρίζουν λίγα έργα και το όνομα ορισμένων κορυφαίων καλλιτεχνών του 19ου και 20ου αιώνα.</p> <p>Να γνωρίζουν, να κατανοούν και να εκτιμούν ορισμένες εκδηλώσεις της μοντέρνας τέχνης.</p> <p>Να γνωρίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά ορισμένων μοντέρνων τεχνοτροπιών.</p> <p>Να εμβαθύνουν, να ενοποούν και να συγκρίνουν διάφορες περιόδους της τέχνης με αφορμή ένα συγκεκριμένο θέμα.</p>	<p>18ος – 19ος αιώνας</p> <p>Μπαρόκ</p> <p>Νεοκλασικισμός</p> <p>Ρομαντισμός</p> <p>Ιμπρεσιονισμός</p> <p>20ος αιώνας (έως το 1930)</p> <p>Κυβισμός</p> <p>Σουρεαλισμός</p> <p>Εξπρεσιονισμός</p> <p>Αναφορές στη σύγχρονη τέχνη</p> <p>Θεματική</p> <p>Ιστορία Τέχνης: το περιβάλλον, τα ανεικονικά έργα</p>	<p>Έμφαση στα μορφολογικά στοιχεία του έργου τέχνης.</p> <p>Χρήση βιβλίων ιστορίας τέχνης, άρθρων, καταλόγων εκθέσεων (πηγές).</p> <p>Χρήση σημειώσεων.</p> <p>Σύνδεση έργων με μεγάλα ιστορικά γεγονότα, εφόσον αυτά είναι καθοριστικά στην τεχνοτροπία ή στη θεματολογία.</p> <p>Έμφαση στην τέχνη του 20ου αιώνα και σε έργα ορισμένων κορυφαίων καλλιτεχνών.</p> <p>Σύντομες αναφορές σε έργα ζωγραφικής, γλυπτικής και αρχιτεκτονικής.</p> <p>Σύντομες αναφορές σε ένα-δύο σύγχρονα έργα για την κατανόηση της συνέχειας του μοντέρνου προβληματισμού.</p> <p>Αναφορές στην ελληνική τέχνη της αντίστοιχης περιόδου (σχολή Μονάχου κ.ά.)</p> <p>Συγγραφή από τους μαθητές ενός σύντομου άρθρου για ένα έργο, έναν καλλιτέχνη, μια τεχνοτροπία ή μια περίοδο.</p> <p>Αναφορά στην έννοια του περιβάλλοντος χώρου στη ζωγραφική, στη γλυπτική, στην αρχιτεκτονική μέχρι τα «περιβάλλοντα» ως σύγχρονη εικαστική μορφή.</p> <p>Ανεικονικά έργα από τα πρωτόγονα μέχρι τον αφηρημένο εξπρεσιονισμό και τις κατασκευές, με λίγα χαρακτηριστικά έργα-παραδείγματα.</p>
---	---	---

6ος ΑΞΟΝΑΣ: Αισθητική – Κριτική, Θεωρία τέχνης – Ανάλυση έργου

<p>Na χρησιμοποιούν με ευχέρεια στον προφορικό και στο γραπτό λόγο όλους τους απαραίτητους όρους για τις καλλιτεχνικές δραστηριότητές τους, να γνωρίζουν τη σημασία τους. Na περιγράψουν με λεπτομέρειες ένα έργο, να προσδιορίζουν με χαρακτηρισμούς και με επίθετα τα μορφικά στοιχεία του.</p> <p>Na κατανοούν και να σχολιάζουν το περιεχόμενο, το νόημα, το μήνυμα ενός έργου και να το ερμηνεύουν. Na κατανοούν και να σχολιάζουν απλά κείμενα για την τέχνη.</p> <p>Na κρίνουν τα έργα τους, τα έργα των συμμαθητών τους και έργα τέχνης επιχειρηματολογώντας. Na συμμετέχουν ευχαρίστως σε συζητήσεις γύρω από την τέχνη, να έχουν απόψεις και να τις υποστηρίζουν.</p> <p>Na εξηγούν πώς το ίδιο θέμα αποδίδεται με διαφορετικά μέσα στις διάφορες τέχνες.</p> <p>Na εξηγούν απλά τον επικοινωνιακό χαρακτήρα του έργου τέχνης. Na εξηγούν απλά τη σχέση της τέχνης με διάφορες εκδηλώσεις του ανθρώπου.</p>	<p>Ορολογία τέχνης</p> <p>Ανάλυση και ερμηνεία έργου</p> <p>Επιδράσεις</p> <p>Συγκρίσεις</p> <p>Κριτική – Αξιολόγηση</p> <p>Αισθητικές αξίες και ποιότητες</p> <p>Ομοιότητες και διαφορές των Καλών Τεχνών</p> <p>Σχέση δημιουργού, έργου και θεατή</p> <p>Σχέση τέχνης και καθημερινής ζωής</p> <p>Σχέση τέχνης και ιδεολογίας</p>	<p>Χρήση σύντομων σημειώσεων.</p> <p>Ανάλυση έργων που σχετίζονται με τις υπόλοιπες ενότητες.</p> <p>Συστηματική ανάλυση έργου.</p> <p>Σύντομη γραπτή ερμηνεία μετά από ανάλυση ενός έργου στην τάξη.</p> <p>Συγκρίσεις έργων του ίδιου καλλιτέχνη ή του ίδιου ύφους ή της ίδιας ή άλλης εποχής.</p> <p>Κείμενα τέχνης, κατανοητές κριτικές, άρθρα, παρουσιάσεις έργων ή εκθέσεων σε εφημερίδες, περιοδικά, καταλόγους.</p> <p>Συγγραφή από τους μαθητές ενός σύντομου άρθρου με την εντύπωσή τους από μια έκθεση έργων τέχνης.</p> <p>Διδασκαλία στοιχειώδους αισθητικής υπό μορφή ελεύθερων ή οργανωμένων συζητήσεων για τα χαρακτηριστικά της τέχνης και αργότερα για τις σχέσεις της με άλλες εκδηλώσεις του ανθρώπου.</p> <p>Απλοι ορισμοί αισθητικών αξιών, όπως το ωραίο και το υψηλό, με κατανοητά παραδείγματα από έργα τέχνης και από τη φύση.</p> <p>Το κοινό και ο δημιουργός επικοινωνούν μέσα από το έργο τέχνης και την αισθητική εμπειρία.</p> <p>Ανάδειξη του ρόλου της τέχνης στη ζωή μέσα από το τραγούδι, το χορό, τον κινηματογράφο, την ποίηση.</p> <p>Το έργο τέχνης συχνά εκφράζει εμφανώς συγκεκριμένη ιδεολογία.</p>
---	---	--

4. Διδακτική μεθοδολογία

Τα Εικαστικά είναι ένα πολύπλευρο και πολυδιάστατο μάθημα, που απαιτεί δραστήριο εκπαιδευτικό και δημιουργικούς μαθητές. Ο εκπαιδευτικός τέχνης θα πρέπει να έχει υπόψη του τα Α.Π.Σ. των προηγούμενων τάξεων και οφείλει να προγραμματίζει τις ετήσιες δραστηριότητες εντός και εκτός της τάξης καθώς και τις ενότητες των μαθημάτων που θα διδάξει.

Το βιβλίο του μαθητή είναι μια πρόταση διδακτέας ύλης προς επεξεργασία, από μαθητές και καθηγητή, ενώ το βιβλίο του καθηγητή αναφέρεται στη μεθοδολογία του μαθήματος.

Η διδακτική μεθοδολογία στηρίζεται στην ύλη και πρέπει να βασίζεται στις προηγούμενες γνώσεις των μαθητών αλλά και να αντιμετωπίζει τις πιθανώς λανθασμένες αντιλήψεις τους για θέματα τέχνης, να παίρνει αφορμή από τη διδασκαλία άλλων μαθημάτων, από τα ενδιαφέροντα των παιδιών, από σχέσεις, γεγονότα και γενικά από την τέχνη και τη ζωή εντός και εκτός σχολείου.

Η χρήση του βιβλίου του μαθητή και άλλων διδακτικών και εποπτικών μέσων δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να καταστήσει το μάθημα βιβλιοκεντρικό. Ο περιορισμένος, από το ωρολόγιο πρόγραμμα, χρόνος του μαθήματος πρέπει να οδηγήσει τον καθηγητή στην επιλογή ορισμένων θεμάτων στα οποία θα εμβαθύνει ανάλογα με τους στόχους που θέτει, τα ενδιαφέροντα των μαθητών, το επίπεδο και τις προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες τους, τα υλικά και τα μέσα που έχει στη διάθεσή του. Μικρό μέρος του Δ.Ε.Π.Σ. μπορεί να παραλειφθεί και να αντικατασταθεί με καλλιτεχνικά θέματα τοπικού ή άλλου χαρακτήρα. Ο καθηγητής πρέπει να συστηματοποιήσει τις διδακτικές του ενέργειες, ώστε να υπάρχει ενοποίηση και συνέχεια στην ύλη αλλά και να κρίνει τότε πρέπει

να πραγματοποιηθεί μια εργασία, αν θα την παραλείψει ή θα την αντικαταστήσει. Να προσεγγίζει κάθε θεματική ενότητα από πολλές πλευρές, ιστορικά, αισθητικά, θεωρητικά, πρακτικά, ώστε να επιτυγχάνεται σφαιρικότητα και ισορροπία στη διδασκαλία.

Η οργάνωση παράλληλων δραστηριοτήτων, όπως επισκέψεις σε επαγγελματικά εργαστήρια Καλών και Εφαρμοσμένων Τεχνών, διαλέξεις από ειδικούς, έρευνες και εργασίες, συμβάλλει στην ολοκληρωμένη διεξαγωγή του μαθήματος. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει ακόμη να αξιοποιεί τα έργα των μαθητών με τη διοργάνωση εκθέσεων και να επιβραβεύει έτσι τις προσπάθειές τους, ανατροφοδοτώντας θετικά τη δημιουργική διαδικασία. Οι σχολικές γιορτές θα πρέπει να γίνουν αφορμή για ομαδική πολύπλευρη καλλιτεχνική συνεργασία και υπεύθυνη προετοιμασία, ώστε να πραγματοποιούνται πρωτότυπες εκδηλώσεις και κυρίως να δημιουργούνται καλαισθητά έργα.

Παρά το γεγονός ότι το μάθημα έχει ελεύθερο χαρακτήρα που αφήνει περιθώρια στο τυχαίο και το αυθόρμητο, πρέπει να κτίζεται σε μια επιστημονικά προγραμματισμένη διδακτική και μαθησιακή πορεία, για να υπάρξουν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα.

5. Λίγα λόγια για το βιβλίο του καθηγητή

Το βιβλίο του καθηγητή είναι ένας οδηγός διδασκαλίας που δομείται ως εξής:

1. Σύνδεση με τους άξονες του Α.Π.Σ.: Πίνακας στον οποίο αναφέρεται η σύνδεση κάθε θέματος με τους 6 διαθεματικούς άξονες.

2. Διάρκεια και περιληψη: Πίνακας στον οποίο αναφέρονται η διάρκεια και ο προγραμματισμός σε διδακτικές ώρες, καθώς και η περιληψη του μαθήματος. Όμως ο καθηγητής είναι αυτός που στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς θα αποφασίσει και πρέπει να αντιστοιχήσει σε διδακτικές ώρες τις διδακτικές ενότητες, καθώς και κάθε θέμα χωριστά, ανάλογα με τους στόχους που θέτει και το επίπεδο των μαθητών.

3. Στόχοι και αποτελέσματα: Πίνακας με τους βασικούς στόχους και τα αναμενόμενα αποτελέσματα για κάθε διδακτική ώρα.

4. Αξιολόγηση: Πίνακας με τα κριτήρια αξιολόγησης που καθορίζονται σύμφωνα με τους στόχους και τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών είναι αναπόσπαστο μέρος της διδακτικής διαδικασίας και πρέπει να αποτελεί για το μαθητή νέα αφετηρία και ενθάρρυνση, γι' αυτό συζητάμε με τους μαθητές τα αποτελέσματα και καθορίζουμε τους στόχους του επόμενου μαθήματος. Γενικά ο καθηγητής αξιολογεί: Α) όλη την τάξη και κάθε μαθητή χωριστά ως προς: 1.τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον, 2.την προσπάθεια και τις πρωτοβουλίες, 3.την αντιληπτική ικανότητα, 4.τα αποτελέσματα στις γραπτές δοκιμασίες, ασκήσεις, έρευνες, έργα και εργασίες και Β) το δικό του έργο ως προς: 1.την αποτελεσματικότητα των μεθόδων του σε σχέση με τους στόχους που έθεσε, 2.την καταλληλότητα του διδακτικού και εποπτικού υλικού που χρησιμοποίησε, 3.την εφαρμογή του αναλυτικού προγράμματος.

5. Υλικά και μέσα – πηγές: Πίνακας με τα διδακτικά και εποπτικά μέσα που θα χρειαστεί ο διδάσκων και οι μαθητές.

6. Ανάπτυξη κάθε διδακτικής ώρας: Ο προτεινόμενος τρόπος διδασκαλίας του μαθήματος στον οποίο δίνονται κίνητρα, οδηγίες, επισημάνσεις για ερωτήσεις με ενδεικτικές απαντήσεις για τους στόχους σε προτεινόμενες ενέργειες του καθηγητή και του μαθητή και τέλος οι απαραίτητες πληροφορίες για κάθε εργασία στο βιβλίο του μαθητή και στο τετράδιο εργασιών.

7. Γλωσσάρι: Συμπληρωματικές βοηθητικές πληροφορίες - επεξηγήσεις.

8. Διαθεματικότητα: Προτεινόμενες διαθεματικές εργασίες που συνδέουν τα Εικαστικά με άλλα μαθήματα του σχολείου, τις οποίες ο καθηγητής προτείνει στους μαθητές και εκείνοι επιλέγουν αν και ποιες θα πραγματοποιήσουν, ατομικά ή ομαδικά.

Οι συγγραφείς

I. ΜΟΡΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την πρώτη διδακτική ενότητα επιδιώκεται η απόκτηση ή συμπλήρωση της γνώσης των μαθητών γύρω από τα μορφικά στοιχεία της εικαστικής γλώσσας και η συνειδητοποίησή τους με τη δημιουργία πρωτότυπων έργων.

ΘΕΜΑ 1: Το φως και οι φωτοσκιάσεις

Το μάθημα σχετικά με το φως προτείνεται να γίνει με παραστατικό τρόπο, χρησιμοποιώντας π.χ. έναν προβολέα, με τον οποίο θα φωτίζουμε διάφορα αντικείμενα μέσα σε σκοτεινό χώρο, έτσι ώστε επικεντρώνοντας το φως στα αντικείμενα να τα παρατηρήσουν και να τα αναγνωρίσουν, προτού προχωρήσουμε στην θεωρία της τέχνης.

Επίσης, η προβολή σλάντ θα λειτουργούσε εποικοδομητικά, αφού οι φωτεινές εικόνες όταν προβάλλονται με σωστό τρόπο στον τοίχο είναι πολύ πιο ζωντανές από τις εικόνες ενός βιβλίου.

ΘΕΜΑ 2: Ο όγκος μέσα από τον τόνο και το χρώμα

Στο θέμα του όγκου μπορούμε να εξετάσουμε: α) τον πραγματικό όγκο των φυσικών αντικειμένων, των έργων γλυπτικής και αρχιτεκτονικής και β) το τρισδιάστατο των αντικειμένων που η διαδιάστατη τέχνη της ζωγραφικής αναπαριστά ως ψευδαίσθηση, με διάφορους τρόπους.

ΘΕΜΑ 3: Ο χώρος και το βάθος

Στο θέμα του χώρου μπορούμε να εξετάσουμε: α) τον πραγματικό χώρο μέσα στον οποίο ζούμε και κινούμαστε και β) το ζωγραφικό χώρο. Προτείνεται μια διαδρομή στην ιστορία της αρχιτεκτονικής, αφού είναι η κατ' εξοχήν τέχνη του χώρου.

Στη σύγχρονη εποχή, το περιβάλλον αποκτά ιδιαίτερη σημασία και παίζει ουσιαστικό ρόλο για την επιβίωση του ανθρώπου. Η τέχνη προσπαθώντας να γίνει αρωγός στη διατήρηση του περιβάλλοντος προτείνει κατασκευές, με τις οποίες ο άνθρωπος έρχεται πιο κοντά στην φύση. Οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν αντιληφθεί πλέον πως αν εξαντλήσουν την φύση, ο άνθρωπος δεν θα επιβιώσει και μαζί του και ο πολιτισμός.

ΘΕΜΑ 4: Κίνηση, ένταση και δυναμική

Εξετάζουμε την κίνηση, την ένταση και τη δυναμική στην φύση και στη ζωή μας όπως εκφράζονται και υπονοούνται μέσα από διάφορα έργα τέχνης, σε όλες τις εποχές. Όσον αφορά στην κίνηση επισημαίνουμε ότι μπορεί να υπάρχει στο θέμα του έργου ή να υπονοείται εξαιτίας της σύνθεσης των στοιχείων του, ως πραγματική ή ψευδαισθητική.

ΘΕΜΑ 5: Η δομή και η σύνθεση

Είναι απαραίτητη η ανάλυση έργων, ώστε οι μαθητές: α) να κατανοήσουν τη θεμελιώδη σημασία και τους νόμους της σύνθεσης, β) να συνειδητοποιήσουν τα βασικά μορφικά στοιχεία των εικαστικών τεχνών αλλά και το ότι τα αποτελέσματα καθορίζονται από τον καλλιτέχνη ανάλογα με την κρίση του, τους περιορισμούς του υλικού και της τεχνικής που χρησιμοποιεί, ενώ στις Εφαρμοσμένες τέχνες παίζουν ρόλο και οι περιορισμοί που προκύπτουν από την χρηστικότητα του έργου και γ) να αντιληφθούν ότι όσα μπορεί να φαίνονται χαώδη και ασυνάρτητα, όπως π.χ. στην Αφηρημένη Τέχνη, έχουν τη δική τους τάξη και θέση στον χώρο.

Λόγω του περιορισμένου από το πρόγραμμα χρόνου διδασκαλίας, προτείνεται οι περισσότερες ασκήσεις να γίνουν με μολύβι, μαρκαδόρους, ξυλομπογιές ή παστέλ. Αν πρέπει να χρησιμοποιηθούν τέμπρες, κάποιες από τις εργασίες αυτές μπορούν να γίνουν στο σπίτι.

ΘΕΜΑ 1 Το φως και οι φωτοσκιάσεις

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.

1ος	Υλικά σχεδίου, ζωγραφικής
2ος	Φως-σκιές, πρίσμα-χρωματικό φάσμα-τα 7 χρώματα της ίριδας, φωτοσκιάσεις, αίσθηση του βάθους και του όγκου, πλαστικότητα, τονική κλίμακα, τονικές αρμονίες και αντιθέσεις, κιαροσκούρο, ατμοσφαιρική προοπτική
3ος	Θέματα μη παραστατικά, συνθέσεις αντικειμένων, πορτέτα
4ος	Σχέδιο, ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική, θέατρο σκιών
5ος	Αναφορά στις σπηλαιογραφίες, στον Παρθενώνα και στα γλυπτά του, στα ελληνικά αγγεία, στις ελληνιστικές τοιχογραφίες και στις τοιχογραφίες της Πομπηίας, Αναγέννηση, Μπαρόκ, Ρομαντισμός, Ρεαλισμός, Ιμπρεσιονισμός, Κυβισμός
6ος	Πλαστικές αξίες και ποιότητες, συμβολισμός

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' εισαγωγή στο μάθημα 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	1.1.α.Το φως μέσα από την επιστήμη 1.1.β.Το φως και οι σκιές 1.2.α.Το φως και οι φωτοσκιάσεις στη ζωγραφική 1.2.β.Το φως σε άλλες τέχνες	Ρούντολφ Αρνχάιμ (Γερμανός καθηγητής ψυχολογίας της τέχνης, γεν.1904), Πυθαγόρειοι (5ος αι. π.Χ.), Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.), Νεύτων (Αγγλος φυσικός, 17ος αι.), Άλμπερτ Αϊνστάιν (Αμερικανός φυσικός, 1879-1955), Βίνσεντ Βαν Γκογκ (Ολλανδός, 1853-90), Ζαν Φρανσουά Μιλέ (Γάλλος, 1814-75), Ευγένιος Σπαθάρης (Αθήνα, 1924), Τζον Σάρτζεντ (Αγγλο-Αμερικανός, 1856-1925), Τζάκομπ Γιόρντανς (Φλαμανδός, 17ος αι.), Φρανσίσκο Γκόγια (Ισπανός, 1746-1828)
2η ώρα	10' έλεγχος -αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	1.3.Το φως και οι σκιές στα έργα ζωγραφικής (προβολή σλάντ)	Λεονάρντο Ντα Βίντσι (Φλωρεντίνος, 15ος-16ος αι.), Καραβάτζιο (Ιταλός, 16ος-17ος αι.), Ρέμπραντ (Ολλανδός, 17ος αι.), Τζόζεφ Τέρνερ (Αγγλος, 1775-1851), Ζορζ Μπρακ (Γάλλος, 1882-1963), Κλοντ Μονέ (Γάλλος, 1840-1926)

	ΣΤΟΧΟΙ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να παρατηρήσουν το φως επάνω στα αντικείμενα και στον χώρο και να χρησιμοποιήσουν την φωτοσκίαση για να δημιουργήσουν ζωγραφικές ποιότητες.	Θα συνειδητοποιήσουν το ρόλο του φωτός στην αντίληψή μας για την πραγματικότητα αλλά και στην τέχνη.
2η ώρα	Να αναλύσουν έργα ζωγραφικής ως προς τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται το φως και οι σκιές και να χρησιμοποιήσουν τις φωτοσκιάσεις σε παραστατικά έργα.	Θα αντιληφθούν ότι το φως και οι σκιές ως βασικά μορφικά στοιχεία του έργου τέχνης αντιμετωπίζονται με διάφορους τρόπους από τους καλλιτέχνες.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή στις αναλύσεις εικόνων και έργων για το ρόλο του φωτός και τη σημασία του.
2. Την ικανότητα να συνειδητοποιήσουν το ρόλο του φωτός στην αντίληψή μας για την πραγματικότητα αλλά και στην τέχνη.
3. Την προσπάθεια να χρησιμοποιήσουν τις φωτοσκιάσεις για να δημιουργήσουν ζωγραφικές ποιότητες σε μη παραστατικά έργα αλλά και στο σχέδιο εκ του φυσικού.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα και κυρίως αν απέδωσαν την πραγματικότητα.

1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1. Αίθουσα με δυνατότητα συσκότισης 2. Διάφορα αντικείμενα επάνω σε τραπέζι 3. Μεταφερόμενος προβολέας 4. Κασετόφωνο με μουσική 5. Ένας λευκός και ένας μαύρος κύβος 6. Διάφορα χρωματιστά κουτιά 7. Ένα βάζο με πολύπλοκο σχήμα 8. Εικόνες με διαφορετικά είδη φωτός	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1. Σχεδίου: μπλοκ σχεδίου, μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα 2. Ζωγραφικής: μπλοκ ακουαρέλας, τέμπερες, πινέλα, παλέτα, μαρκαδόροι
2η ώρα	Σλάιντ	Τα ίδια

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Έχουμε τοποθετήσει από πριν διάφορα αντικείμενα επάνω σε ένα τραπέζι. Όταν έρθουν οι μαθητές στην τάξη και καθίσουν, συσκοτίζουμε την αίθουσα και ανάβοντας τον προβολέα οδηγούμε το βλέμμα τους σε κάθε ένα από τα αντικείμενα. Παίζουμε με το φως, αφήνοντας να βλέπουν πότε ένα αντικείμενο, πότε δυο ή περισσότερα και τέλος τα φωτίζουμε όλα. Ανάβουμε τα φώτα και ζητάμε να περιγράψουν τι αντικείμενα είδαν και με ποια σειρά, τι βλέπουν τώρα και σε τι διαφέρει αυτό που βλέπουν τώρα από αυτό που έβλεπαν πριν (πριν το φως κατηύθυνε το βλέμμα τους, έβλεπαν μόνο τις φωτισμένες περιοχές, τώρα τα κατευθύνουν άλλοι παράγοντες, όπως το μέγεθος του αντικειμένου, το χρώμα του, το σχήμα του κ.τ.λ.)

2. Σβήνουμε τα φώτα και βάζουμε να ακουστεί για ένα λεπτό κάποια μουσική. Σταματάμε τη μουσική και μένουμε 10 δευτερόλεπτα στην ησυχία και στο σκοτάδι. Έπειτα, κατευθύνοντας τον προβολέα διατρέχουμε την τάξη δημιουργώντας ένα παιχνίδι με το φως. Σβήνουμε τον προβολέα και αφήνουμε 10 δευτερόλεπτα σκοτάδι. Ανάβουμε τα φώτα και ζητάμε να βάλουν με τη σειρά τα γεγονότα που προηγήθηκαν (ήχος, απουσία ήχων, κατευθυνόμενο φως, σκοτάδι).

ΣΤΟΧΟΣ: Να προκληθεί ενδιαφέρον σχετικά με το φως και να συσχετίσουν τις έννοιες φως - σκοτάδι με τις έννοιες παρουσία – απουσία, ήχος – ησυχία.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Αναφερόμαστε εν συντομία στην επιστημονική πλευρά του φωτός και κυρίως στην ανάλυση του φωτός μέσα από το πρίσμα, στα 7 χρώματα της ίριδας.

2.α) Ρίχνοντας το φως του προβολέα στη μια πλευρά ενός λευκού κύβου εξηγούμε ότι η φωτεινότητα μιας επιφάνειας δείχνει ότι είναι στραμμένη προς την πηγή του φωτός, ενώ η σκιερή επιφάνεια δείχνει το αντίθετο. β) Κάνουμε το ίδιο και σε ένα μαύρο κύβο, οπότε η πλευρά του που είναι στραμμένη στο φως γίνεται φωτεινότερη και το μαύρο της χρώμα διαφοροποιείται. Μετακινώντας τον προβολέα, κατευθύνουμε το φως από διαφορετικά σημεία και ρωτάμε κάθε φορά ποιος είναι ο προσανατολισμός του κύβου ως προς το φως. γ) Φωτίζοντας ένα χρωματιστό κουτί από πολύ κοντά και έπειτα απομακρύνοντάς το από την πηγή του φωτός, εξηγούμε ότι όσο πιο κοντά είναι μια επιφάνεια στην πηγή του φωτός και όσο πιο κάθετα πέφτει το φως επάνω της τόσο πιο φωτεινή φαίνεται. δ) Φωτίζοντας ένα βάζο με πολύπλοκο σχήμα που βρίσκεται επάνω σε τραπέζι διαχωρίζουμε τις σκιές που δημιουργούνται επάνω του και οφείλονται στο σχήμα του (κύριες), από τις σκιές που το αντικείμενο ρίχνει στο τραπέζι (προσπίπτουσες).

ΣΤΟΧΟΣ: Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι το φως είναι αυτό που επιτρέπει να διακρίνουμε το σχήμα, τον όγκο, την πλαστικότητα και το χρώμα των αντικειμένων και να μπορούμε να ξεχωρίσουμε τα είδη της σκιάς.

3. Τους δείχνουμε τις εικόνες με τα διαφορετικά είδη φωτός. α) Αναφερόμαστε στο φως του πρωινού, όταν τα αντικείμενα φαίνονται διαυγή και καθαρά, στο φως του μεσημεριού που είναι εκτυφλωτικό και δημιουργεί έντονα κοντράστ και στο φως του δειλινού, με το οποίο τίποτα δεν

έχει ένταση και όλα αποπνέουν μια ήρεμη γλυκύτητα. β) Εξηγούμε τις διαφοροποιήσεις που προκύπτουν από το φως του ήλιου, του κεριού ή του τεχνητού φωτός (άσπρο, χρωματιστό, μαλακό ή έντονο). γ) Επισημαίνουμε ότι οι ζωγράφοι μετά από τέτοιου είδους παρατηρήσεις και με την τεχνική των φωτοσκιάσεων καταφέρνουν να αποδώσουν την αίσθηση του βάθους, του όγκου και της πλαστικότητας, αλλά και ότι με τη γνώση τους για τις τονικές κλίμακες όλων των χρωμάτων δημιουργούν τονικές αρμονίες και αντιθέσεις. Έτσι θα αναδειξουμε το σημαντικό ρόλο του φωτός στη σύνθεση των έργων. δ) Αναφερόμαστε στον εκφραστικό ρόλο του φωτός στη γλυπτική, την αρχιτεκτονική, τον κινηματογράφο, το θέατρο και το θέατρο σκιών.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Η άσκηση της επαφής του μολυβιού με το χαρτί χωρίς συγκεκριμένο σχεδιαστικό πλάνο φέρνει ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Ανάλογα με την πίεση που ασκούμε με το μολύβι επάνω στο χαρτί μπορούμε να δημιουργήσουμε σκουρότερους ή μαλακότερους τόνους, μεγαλύτερα ή μικρότερα, συγκεκριμένα ή ελεύθερα σχήματα. Οι μαθητές ωθούνται να δοκιμάσουν και να ανακαλύψουν την ποιότητα στην χρήση του μολυβιού για την απόδοση διαφορετικών τόνων και σχημάτων.

2η. Με διάφορα μολύβια να δημιουργήσουν μια τονική κλίμακα από 6 ως 10 τόνους.

Η 2η εργασία μπορεί να γίνει με τέμπλες στο σπίτι (άσπρο και μαύρο).

ΣΤΟΧΟΣ: Να αυξηθεί η δεξιοτεχνία και η εμπειρία τους στην χρήση του μολυβιού.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Εικ. 1. Σάρτζεντ: το φως της ημέρας που μπαίνει στο δωμάτιο από την πόρτα αριστερά, δημιουργεί εντάσεις στο κάπως σκοτεινό δωμάτιο και ζωντάνια στις παιδικές φιγούρες που μοιάζουν σαν να βγήκαν από παραμύθι. Εικ. 2. Γιόρντανς: το τεχνητό φως που έρχεται από αριστερά και δεξιά δημιουργεί ένταση και μεγαλοπρέπεια στο οικογενειακό πορτρέτο. Εικ. 3. Γκόγια: το διάχυτο φως του ήλιου καλοκαιρινής ημέρας φωτίζει τη σκηνή δίπλα στην θάλασσα. Οι σκιές που δημιουργούνται εξαιτίας της ομπρέλας, η οποία εντείνει ακόμη περισσότερο την παρουσία του δυνατού φωτός, αφήνουν μια γλυκιά, ζεστή και νωχελική αίσθηση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν τον εκφραστικό και συναισθηματικό ρόλο που παίζει το φως στα έργα τέχνης.

2η. Ζητάμε να χρησιμοποιήσουν επάνω στο σχεδιασμένο πορτρέτο την φωτοσκίαση ώστε να τονιστεί α) η σκληρή αντίθεση φωτός-σκιάς δουλεύοντας μόνο με άσπρο-μαύρο, β) η μαλακή τονική διαβάθμιση προσθέτοντας και γκριζα, με τα περάσματα από τον έναν τόνο στον άλλο να είναι μαλακά. Υπενθυμίζουμε ότι αρχικά πρέπει να αποφασίσουν, ποια θα είναι η κατεύθυνση του φωτός.

3η. Στο πρώτο παραλληλόγραμμο να χρησιμοποιήσουν στα διπλανά κομμάτια κοντινούς τόνους, ώστε να δένουν αρμονικά, ενώ στο δεύτερο να δουλέψουν με κοντράστ για να δημιουργηθούν αντιθέσεις.

ΣΤΟΧΟΣ: Με την αναφορά στην αρμονία και την αντίθεση γίνεται εισαγωγή στη σύνθεση, μέσα από ελεύθερες, μη παραστατικές ασκήσεις.

Προτείνεται οι εργασίες 2 και 3 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

Η 3η εργασία μπορεί να γίνει στο μπλοκ με τέμπλες άσπρο, μαύρο και γκριζα.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Καλό θα ήταν να προγραμματίσουμε μια προβολή σλάντ 10 λεπτών, με έργα στα οποία επισημαίνονται οι διαφορετικοί τρόποι που το φως και οι σκιές αντιμετωπίζονται από τους ζωγράφους.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

3η. Αφού σχεδιάσουν ένα παραλληλόγραμμο και το χωρίσουν με τεμνόμενες καμπύλες γραμμές, να δουλέψουν απευθείας με τέμπερες ή μαρκαδόρους. Για να δημιουργηθεί αρμονία θα πρέπει στα διπλανά κομμάτια να τοποθετήσουν χρώματα κοντινά σε τόνο. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν μόνο θερμά ή μόνο ψυχρά ή να δουλέψουν με μια χρωματική γκάμα, π.χ. τα κόκκινα.

4η. Αφού σχεδιάσουν μια σπείρα και την χωρίσουν με μικρές γραμμές, να δουλέψουν με τέμπερες ή μαρκαδόρους. Αντίθεση θα δημιουργηθεί όταν στα διπλανά κομμάτια τοποθετήσουν χρώματα με τονική αντίθεση.

Προτείνεται οι εργασίες 3 και 4 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνδέσουν τους τόνους με τα χρώματα. Επίσης, με την τονική διαβάθμιση εισάγουμε το στοιχείο της πλαστικότητας σε ελεύθερες, μη παραστατικές συνθέσεις, προτού ακολουθήσει η μελέτη εκ του φυσικού.

5η. Έχουμε ετοιμάσει μια σύνθεση με δυο-τρία κουτιά τοποθετημένα επάνω σε ένα τραπέζι. Ανάλογα με το επίπεδο γνώσης των μαθητών μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε κύβους και παραλληλεπίπεδα τοποθετημένα δίπλα-δίπλα ή άλλο μπροστά και άλλο πίσω, το ένα να μισοκρύβει το άλλο κ.τ.λ. Ζητάμε α) να τα παρατηρήσουν και να περιγράψουν τη σύνθεση (σχήματα, μεγέθη, αποστάσεις), β) να τα σχεδιάσουν με προσοχή και πιστότητα, συγκρίνοντας σχήματα και μεγέθη, γ) να αποδώσουν τους τόνους των κουτιών, τις σκιές τους και τον χώρο με δυο-τρεις τόνους.

ΣΤΟΧΟΣ: Οι μαθητές θα έχουν μια πρώτη επαφή με το ελεύθερο σχέδιο, ώστε να αντιληφθούν τη σημασία που έχει το φως και οι σκιές στην απόδοση της πραγματικότητας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες, επιλέγουν ένα θέμα από αυτά που προτείνονται, οργανώνουν και πραγματοποιούν την εργασία με διάφορους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους. Ο καθηγητής φροντίζει να παρουσιαστούν οι εργασίες σε κατάλληλο χρόνο. Αυτός μπορεί να είναι στο επόμενο μάθημα ή σε κάποια εκδήλωση του σχολείου. Προτείνονται οι παρακάτω εργασίες:

1. ΜΟΥΣΙΚΗ-ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ: «Ιμπρεσιονισμός»: παράλληλη έρευνα στη ζωγραφική και στη μουσική με α) γραπτή εργασία: χρονολογία, θεματολογία, επιδιώξεις και περιεχόμενο, σημαντικότεροι εκπρόσωποι, προσφορά στη μοντέρνα τέχνη, β) μικρή έκθεση με ιμπρεσιονιστικά έργα από φωτογραφίες, αντιγραφές και παραγωγή πρωτότυπων έργων από τους μαθητές, γ) μουσικό αφιέρωμα.

2. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: «Ο Καραγκιόζης ως ήρωας του λαϊκού θεάτρου σκιών»: γραπτή εργασία, παράσταση.

3. ΦΥΣΙΚΗ: «Η ανάλυση του φωτός με το πρίσμα»: πείραμα, παρουσίαση.

4. Σ.Ε.Π.: «Επαγγέλματα που συνδέονται με το φως»: έρευνα, παρουσίαση με σημειώσεις.

ΘΕΜΑ 2 Ο Όγκος μέσα από τον τόνο και το χρώμα

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος	Υλικά σχεδίου, ζωγραφικής, γλυπτικής, κολάζ Όγκος, τρίτη διάσταση, όψεις, φωτοσκιάσεις, καθαρά χρώματα, αντίθεση των χρωμάτων, γεωμετρικά στερεά
2ος	Θέματα ελεύθερα, από συνθέσεις αντικειμένων, πορτρέτα
3ος	Σχέδιο, ζωγραφική, χαρακτηριστική (ξυλογραφία, οξυγραφία, λιθογραφία), γλυπτική
4ος	Αναφορά στη ζωγραφική αρχαίων λαών, Αναγέννηση, Κυβισμός, κολορίστες ζωγράφοι, Εξπρεσιονισμός,
5ος	Έλληνες ζωγράφοι του 20ου αιώνα (Εξπρεσιονισμός, Ρεαλισμός, Υπερρεαλισμός, Φωτογραφικός Ρεαλισμός), Έλληνες ζωγράφοι της Σχολής του Μονάχου
6ος	Συγκρίσεις έργων τέχνης

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	2.1. Η οπτική αντίληψη του όγκου 2.2. Πώς έχει αποδοθεί η τρίτη διάσταση στη ζωγραφική 2.4. Σχεδίαση απλών γεωμετρικών στερεών	Γιώργος Μπουζιάνης (Αθήνα, 1885-1959), Λεονάρντο Ντα Βίντσι (Φλωρεντίνος, 15ος-16ος αι.), Πάμπλο Πικάσο (Ισπανός, 1881-1973), Ευγένιος Ντελακουά (Γάλλος, 1798-1863), Βίνσεντ Βαν Γκογκ (Ολλανδός, 1853-90), Γκιστάβ Κουρμπέ (Γάλλος, 1819-77), Πολ Σεζάν (Γάλλος, 1839-1906), Καρλ Σμιτ Ρότλουφ (Γερμανός, 1884-1976), Αλεξέι Γιαβλένσκι (Ρώσος, 1864-1941), Μαξ Μπέκμαν (Γερμανός, 1884-1950), Ρούντολφ Αρνχάιμ (Γερμανός καθηγητής ψυχολογίας της τέχνης, γεν. 1904)
2η ώρα	όμοια	2.3. Έλληνες ζωγράφοι του 20ου αιώνα (προβολή σλάιντ) ΤΕΤΡΑΔΙΟ: Έλληνες ζωγράφοι της Σχολής του Μονάχου. Αναφέρονται όλοι με τα βιογραφικά τους στη σελίδα 23.	Γιαν Βερμέρ (Ολλανδός, 17ος αι.), Τουλούζ Λοτρέκ (Γάλλος, 1864-1901), Βίνσεντ Βαν Γκογκ (Ολλανδός, 1853-90)
		ΣΤΟΧΟΙ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να παρατηρήσουν έργα αρχιτεκτονικής, γλυπτικής και ζωγραφικής και χρησιμοποιώντας τις φωτοσκιάσεις να αποδώσουν ευκρινώς τον όγκο.		α) Θα κατανοήσουν ότι ο όγκος και η τρίτη διάσταση μπορούν να παρουσιαστούν από τη γλυπτική και την αρχιτεκτονική. β) Θα αντιληφθούν τους τρόπους που η τρισδιάστατη πραγματικότητα αποδίδεται ψευδαισθητικά στη ζωγραφική.
2η ώρα	Να γνωρίσουν Έλληνες ζωγράφους μέσα από τα έργα τους.		Θα συγκρίνουν ζωγράφους και έργα και θα αντιλήσουν ιδέες από αυτά.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή α) στις αναλύσεις έργων ως προς τις τεχνικές αναπαράστασης του όγκου, β) στη σύγκριση έργων Ελλήνων ζωγράφων.
2. Την ικανότητα να αντιληφθούν την τεχνική των φωτοσκιάσεων και την χρήση του χρώματος στην απόδοση των όγκων.
3. Την προσπάθεια στο σχέδιο εκ του φυσικού.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή απέδωσαν σχεδιαστικά, ζωγραφικά και γλυπτικά την τρίτη διάσταση.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ - ΠΗΓΕΣ		
1η ώρα	<p>ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Διάφορα αντικείμενα όπως πέτρα, ολόγλυφο ζω, εργαλείο, μπρίκι κ.τ.λ., μαντίλι 2. Τα γεωμετρικά στερεά κύβο, κώνο, κύλινδρο, σφαίρα σε λευκό χρώμα 3. Μεταφερόμενος προβολέας, καρέκλα 4. Βιβλία τέχνης 5. Ένα βάζο από πηλό, ένα πλαστικό ποτήρι, ένα σπόγγο κ.τ.λ. 	<p>ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα, μπλοκ ακουαρέλας, ξυλομπογιές, παστέλ

2η ώρα	1. Σλίαντ 2. Πηλό για όλους τους μαθητές	1. Σχεδίου και ζωγραφικής: τέμπρες, πινέλα 2. Κολάζ: περιοδικά, κόλλα, ψαλίδι 3. Γλυπτικής: σύρμα, εφημερίδες, υφάσματα, κλωστή, βελόνα, πλαστικά χρώματα, αλευρόκολλα, τανάλια
--------	---	---

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Καλούμε δυο μαθητές κοντά μας, τους ζητάμε να δέσουν στα μάτια τους από ένα μαντίλι ώστε να μην βλέπουν και τους δίνουμε να αγγίξουν και να περιγράψουν διάφορα αντικείμενα όπως μια πέτρα, ένα μικρό ολόγλυφο ζώο, ένα εργαλείο, ένα μπρίκι κ.τ.λ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν τον πραγματικό όγκο με την αφή.

2. Καλούμε δυο άλλους μαθητές, ζητάμε από τον ένα να δέσει στα μάτια του το μαντίλι και κρατώντας τον άλλον από το χέρι, ο οποίος θα τον οδηγεί, να περπατήσει κατά μήκος και έπειτα κατά πλάτος της τάξης και να προσδιορίσει το σχήμα της μετρώντας βήματα. Όταν βγάλει το μαντήλι, του ζητάμε να δει το ύψος της τάξης και να ονομάσει το γεωμετρικό στερεό σχήμα που έχει η τάξη.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν την τρίτη διάσταση στον χώρο.

3. Σε σύνδεση και συνέχεια με το προηγούμενο θέμα (το φως) και ρίχνοντας πάλι φως με τον προβολέα επάνω στα τέσσερα βασικά γεωμετρικά στερεά (κύβο, κώνο, κύλινδρο, σφαίρα) αλλά από διαφορετική κατεύθυνση κάθε φορά αναλύουμε την επίδραση του φωτός στην αντίληψή μας για τους όγκους: α) Κάθε φορά βλέπουμε κάποιες από τις όψεις του αντικειμένου. β) Τα επίπεδα του αντικειμένου που εξέχουν είναι πιο φωτεινά. γ) Όταν μια φόρμα είναι επίπεδη έχει ενιαίο τόνο ή χρώμα. δ) Το φως και η σκιά προσδιορίζουν τον προσανατολισμό, την θέση των αντικειμένων και τη σχέση μεταξύ τους.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν τις τρεις διαστάσεις των αντικειμένων.

4. Τοποθετώντας μια καρέκλα όρθια επάνω σε ένα τραπέζι ζητάμε από δυο μαθητές να την περιγράψουν, όταν ο ένας τη βλέπει κατά μέτωπο και ο άλλος από το πλάι. Τοποθετούμε την καρέκλα σε διάφορες θέσεις (ξαπλωτή, ανάποδα, με την πλάτη μπροστά) και ζητάμε κάθε φορά από δυο μαθητές που βρίσκονται σε διαφορετικές θέσεις να την περιγράψουν.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνειδητοποιήσουν ότι αντιλαμβάνομαστε καλύτερα τον όγκο των φυσικών αντικειμένων παρατηρώντας τα από διαφορετικές όψεις τους.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Επιλέγοντας και σχολιάζοντας διάφορες εικόνες από το βιβλίο του μαθητή, εξετάζουμε τους τρόπους που μπορεί να αποδοθεί ο όγκος στη ζωγραφική.

ΣΤΟΧΟΣ: Να διακρίνουν τους διάφορους τρόπους με τους οποίους η διδιάστατη τέχνη της ζωγραφικής αναπαριστά την τρίτη διάσταση.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Για να αποδώσουν τους όγκους των γεωμετρικών στερεών πρέπει πρώτα να προσδιορίσουν την θέση της φωτεινής πηγής και να σκιαγραφήσουν τους τόνους ανάλογα.

2η. Τοποθετούμε σε ένα τραπέζι μια σύνθεση με γεωμετρικά στερεά, ανάλογης δυσκολίας με το επίπεδο της τάξης και ζητάμε να τα σχεδιάσουν με σωστές αναλογίες προσέχοντας τις τονικές διαβαθμίσεις με τις οποίες θα αποδοθούν σωστά οι όγκοι τους.

Οι εργασίες 1 και 2 μπορούν να γίνουν με χρώματα ξυλομπογιές ή παστέλ.

ΣΤΟΧΟΣ: Μαθαίνοντας να αποδίδουν τον όγκο στα τέσσερα γεωμετρικά στερεά θα αποκτήσουν τις βάσεις ώστε να αποδώσουν τον όγκο και άλλων πιο πολύπλοκων αντικειμένων.

3η. Τοποθετούμε σε ένα τραπέζι μια σύνθεση με δυο-τρία απλά αντικείμενα (π.χ. ένα βάζο από

πηλό, ένα πλαστικό ποτήρι και ένα σπόγγο) και ζητάμε α) να σχεδιάσουν όσο μπορούν πιο πιστά τα σχήματα, τις αναλογίες και τις αποστάσεις ανάμεσα στα αντικείμενα, β) να αποδώσουν ρεαλιστικά τους όγκους τους με μολύβι, Ξυλομπογιές ή παστέλ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αποδώσουν ευκρινώς τον όγκο.

4η. Νεκρές φύσεις υπάρχουν στις σελίδες 10 (Εικ.7), 21 (Εικ.20, 21) και 38 (Εικ.2). Να παρατηρήσουν στα έργα αν η ζωγραφική είναι τονική ή χρωματική, αν υπάρχει γεωμετρική προοπτική, αν τα διαφορετικά επίπεδα προσδιορίζονται πιο ελεύθερα με την εναλλαγή των χρωμάτων κ.τ.λ. Ξεκινώντας από το βασικό σχέδιο μπορούν α) να χρωματίσουν ελεύθερα, β) να χρωματίσουν διαφορετικά κάθε επίπεδο προσπαθώντας να αποδώσουν τους όγκους, γ) να δώσουν έμφαση στην χρωματική αρμονία χρησιμοποιώντας τα συμπληρωματικά χρώματα αλλά μπορούν και να αλλάξουν το αρχικό σχέδιο προβάλλοντας την χειρονομία τους για ένα εκφραστικό προσωπικό στυλ.

Προτείνεται η 4η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Μέσα από τη μελέτη έργων να κατανοήσουν τα ιδιαίτερα στοιχεία που προσδιορίζουν την τεχνοτροπία τους και να μάθουν να αντλούν ιδέες από αυτά, ώστε να δημιουργήσουν έργα με προσωπικό στυλ.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Να αναζητήσουν τα γεωμετρικά στερεά στα οποία μπορούν να αναλυθούν οι φόρμες αντικειμένων ή κτιρίων επάνω στις φωτογραφίες. Να σχεδιάσουν τα στερεά που ανακάλυψαν στα κάτω παραλληλόγραμμα ανασυνθέτοντας έτσι το αντίστοιχο αντικείμενο και να φωτοσκιάσουν με τρεις τόνους.

Προτείνεται η 1η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Καλό θα ήταν να γίνει μια ολιγόλεπτη προβολή έργων με σλάιντ και αναφορά σε βασικά στοιχεία της ζωής και του έργου των Ελλήνων ζωγράφων που αναφέρονται στο βιβλίο του μαθητή και στο τετράδιο εργασιών.

Γιώργος Μπουζιάνης: (Αθήνα, 1885-1959) Έζησε και σπούδασε στο Μόναχο, όπου συνδέθηκε με τον Τζιόρτζιο ντε Κίρικο και πολλούς Εξπρεσιονιστές. Εξαιτίας της ανόδου του Χίτλερ στην εξουσία και μετά από πρόταση που του έγινε από την Ελλάδα να εργαστεί ως καθηγητής στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας, επέστρεψε στην χώρα μας. Καθηγητής δεν έγινε ποτέ, ενώ στην κατοχή κόντεψε να πεθάνει από την πείνα, σώθηκε όμως χάρη στη βοήθεια φίλων και θαυμαστών του. Το έργο του ευτύχησε να καταξιωθεί όσο ο ίδιος ήταν ακόμη στη ζωή και με τη βοήθεια του Συλλόγου «Οι φίλοι του Μπουζιάνη» να διαφυλαχθεί και να μελετηθεί.

Γιάννης Τσαρούχης: (Πειραιάς, 1910-1989) Ο ζωγράφος στον οποίο αναφερόμαστε περισσότερο όταν μιλάμε για «ελληνικότητα» στην τέχνη, αφού και ο ίδιος ένοιωσε την ανάγκη να βρει «τι είναι η Ελλάδα ως παράδοση». Δούλεψε μαζί με το σπουδαίο αγιογράφο Φώτη Κόντογλου και μελέτησε τη ζωγραφική του Θεόφιλου.

Νίκος Εγγονόπουλος: (Αθήνα, 1910-1985) Μετά τις σπουδές του στη ζωγραφική, την αγιογραφία αλλά και τη γλώσσα, ταξίδεψε στην Ευρώπη, γνώρισε σπουδαίους καλλιτέχνες και διαπίστωσε τον θαυμασμό τους για την κλασική Ελλάδα και τον πολιτισμό της. Επέστρεψε και μελέτησε την αρχαία, βυζαντινή αλλά και τη νεώτερη πολιτιστική μας κληρονομιά με περιηγήσεις του σε όλη την χώρα. Μαζί με το λογοτέχνη Ανδρέα Εμπειρίκο είναι οι εκπρόσωποι του Υπερρεαλισμού στην Ελλάδα.

Δημήτρης Γαλάνης: (Αθήνα, 1879-1966) Χαράκτης, ζωγράφος και γελοιογράφος, το 1945 έγινε καθηγητής χαρακτηρισής στην Ecole des Beaux Arts στο Παρίσι. Τα έργα του έχουν δομημένη σύνθεση επάνω στις αρμονικές χαράξεις με έμφαση στη γεωμετρικότητα του σχεδίου, τη στερεομετρική

απόδοση των όγκων και τον περιορισμό του χρώματος.

Κωνσταντίνος Γραμματόπουλος: (Αθήνα, γεν.1916) Ζωγράφος και χαράκτης, με σπουδές στην Αθήνα και το Παρίσι, καθηγητής στην Α.Σ.Κ.Τ., ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την ξυλογραφία και δημιούργησε έργα που εντάσσονται στον χώρο του Ρεαλισμού, άλλοτε αντικειμενικού και άλλοτε ιδεαλιστικού.

Ηλίας Δεκουλάκος: (Αθήνα, 1929-1998) Από την αφηρημένη εξπρεσιονιστική ζωγραφική στη δεκαετία του '60, το '70 χρησιμοποιώντας την τεχνική του αερογράφου οδηγήθηκε σε ένα είδος Φωτογραφικού Ρεαλισμού εξαιτίας της ανάγκης του να σχολιάσει την κοινωνική πραγματικότητα. Στη δεκαετία του '80 δημιούργησε έργα χώρου και τοπιογραφίες που επανεξέταζαν τις εικαστικές αξίες.

Κώστας Τσόκλης: (Αθήνα, γεν. 1930) Σπούδασε στην Αθήνα, τη Ρώμη και το Παρίσι και έζησε από κοντά τις εξελίξεις των καλλιτεχνικών κινημάτων που διαμόρφωσαν την φυσιογνωμία της σύγχρονης ευρωπαϊκής τέχνης. Σε ένα μεγάλο μέρος του έργου του ασχολήθηκε με την υλική υπόσταση των αντικειμένων και την ψευδαίσθηση της πραγματικότητας μέσω της τρίτης διάστασης.

Ζωγράφοι της Σχολής του Μονάχου:

Περικλής Πανταζής: (Αθήνα, 1849-1884) Έζησε και σπούδασε στην Αθήνα, το Μόναχο, το Παρίσι και στις Βρυξέλες.

Νικηφόρος Λύτρας: (Τήνος, 1832-1904) Έζησε και σπούδασε στην Αθήνα και το Μόναχο και διετέλεσε καθηγητής στο Σχολείο των Τεχνών (Α.Σ.Κ.Τ.). Μελέτησε την φύση και εκφράστηκε ρεαλιστικά.

Νικόλαος Γύζης: (Τήνος, 1842-1901) Έζησε και σπούδασε στην Αθήνα και διετέλεσε καθηγητής στο Μόναχο. Μελέτησε την φύση, την κλασική ομορφιά και το πνεύμα των αρχαίων Ελλήνων και δημιούργησε έργα ιδεαλιστικά και αλληγορικά.

Κωνσταντίνος Βολανάκης: (Κρήτη, 1837-1907) Από πλούσιους γονείς, σπούδασε στο Μόναχο και καθιερώθηκε ως θαλασσογράφος.

Γεώργιος Ιακωβίδης: (Λέσβος, 1853-1932) Σπούδασε στην Αθήνα και το Μόναχο και διετέλεσε επιμελητής της Εθνικής Πινακοθήκης και καθηγητής στο Σχολείο των Τεχνών. Προσωπογράφος, δημιούργησε πολλά έργα που αναπαριστούν παιδιά και ηθογραφικές σκηνές.

Πολυχρόνης Λεμπέσης: (Σαλαμίνα, 1848-1913) Από γονείς τσοπάνηδες, σπούδασε στην Αθήνα και το Μόναχο. Το έργο του διακρίνεται για την απλότητα και την αγάπη για την ελληνική γη.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

2η.Εικ.5.Πανταζής: νεκρή φύση, σύνθεση με χρωματικές και τονικές αντιθέσεις, μεγάλες πλατιές πινελιές, λεπτές τονικές διαβαθμίσεις στα έντονα χρώματα, αποδίδει ρεαλιστικά τους όγκους.
Εικ.6.Λύτρας: ηθογραφικό θέμα, δεμένη και υπολογισμένη σύνθεση (κυριαρχεί η οριζόντια του κάτασπρου τοίχου που επάνω του προβάλλονται οι μορφές, ενώ δεξιά κυριαρχούν τα κάθετα στοιχεία πόρτα, όρθια γυναικεία φιγούρα), υποβάλλει την αίσθηση της ηρεμίας και της ασφάλειας, ενώ μικρές πινελιές πλάθουν επιμελημένα τους όγκους χωρίς πολλές λεπτομέρειες, επικρατούν τα σκούρα καφέ και τα διάφορα άσπρα. Εικ.7.Γύζης: ιστορική αλληγορική σκηνή, ζωγραφική με τονικές εντάσεις, πινελιά που ρέει, ρομαντική έκφραση. «Στις δύσκολες στιγμές που ο θάνατος φτερουγίζει μέσα στους σκούρους ατμοσφαιρικούς τόνους και τα κατασκότεινα απειλητικά νερά, μέσα στις πεσμένες φιγούρες, τις οιμωγές και τις προσευχές, εκφράζεται η υπέροχη πίστη των Ελλήνων.» (Γ. Χ. Παπαϊωάννου). Εικ.8. Βολανάκης: θαλασσογραφία με ιστορικό περιεχόμενο, πλαστικότητα στις μορφές με έντονη παρουσία του φωτός, τολμηρή σύνθεση (τοποθέτηση του τεράστιου όγκου του πλοίου πολύ κοντά στην οπτική γωνία του θεατή), πινελιά γρήγορη και ευέλικτη που απλώνει το χρώμα χωρίς πολλές προσμίξεις και χωρίς λεπτομέρειες, παρουσιάζει άμεσα και φυσικά τη σκηνή. Εικ. 9. Λεμπέσης: νεκρή φύση, προσεγγμένο σχέδιο, χρώμα που αποδίδει τους όγκους και μοιράζεται αρμονικά στη σύνθεση. Εικ. 10. Ιακωβίδης: ηθογραφικό θέμα, έντονη παρουσία

του φωτός, πλαστικότητα στις μορφές που αποδίδεται με ελεύθερες πινελιές, ιμπρεσιονιστική ζωγραφική με λυρική διάθεση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συγκρίνουν, να εμβαθύνουν και να ενοποιήσουν έργα με κοινά στοιχεία.

3η. Να γράψουν ένα σύντομο άρθρο αναλύοντας ένα από τα έργα ως προς το θέμα, τη σύνθεση, τα χρώματα και την πινελιά, τις αντιθέσεις, τις αρμονίες κ.τ.λ.

Προτείνεται η 3η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

5η. Οι τρόποι που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να ζωγραφίσουν το πορτρέτο είναι: α) με μολύβι και τρεις τόνους, β) με μια χρωματική γκάμα, π.χ. μόνο με θερμά χρώματα, γ) με έντονα περιγράμματα γύρω από τις σχεδιασμένες φόρμες που θα γεμίσουν με διάφορα χρώματα, δ) με μαλακές τονικές χρωματικές διαβαθμίσεις και επικέντρωση στους όγκους, ε) γεμίζοντας τις φόρμες με κουκίδες πυκνές ή αραιές κ.τ.λ. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν όποιο υλικό θεωρούν κατάλληλο κάθε φορά.

6η. Ζητάμε από κάθε μαθητή να επιλέξει υλικό και τεχνική για να δημιουργήσει ένα έργο με θέμα τα φρούτα.

Καλό είναι να σκεφτούν μόνοι τους και να μας μιλήσουν για τις επιλογές τους πριν ξεκινήσουν, ώστε να βοηθήσουμε σε τυχόν προβλήματα που θα προκύψουν για να μπορέσουν να ολοκληρώσουν τα έργα τους στο σπίτι.

Στο επόμενο μάθημα θα τα φέρουν, θα τα τοποθετήσουμε όλα μαζί σε μια μικρή έκθεση και θα τα σχολιάσουμε.

ΣΤΟΧΟΣ: Να δημιουργήσουν σειρά έργων με το ίδιο θέμα με διάφορες μορφές και τεχνικές.

7η. Να επιλέξουν ένα παιχνίδι τους και να το αποδώσουν στο χαρτί με σχέδιο και χρώμα, όπως νομίζουν καλύτερα.

Προτείνεται η 7η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να αντλούν ιδέες από ποικίλα ερεθίσματα και να δημιουργούν ελεύθερα.

ΘΕΜΑ 3 Ο χώρος και το βάθος

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος	Υλικά σχεδίου, ζωγραφικής, γλυπτικής, κολάζ, γεωμετρικά όργανα, χαρτόνια και χαρτιά για σχέδια, μακέτες και κατασκευές
2ος	Χώρος (πραγματικός, φυσικός, τεχνητός, τρισδιάστατος, δισδιάστατος, ζωγραφικός, φανταστικός, ψευδαισθητικά ρεαλιστικός, αφηρημένος, προσωπικός), αίσθηση του βάθους, γεωμετρική και ατμοσφαιρική προοπτική, «ανοιχτή φόρμα»
3ος	Θέματα από την φύση, την πόλη, την αρχιτεκτονική, ανθρώπινες δραστηριότητες, προσωπικούς ή φανταστικούς χώρους
4ος	Αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική, κατασκευές
5ος	Ιστορική διαδρομή της αρχιτεκτονικής, Μπαρόκ, μοντέρνα ζωγραφική και γλυπτική, Αφηρημένος Εξπρεσιονισμός, Γεωμετρική Αφαίρεση, ελληνική τοπιογραφία
6ος	Συγκρίσεις, περίοδοι της αρχιτεκτονικής και αισθητικές αξίες: μεγαλοπρέπεια και πλούτος του χρώματος (Βαβυλώνα), μνημειακές διαστάσεις με ακინησία και βάρος (Αίγυπτος), έμφαση στο ουσιαστικό, το λειτουργικό μέσα στα ανθρώπινα μέτρα (Μινωικός πολιτισμός), μνημειακότητα, ανθρώπινο μέτρο, πλαστικότητα, ισορροπία και αρμονία (κλασική Ελλάδα), γιγαντισμός και βαρύτητα (Ρώμη), πνευματικότητα, ενότητα και αρμονία μέσα στα ανθρώπινα μέτρα (Βυζάντιο), μνημειακότητα, συμμετρία και ισορροπία (Αναγέννηση), πλαστικότητα, εξωτερική μεγαλοπρέπεια, απουσία συμμετρίας και ισορροπίας (Μπαρόκ), Κλασικισμός, Ρομαντισμός, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, Εκλεκτικισμός, Νέο Στιλ, νέες τάσεις της αρχιτεκτονικής, μεταμοντέρνα-σύγχρονη αρχιτεκτονική

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	3.1. Πραγματικός και ζωγραφικός χώρος 3.2. Ιστορική διαδρομή στην αρχιτεκτονική (προβολή σλάντ)	Ντιέγκο Βελάσκεθ (Ισπανός, 17ος αι.), Ρίτσαρντ Χάμιλτον (Αγγλος, γεν. 1922)
2η ώρα	όμοια	ΤΕΤΡΑΔΙΟ: Ελληνική τοπιογραφία Κων. Παρθένης (Αλεξάνδρεια, 1878-1967), Κων. Μαλέας (Κων/πολη, 1879-1928), Σπύρος Παπαλουκάς (Δεσφίνα Φωκίδας, 1892-1959), Νίκος Χατζηκυριάκος Γκίκας (Αθήνα, 1906-94), Μάρκος Βένιος (Φολέγανδρος, γεν. 1946), Γιώργος Βακαλό (Κων/πολη, 1902-91), Ηλίας Δεκουλάκος (Αθήνα, 1929-98), Δημοσθένης Κοκκινίδης (Πειραιάς, γεν. 1929), Παναγιώτης Τέτσης (Σύφνος, γεν. 1925)	Χένρι Μουρ (Αγγλος, 1898-1986), Αλμπέρτο Τζιακομέτι (Ελβετός, 1901-66), Πάμπλο Πικάσο (Ισπανός, 1881-1973), Γιώργος Ζογγολόπουλος (Αθήνα, 1903-2004), Φράντς Κλάιν (Αμερικανός, 1910-62), Κλίφφοντ Στιλ (Αμ., 1904-80), Μπάρνρετ Νιούμαν (Αμ. 1905-70), Μαρκ Ρόθκο (Αμ., 1903-70)
	ΣΤΟΧΟΙ		ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να αναλύσουν έργα αρχιτεκτονικής και να δημιουργήσουν έργα με έμφαση στον χώρο και το βάθος με τη βοήθεια της γεωμετρίας.		α) Θα μάθουν να προσδιορίζουν την ιστορική περίοδο, τον τόπο δημιουργίας, καθώς και στοιχεία τεχνοτροπίας ενός χαρακτηριστικού αρχιτεκτονήματος και με βάση αυτό θα αναγνωρίζουν παρόμοια έργα. β) Θα ξεχωρίζουν την έννοια του πραγματικού και του ζωγραφικού χώρου.
2η ώρα	Να αποδώσουν ευκρινώς τον χώρο και το βάθος σε ζωγραφικά έργα και να δημιουργήσουν έργα με θέμα τον χώρο χρησιμοποιώντας ποικίλες τεχνικές.		Θα αντλήσουν ιδέες από ποικίλα ερεθίσματα, την φύση και τη μοντέρνα τέχνη.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Το ενδιαφέρον για την αρχιτεκτονική: αν μπορούν να προσδιορίσουν την ιστορική περίοδο, τον τόπο δημιουργίας, καθώς και τα στοιχεία τεχνοτροπίας διαφόρων αρχιτεκτονημάτων.

2. Την ικανότητα να αντιληφθούν τη διαφορά του πραγματικού από το ζωγραφικό χώρο.
3. Την προσπάθεια να δημιουργήσουν έργα με θέμα τον χώρο χρησιμοποιώντας ποικίλες μορφές και τεχνικές.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή απέδωσαν ευκρινώς τον χώρο και το βάθος σε ζωγραφικά έργα.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ - ΠΗΓΕΣ		
1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1.Εικόνες με κτίρια, αρχιτεκτονικές-πολεοδομικές κατασκευές και έργα γλυπτικής τοποθετημένα στο φυσικό περιβάλλον ή ενταγμένα σε κτίρια 2.Εικόνες με μεγάλα χωροδομικά έργα που έχουν γίνει στην πατρίδα μας 3.Σλάνιτ με αρχιτεκτονικά έργα 4.Εικόνες με τα αρχιτεκτονικά στοιχεία: κιονόκρανο, κολώνα, ακροκέραμο, πόρτα, κάγκελα κ.τ.λ.	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1.Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα, ξυλομπογιές 2.Γεωμετρικά όργανα: χάρακας, διαβήτη, μοιρογνωμόνιο 3.Μακέτες: μακετόχαρτο, χρωματιστά χαρτιά, χαρτόνια, ζελατίνες, οδοντογλυφίδες, σχοινιά, βαμβάκι, σφουγγάρι, κόλλα, κοπίδι, ψαλίδι
2η ώρα	Βιβλία τέχνης	1.Σχεδίου και ζωγραφικής 2.Κολάζ: περιοδικά, κόλλα, ψαλίδι 3.Γλυπτικής και κατασκευών: σύρμα, κούτες, εφημερίδες, υφάσματα, πλαστικά χρώματα, πινέλα, ατλακόλ, τανάλια

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Παρουσιάζοντας διάφορες εικόνες από κτίρια, αρχιτεκτονικές-πολεοδομικές κατασκευές και έργα γλυπτικής τοποθετημένα στο φυσικό περιβάλλον ή ενταγμένα σε κτιριακές κατασκευές ρωτάμε ποιο είναι το κοινό τους χαρακτηριστικό. Όλα συνδέονται με τον χώρο και αφορούν την εξυπηρέτηση των βιοτικών αναγκών του ανθρώπου αλλά και των αισθητικών του αναζητήσεων, που πρέπει να εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν τον πραγματικό χώρο και να εντάξουν μέσα του και τον εαυτό τους.

2. Παρουσιάζουμε εικόνες με μεγάλα αρχιτεκτονικά-χωροδομικά έργα που έχουν γίνει στην πατρίδα μας για το κοινό όφελος, τον Ισθμό της Κορίνθου, φράγματα ποταμών και δημιουργία λιμνών για άρδευση και πόση (Μαραθώνας, Μόρνος), το Μετρό της Αθήνας, το αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος, άλλα μικρά αεροδρόμια ή λιμάνια των νησιών μας (Ικαρία, Φούρνοι), τη γέφυρα Ρίου-Αντίρριου κ.τ.λ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνδέσουν την τέχνη της αρχιτεκτονικής με την ωφέλιμη πλευρά της.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Καλό θα ήταν να παρουσιάσουμε με σλάνιτ την ιστορική διαδρομή της αρχιτεκτονικής, ως εξής: α) αναφέρουμε μια ιστορική περίοδο, β) μιλάμε για τις αντιλήψεις της συγκεκριμένης εποχής, γ) δείχνουμε ένα-δυο χαρακτηριστικά έργα της περιόδου, δ) προσδιορίζουμε στοιχεία της αισθητικής των έργων και μαζί το τι εκφράζει το καθένα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να γνωρίσουν τον πλουραλισμό της αρχιτεκτονικής δημιουργίας και να συνειδητοποιήσουν ότι τα έργα της είναι προϊόντα έκφρασης των ιδανικών και των αξιών που ισχύουν σε κάθε εποχή.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Αρχιτεκτονικές κατασκευές που επεμβαίνουν στον φυσικό χώρο: ο δρόμος, το τούνελ, η γέφυρα που ενώνει δυο κομμάτια γης, η αερογέφυρα που βοηθάει στην κυκλοφοριακή αποσυμφόρτηση των πόλεων, το φράγμα που αλλάζει τη ροή του ποταμού ή δημιουργεί λίμνη, το λιμάνι που αλλάζει την παράκτια γη κ.τ.λ.

2η. α) Να σχεδιάσουν πρώτα με χάρακα μεγάλες ευθείες που θα ορίζουν τους δρόμους και τα οικοδομικά τετράγωνα. Χρησιμοποιώντας και διαβήτη να προχωρήσουν στο σχεδιασμό μιας πλατείας και άλλων ελεύθερων χώρων, έπειτα να σχεδιάσουν με διάφορα γεωμετρικά σχήματα όσα κτίρια

θεωρούν απαραίτητα και τέλος να σημειώσουν τις κατοικίες. β) Να ζωγραφίσουν ελεύθερα μια εικόνα από αυτή την πόλη.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εξοικειωθούν με το σχέδιο κάτοψης και να μάθουν να χρησιμοποιούν με ευχέρεια όλα τα απαραίτητα γεωμετρικά όργανα.

3η.Τους δίνουμε εικόνες με κιονόκρανα, κολώνες, ακροκέραμα, πόρτες και κάγκελα για να τις μελετήσουν και να φτιάξουν μια σειρά έργων: α) γρήγορα ελεύθερα σκίτσα, β) σχέδιο μόνο με περίγραμμα με γεωμετρικά όργανα, γ) σχέδιο με τόνους, δ) έργο με χρώμα.

4η. Κάθε ομάδα να ασχοληθεί με το ένα από τα τέσσερα θέματα. Να μοιράσουν τις εργασίες μεταξύ τους και να οργανώσουν τη δουλειά τους ως εξής: α) να δημιουργήσουν μια σειρά σχεδίων, β) να κατασκευάσουν κτίρια, μάντρες, δέντρα με μακετόχαρτο, χρωματιστά χαρτιά, χαρτόνια, ζελατίνες, οδοντογλυφίδες, σχοινιά, βαμβάκι, σφουγγάρι κ.τ.λ., γ) να κάνουν το σχέδιο επάνω στο μακετόχαρτο και να βάλουν χρώμα όπου χρειάζεται, δ) να τοποθετήσουν και να κολλήσουν τα στοιχεία που κατασκεύασαν.

Οι μαθητές μπορούν να τελειώσουν την ατομική εργασία τους στο σπίτι και στο επόμενο μάθημα να ολοκληρώσουν όλοι μαζί τις μακέτες.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να χρησιμοποιούν προσχέδια και να οργανώνουν την πορεία των έργων τους.

5η. Να σχεδιάσουν προοπτικά με ένα σημείο φυγής το δωμάτιό τους όπως το βλέπουν από την είσοδό του, καθώς και τα βασικά έπιπλα που υπάρχουν σε αυτό. Μπορούν να το σκιτσάρουν ελεύθερα ή με χάρακα ή να προσθέσουν χρώμα με ξυλομπογιές.

Προτείνεται η 5η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να θυμηθούν την προοπτική.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Εικ.1.Το Μπούρτζι στο Ναύπλιο: ενετικό κάστρο 17ου αι. Εικ.2.Κατοικία στη Μυτιλήνη: 1896, νεοκλασικό με στοιχεία αυτοκρατορικού ρυθμού. Εικ.3.Αρχαίο θέατρο της Δωδώνης: 219 π.Χ. ελληνιστική περίοδος. Εικ.4.Το γεφύρι της Άρτας: 1602-1615.

Προτείνεται η 1η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να προσδιορίσουν την ιστορική περίοδο, τον τόπο δημιουργίας καθώς και τα στοιχεία τεχνοτροπίας ενός χαρακτηριστικού έργου και με βάση αυτό να αναγνωρίζουν παρόμοια έργα.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Αναφέρουμε ότι η γλυπτική πραγματεύεται και αυτή τον χώρο ενεργά και δημιουργεί έργα που εντάσσονται μέσα σε αυτόν. Επίσης, η ζωγραφική εξαιτίας της διαδιάστατης επιφάνειας δημιουργεί ελεύθερα μορφές και χώρους ψευδαισθητικά ρεαλιστικούς ή ανεικονικούς. Παρουσιάζουμε καλλιτέχνες του Αφηρημένου Εξπρεσιονισμού και της Γεωμετρικής Αφαίρεσης που ασχολήθηκαν με το ζωγραφικό χώρο και πολλοί από αυτούς μετέτρεψαν τον ίδιο τον πίνακα σε αυθύπαρκτο αντικείμενο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

2η.Εικ.5= γ) Κλάιν. Εικ.6= α) Στιλ. Εικ.7=δ) Νιούμαν. Εικ.8= β) Ρόθκο.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αναγνωρίσουν έργα Αφηρημένης Τέχνης μέσα από την ανάλυση.

3η. Εικ.9. Παρθένη= β). Εικ.10. Μαλέα= ε). Εικ.11. Παπαλουκά= η). Εικ.12. Γκίκα= ι). Εικ.13. Βένιου= ζ). Εικ.14. Βακαλό= δ). Εικ.15. Δεκουλάκου= θ). Εικ.16. Κοκκινίδη= α). Εικ.17. Τέτση= γ).

ΣΤΟΧΟΣ: Να συγκρίνουν έργα Ελλήνων ζωγράφων με κοινό θέμα το τοπίο.

Προτείνεται οι εργασίες 2 και 3 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

6η. Χωρίς υπόδειξη για το τι θα ζωγραφίσουν, μπορούμε να τους αναφέρουμε θέματα όπως τοπία, νεκρές φύσεις, εσωτερικούς χώρους κ.τ.λ.

7η. α) Ένα χαρτόκουτο μπορεί να γίνει δωμάτιο, μέσα στο οποίο να κατασκευάσουν και να τοποθετήσουν διάφορα έπιπλα, από χαρτόνια και άλλα υλικά ή να γίνει ένα τοπίο, δάσος με δέντρα, ένα χωριουδάκι κ.τ.λ. β) Μπορούν ακόμη να μετατρέψουν έναν κατάλληλο χώρο στο σχολείο π.χ. μια εσοχή, ένα περβάζι παραθύρου, επεμβαίνοντας εικαστικά με ζωγραφική ή κατασκευές.

8η. Με όλα όσα έχουμε αναφέρει και με τις εργασίες που έχουν προηγηθεί, όσοι θέλουν μπορούν τώρα να σκεφτούν τρόπους και να δημιουργήσουν ένα έργο με θέμα «πραγματικά αντικείμενα σε φανταστικό χώρο».

Προτείνεται η 8η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να ερευνούν διάφορες πηγές, να αντλούν ιδέες από ποικίλα ερεθίσματα, από την φύση, το περιβάλλον και τη μοντέρνα τέχνη και να επιλέγουν τα κατάλληλα υλικά και τις τεχνικές για να δημιουργήσουν έργα με θέμα τον χώρο.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στο βιβλίο του μαθητή γίνεται μια μικρή αναφορά στις διαθεματικές έννοιες «προσωπικός χώρος, φυσικός, κατασκευασμένος και αστικός, ονειρικός και φανταστικός χώρος, χώρος των ιδεών και της λογικής, μουσικός χώρος, χωροχρόνος».

Προτείνονται οι εργασίες:

1.ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: «Ο ονειρικός χώρος, ο χώρος των ιδεών και της λογικής μέσα από λογοτεχνικά κείμενα»: παρουσίαση κειμένων με ανάγνωση και συνοδεία μουσικής ή συγγραφή ποιήματος.

2.Σ.Ε.Π.: «Επαγγέλματα που ασχολούνται με την χωροταξική διευθέτηση: αρχιτέκτονας, πολεοδόμος, τοπογράφος, περιβαλλοντολόγος, διακοσμητής»: σημειώσεις και παρουσίαση.

3.ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ: «Πώς ο διαθέσιμος χώρος διαμορφώνει τα είδη του χορού και τις διάφορες χορογραφίες;»: γραπτή εργασία, παρουσίαση μιας χορογραφίας.

4.ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: «Χώροι και δραστηριότητες: εργασιακός χώρος, χώροι αναψυχής, συναναστροφής, ανάπαυσης, εκπαίδευσης κ.τ.λ.»: γραπτή εργασία με φωτογραφίες και προτάσεις.

ΘΕΜΑ 4 ΚΙΝΗΣΗ ΕΝΤΑΣΗ και ΔΥΝΑΜΙΚΗ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος	Υλικά σχεδίου, ζωγραφικής, γλυπτικής, κολάζ
2ος	Κίνηση, ένταση, δυναμική, μορφικά στοιχεία (σημείο, γραμμή, σχήμα, φόρμα, χρώμα και τόνοι), σύνθεση, χρωματικές αντιθέσεις, θεματολογία, οπτικές ψευδαισθήσεις
3ος	Θέματα από μη παραστατικά έργα, από την καθημερινή ζωή
4ος	Σχέδιο, ζωγραφική, γλυπτική
5ος	Αναφορά στις οπτικές τέχνες, Ορφισμός, Φωβισμός, στους Κούρους, στην Αναγέννηση και στο Μπαρόκ, κινητικά γλυπτά, γαπωνέζικοι κύλινδροι, Ρομαντισμός, Ορφισμός, Φωβισμός, Φουτουρισμός, Εξπρεσιονισμός, ζωγραφική της κίνησης, μη παραστατικά έργα, Οπ Αρτ
6ος	Συγκρίσεις, κριτική και αξιολόγηση

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	4.1.α.Τι είναι η κίνηση, η ένταση και η δυναμική 4.1.β.Η κίνηση στην τέχνη 4.1.γ.Πώς λειτουργούν τα σημεία, οι γραμμές και τα σχήματα μέσα στον χώρο 4.1.δ.Χρώμα και τόνοι	Ρούντολφ Αρνχάιμ (Γερμανός καθηγητής ψυχολογίας της τέχνης, γεν. 1904), Εντγκάρ Ντεγκά (Γάλλος, 1834-1917), Ναμ Τζουν Πάικ (Κορεάτης, γεν. 1922), Αλεξάντερ Κάλντερ (Αμερικανός, 1898-1976), Πάουλ Κλέε (Ελβετός, 1879-1940), Καζιμίρ Μάλεβιτς (Ρώσος, 1878-1935), Βασίλι Καντίνσκι (Ρώσος, 1866-1944), Μιχαήλ Άγγελος Μπουοναρότι (Φλωρεντίνος, 16ος αι.), Λορέντζο Μπερνίνι (Ιταλός, 17ος αι.)
1η ώρα	όμοια	4.2.Μια διαδρομή στην ιστορία της τέχνης (προβολή σλάντ)	Τεοντόρ Ζερικό (Γάλλος, 1791-1824), Ρομπέρ Ντελονέ (Γάλλος, 1885-1941), Ανρί Ματίς (Γάλλος, 1869-1954), Τόμας Ίκινς (Φωτογράφος, 1844-1916), Τζάκομο Μπάλα (Ιταλός, 1871-1958), Μαρσελ Ντισάν (Γάλλος, 1887-1968), Μιχαήλ Λαριόνοφ (Ρώσος, 1881-1966), Εμίλ Νόλντε (Γερμανός, 1867-1956), Τζάκσον Πόλοκ (Αμερικανός, 1912-56), Βίκτορ Βαζαρέλι (Ούγγρος, γεν. 1908), Χουάν Μιρό (Ισπανός, 1893-1983)
	ΣΤΟΧΟΙ		ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να χρησιμοποιήσουν στα ζωγραφικά τους έργα τα πρωταρχικά μορφικά στοιχεία, σημείο, γραμμή, σχήμα, χρώμα και τόνο, με τέτοιο τρόπο, ώστε να δώσουν την ψευδαίσθηση της ηρεμίας, της κίνησης, της έντασης και της δυναμικής.		Θα επεκταθούν οι γνώσεις τους γύρω από τα μορφικά στοιχεία της εικαστικής γλώσσας και συγκεκριμένα θα κατανοήσουν πώς αποδίδονται η κίνηση, η ένταση και η δυναμική στα έργα τέχνης.
2η ώρα	Να μάθουν να μεταφέρουν τέτοιες έννοιες σε δικά τους έργα δυο και τριών διαστάσεων.		Θα συνδέσουν έννοιες από τον φυσικό κόσμο και τη ζωή με τα έργα τέχνης.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή στις αναλύσεις έργων ως προς την απόδοση της κίνησης, της έντασης και της δυναμικής.
2. Την ικανότητα να συνδέσουν έννοιες από τον φυσικό κόσμο και τη ζωή με την εικαστική γλώσσα.
3. Την πρωτοβουλία και την προσπάθεια να φέρουν πρωτότυπο υλικό και να δημιουργήσουν πραγματική κίνηση σε έργα.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή δημιούργησαν έργα με προσωπικά στοιχεία και πρωτοτυπία.
5. Την προθυμία και την ικανότητα να αξιολογήσουν έργα τέχνης και έργα συμμαθητών τους.

1η ώρα	<p>ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ</p> <p>1. Ένας πολύχρωμος ανεμόμυλος, σκαμνάκι και ένα μικρό γλυπτό</p> <p>2. Σχέδια σε χαρτιά A4, για να είναι κάπως μεγάλα και να μπορούν να τα δουν οι μαθητές από απόσταση, με συνθέσεις από σημεία, γραμμές και σχήματα μεμονωμένα ή και όλα μαζί</p> <p>3. Τετράγωνα χρωματιστά χαρτιά 20x20 cm, που το καθένα στο κέντρο του θα έχει κολλημένο ένα τετράγωνο 10x10 cm με διαφορετικό χρώμα, ώστε οι χρωματικές σχέσεις να δημιουργούν αντιθέσεις ή αρμονίες</p> <p>4. Χαρτί του μέτρου για τα ομαδικά έργα</p>	<p>ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ</p> <p>1. Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα, ξυλομπογιές</p> <p>2. Κολάζ: περιοδικά, εικόνες που μεταδίδουν ηρεμία, κίνηση, ένταση ή δυναμική, κόλλα, ψαλίδι</p>
2η ώρα	<p>ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ</p> <p>Σλάντ</p>	<p>ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ</p> <p>1. Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ ακουαρέλας, μαρκαδόροι, τέμπερες, ακουαρέλες, πινέλα</p> <p>2. Γεωμετρικά όργανα: χάρακας, διαβήτη</p> <p>3. Κολάζ: περιοδικά, κόλλα, ψαλίδι</p> <p>4. Γλυπτικής: Ξυλαράκια, χρωματιστά χαρτιά, κλωστή</p>

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Για να ορίσουμε την κίνηση α) παρουσιάζουμε έναν πολύχρωμο ανεμόμυλο που γυρίζει όταν τον φυσάμε, β) αναφερόμαστε στους χαρταετούς που κινούνται εξαιτίας του αέρα και στα σιντριβάνια, στα οποία βλέπουμε την κίνηση του νερού.
2. Για να ορίσουμε την ένταση, ρωτάμε ένα-δυο μαθητές αν ένοιωσαν κάποια έντονη κατάσταση πρόσφατα και τους ζητάμε να περιγράψουν πώς τη βίωσαν.
3. Για να ορίσουμε τη δυναμική αναφερόμαστε στην φύση και τους ζητάμε να περιγράψουν εικόνες με τα δυναμικά στοιχεία γη, αέρα, νερό και φωτιά.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Η διδακτική προσέγγιση γίνεται με αρωγό τα πρωταρχικά μορφικά στοιχεία της ζωγραφικής, το σημείο, τη γραμμή και το σχήμα. Χρησιμοποιώντας τα σχέδιά μας δείχνουμε πώς λειτουργούν τα σημεία, οι γραμμές και τα σχήματα μέσα στον χώρο, δηλαδή τι αίσθηση δημιουργούν. Έπειτα, χρησιμοποιώντας τα τετράγωνα χρωματιστά χαρτιά, δείχνουμε πώς βοηθούν τα χρώματα και οι τόνοι στη δημιουργία ηρεμίας, έντασης, κίνησης και δυναμικής.

ΣΤΟΧΟΣ: Να κατανοήσουν ότι τα πρωταρχικά μορφικά στοιχεία της ζωγραφικής μπορούν να δημιουργήσουν ηρεμία, ένταση, κίνηση ή δυναμική, ανάλογα με την τοποθέτηση, την ποσότητα και την ποικιλία τους.

2. Τοποθετούμε επάνω σε ένα σκαμνάκι ένα μικρό γλυπτό και ζητάμε να το περιγράψουν.

ΣΤΟΧΟΣ: Να κατανοήσουν την κίνηση στη γλυπτική και το ότι για να κάνουν την πλήρη περιγραφή ενός γλυπτού, πρέπει ή το γλυπτό να περιστρέφεται ή να κινηθούν οι ίδιοι γύρω του.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Η εργασία μπορεί να γίνει με μολύβι αλλά και με ξυλομπογιές ώστε να εμπλουτιστεί.

ΣΤΟΧΟΣ: Να χρησιμοποιήσουν τα πρωταρχικά μορφικά στοιχεία με τέτοιο τρόπο, ώστε να δίνουν την ψευδαίσθηση της ηρεμίας, της έντασης ή της κίνησης.

2η. Εικ.1. Ντεγκά και Εικ.15. Ζερκό= κίνηση στο θέμα. Εικ.7. Κλέε= κίνηση εξαιτίας της διασποράς των σημείων. Εικ.8. Μάλεβιτς= δυναμική εξαιτίας της πλάγιας τοποθέτησης των σχημάτων. Εικ.9. Καντίνσκι= ένταση εξαιτίας της μεγάλης διαγώνιας που τέμνει τα σχήματα και χωρίζει το έργο στα δυο. Εικ.11. Καντίνσκι= δυναμική εξαιτίας της αντίθεσης του μεγάλου μαυροκόκκινου

κύκλου με τα άλλα λεπτά και μικρά σχήματα. Εικ.14. γιαιπωνέζικος κύλινδρος και Εικ.16. Ματίς= κίνηση λόγω ρυθμού και θέματος. Εικ.17. Ντελονέ και Εικ.22. Πόλοκ= κίνηση λόγω ρυθμού. Εικ.19. Ντισάν και Εικ.20. Μπάλλα= κίνηση λόγω ρυθμικής επανάληψης. Εικ.21. Νόλντε= ένταση εξαιτίας της παραμόρφωσης και των έντονων χρωμάτων. Εικ.23. Βαζαρέλι= κίνηση εξαιτίας της ψευδαίσθησης.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι η προσεκτική παρατήρηση ενός έργου μας αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο ο δημιουργός έχει χρησιμοποιήσει τα μορφικά του στοιχεία, για να αποδώσει τις ιδέες του.

3η. Συγκρίνοντας τα δυο ανδρικά αγάλματα θα λέγαμε ότι οι όγκοι τους είναι κατανεμημένοι με ισορροπία, αποδίδουν και τα δυο τη δύναμη των νεαρών ανδρών που απεικονίζουν, με κυριότερη διαφορά τους την κίνηση που αποδίδεται στον Δαυίδ (κίνηση παρουσιάζουν τα χέρια, τα πόδια, η κλίση του κεφαλιού και η όλη δυναμική κατασκευή λόγω των δυο κύριων αξόνων, του κατακόρυφου και του λοξού που διαπερνά το γλυπτό), σε αντίθεση με τη μακαριότητα και ηρεμία του Κούρου (ελαφριά κίνηση παρουσιάζει η μικρή έκταση του ενός ποδιού μπροστά όπως συμβαίνει σε όλους τους Κούρους). Το σύμπλεγμα του Μπερνίνι, έργο Μπαρόκ, διαφοροποιείται και αναδεικνύει αρετές όπως η πληθωρικότητα, η ένταση, ο δυναμισμός και το πάθος.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι με τη σύνθεση και την οργάνωση των μορφικών στοιχείων οι καλλιτέχνες καταλήγουν σε διαφορετικές αισθητικές λύσεις.

Προτείνεται οι εργασίες 2 και 3 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Μπορούν να ζωγραφίσουν με μολύβι ή μαρκαδόρους, αφηρημένα ή συγκεκριμένα στοιχεία και κάθε ζώνη να έχει το ίδιο θέμα ή όχι. Οι έννοιες ηρεμία, κίνηση, ένταση και δυναμική μπορούν να αποδοθούν ανάλογα με την τοποθέτηση, τους τόνους και τα χρώματα αφηρημένων στοιχείων ή εξαιτίας των θεμάτων.

ΣΤΟΧΟΣ: Να χρησιμοποιήσουν μορφικά στοιχεία στα έργα τους με τέτοιο τρόπο, ώστε να δίνουν την ψευδαίσθηση της ηρεμίας, της κίνησης, της έντασης και της δυναμικής.

2η. Όλοι οι μαθητές να έχουν φέρει διάφορες εικόνες από περιοδικά. Ζητάμε να χωριστούν σε τέσσερις ομάδες και δίνουμε ένα από τα θέματα ηρεμία, ένταση, κίνηση, δυναμική σε κάθε μία. Κάθε ομάδα α) να διαλέξει τις φωτογραφίες που ταιριάζουν στο θέμα της, β) να ορίσει πώς θα πραγματοποιηθεί το θέμα, παραστατικά ή όχι, με ένα δεύτερο θέμα ως βοηθητικό (π.χ. αυτοκίνητο για την κίνηση) ή όχι, γ) να συνθέσει τις εικόνες, συμπληρώνοντας με χρώματα ή σχέδια, δημιουργώντας έτσι ένα κολλάζ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να μεταφέρουν έννοιες από τον φυσικό κόσμο σε εικαστικά έργα.

Οι μαθητές ενθαρρύνονται και επικοινωνούν μεταξύ τους, όταν τα ομαδικά έργα τους εκτίθενται στην τάξη αλλά και σε κοινόχρηστους χώρους του σχολείου.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ –ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Η προβολή σλάντι με έργα, αντίστοιχα με εκείνα στο βιβλίο του μαθητή, θα κέντριζε το ενδιαφέρον τους και θα βοηθούσε σε μια γρήγορη ανάλυση, ώστε να προχωρήσουν στη δική τους δημιουργία. Παρουσιάζοντας τα έργα, τους ρωτάμε αν διακρίνουν κίνηση, ένταση ή δυναμική και πού νομίζουν ότι οφείλεται (σχήμα, μέγεθος, τοποθέτηση, χρώμα ή τόνο).

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να διακρίνουν στα έργα τέχνης τις έννοιες κίνηση, ένταση και δυναμική.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

3η. Για να κάνουν κριτική και να αξιολογήσουν τα έργα που αναφέρονται στη διαδρομή στην ιστορία της τέχνης, τους θέτουμε τις ερωτήσεις: α) σε ποιο έργο αποδίδεται επιτυχημένα η κίνηση, β) η δυναμική δημιουργεί κυρίως το αισθητικό ενδιαφέρον του έργου ή το θέμα του, γ) ποιο είναι το πιο δυναμικό έργο, δ) ποιο είναι το πιο πρωτότυπο, ε) σε ποιο έργο υπάρχει ζωντάνια και εκφραστικότητα κ.τ.λ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να κάνουν κριτική και να αξιολογούν με βάση κάποια δεδομένα.

4η. Η εργασία μπορεί να γίνει ατομικά αλλά και από μικρές ομάδες δυο-τριών μαθητών. Μπορούν να σχεδιάσουν, να χρωματίσουν ή να φτιάξουν κολάζ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν ότι για να υλοποιήσουν ένα θέμα χρειάζεται να ενεργοποιήσουν τα μορφικά στοιχεία της εικαστικής γλώσσας.

5η. Τους εξηγούμε πώς γίνεται ένα κινητικό γλυπτό όπως αυτό που παρουσιάζουν οι εικόνες του βιβλίου και τους προτείνουμε θέματα για τα έργα τους: ψάρια, πλανήτες και αστέρια, ζώα, φηγούρες, φλιτζάνια και τσαγιέρες, λουλούδια, γράμματα κ.τ.λ.

Στην τάξη μπορούν να ετοιμάσουν τα χαρτιά που θα κρέμονται από τα ξυλαράκια και να ολοκληρώσουν την κατασκευή στο σπίτι. Όταν τα φέρουν στο επόμενο μάθημα μπορούμε να τα κρεμάσουμε, αφού έχουμε φροντίσει προηγουμένως να τοποθετήσουμε στηρίγματα στο ταβάνι (οι βίδες σε σχήμα γάμα βιδώνουν αρκετά εύκολα) και να διοργανώσουμε μια μικρή έκθεση. Ζητάμε από τους μαθητές να τα σχολιάσουν και να τα αξιολογήσουν.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εξοικειωθούν με υλικά και τεχνικές και να εντάξουν την πραγματική κίνηση σε εικαστικά έργα. Να ικανοποιηθούν βλέποντας τα έργα τους ολοκληρωμένα, να τονωθεί το ομαδικό πνεύμα της τάξης και να μάθουν να κρίνουν και να αξιολογούν τα δικά τους έργα όπως και τα έργα τέχνης.

6η. Μπορούμε να τους δείξουμε έργα του Κλέε, του Μιρό, του Καντίνσκι, του Μάλεβιτς κ.τ.λ.

Προτείνεται η 6η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να χρησιμοποιήσουν τη μοντέρνα τέχνη ως πηγή έμπνευσης.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στο βιβλίο του μαθητή γίνεται μικρή αναφορά στις διαθεματικές έννοιες «μεταβολή, κοινωνία, πολιτισμός». Προτείνονται οι παρακάτω εργασίες:

1. ΦΥΣΙΚΗ: «Τα πάντα ρεί» Ηράκλειτος: ανάπτυξη σε γραπτή εργασία.

2. ΤΕΧΝΕΣ: «Ποιες τέχνες χρησιμοποιούν την κίνηση στο βασικό λεξιλόγιό τους;»: εργασία με εικόνες και σημειώσεις ή ζωντανή χορευτική ή θεατρική παρουσίαση.

3. ΙΣΤΟΡΙΑ: «Σημαντικές κοινωνικές αλλαγές στην ιστορία του 20ου αιώνα»: γραπτή εργασία.

4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ: «Μεταβολές του πολιτεύματος της Ελλάδας στον 20ο αιώνα»: γραπτή εργασία.

ΘΕΜΑ 5 Η ΔΟΜΗ Η ΣΥΝΘΕΣΗ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος	Υλικά σχεδίου, ζωγραφικής, γεωμετρικά όργανα
2ος	Δομή-δομικά στοιχεία: επιφάνεια του έργου, σημείο, οριζόντια, κατακόρυφη, διαγώνια, τεθλασμένη και καμπύλη γραμμή, ελεύθερες και τεμνόμενες ευθείες, καμπυλωτά και πολύγωνα σχήματα, τετράγωνο, τρίγωνο, κύκλος, επίπεδα, φόρμες, όγκοι, χρώματα, φώτα και σκιές, σύνθεση-αρχές της σύνθεσης, Χρυσή Τομή ή Χρυσή Αναλογία
×	Θέματα μη παραστατικά, τοπία, συμβολικά, διακοσμητικά, ελεύθερα
3ος	Σχέδιο, ζωγραφική, αρχιτεκτονική, γλυπτική
4ος	Αναφορά στην αρχαία ελληνική τέχνη, Αναγέννηση, Μπαρόκ, 19ος και 20ος αι., μοντέρνα τέχνη
5ος	Ανάλυση και ερμηνεία έργου τέχνης
6ος	

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	5.1. α. Τι είναι η δομή και η σύνθεση του έργου (ορισμοί Πλάτωνα, Αλμπέρτι, Σεζάν, Ματίς) 5.1. β. Σύνθεση σημείων, γραμμών και σχημάτων επάνω στην επιφάνεια	Γκαίτε (Γερμανός λογοτέχνης, 1749-1832), Πλάτωνας (5ος αι. π.Χ.), Λέων Μπατίστα Αλμπέρτι (Ιταλός, 15ος αι.), Ραφαήλ (Ουρμπάνο Ιταλίας, 16ος αι.), Πολ Σεζάν (Γάλλος, 1839-1906), Ανρί Ματίς (Γάλλος, 1869-1954), Βασίλι Καντίνσκι (Ρώσος, 1866-1944), Χουάν Μιρό (Ισπανός, 1893-1983), Πάουλ Κλέε (Ελβετός, 1879-1940)
2η ώρα	όμοια	5.1. γ. Οι βασικές αρχές της σύνθεσης: 1) Αρμονία 2) Ισορροπία 3) Συμμετρία και ασυμμετρία 4) Αντίθεση 5) Ιεραρχία 6) Αξονες 7) Επανάληψη και ρυθμός 8) Κλίμακα και αναλογία	Ζορζ Ρουό (Γάλλος, 1893-1983), Μάικλ Γκρέιβς (Αμερικανός, γεν. 1964), Λε Κορμπιζιέ (Γάλλος, 1887-1965), Μαξ Μπέκμαν (Γερμανός, 1884-1950), Τάκις (Αθήνα, γεν. 1925), Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Κρητικής καταγωγής, 16ος-17ος αι.), Πίτερ Πάουλ Ρούμπενς (Φλαμανδός, 17ος αι.), Γιάννης Κουνέλης (Πειραιάς, γεν. 1936), Σεζάρ (Γάλλος, γεν. 1921), Γιάννης Μόραλης (Άρτα, γεν. 1916), Ευγένιος Ντελακρουά (Γάλλος, 1798-1863)
3η ώρα	όμοια	Ολιγόλεπτη προβολή σλαιντ για σύνδεση με το θέμα Εργασίες	
	ΣΤΟΧΟΙ		ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να αναλύσουν τη δομή και τη σύνθεση έργων τέχνης και να χρησιμοποιήσουν τα πρωταρχικά στοιχεία της σύνθεσης (σημείο, γραμμή, σχήμα) για να μεταδώσουν δικές τους ιδέες και συναισθήματα.		Θα αντιληφθούν ότι κάθε έργο τέχνης έχει μια δομή, επάνω στην οποία ο καλλιτέχνης οικοδομεί το έργο του με τη σύνθεση, για να εκφράσει τις ιδέες και τα συναισθήματά του.
2η & 3η ώρα	Να αναλύσουν τις βασικές αρχές της σύνθεσης σε έργα τέχνης και να τις εφαρμόσουν σε δικά τους έργα.		Θα αντιληφθούν ότι εφαρμόζονται οι ίδιες αρχές σε όλες τις εικαστικές τέχνες.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή στις αναλύσεις των έργων επάνω στη διερεύνηση της δομής και της σύνθεσής τους.
2. Την ικανότητα να διακρίνουν τα στοιχεία της δομής και της σύνθεσης σε έργα τέχνης.
3. Την προσπάθεια να χρησιμοποιήσουν τα πρωταρχικά στοιχεία της σύνθεσης για να μεταδώσουν δικές τους ιδέες και συναισθήματα.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή εφάρμοσαν με επιτυχία τις βασικές αρχές της σύνθεσης.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ - ΠΗΓΕΣ		
1η ώρα	<p>ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ</p> <p>1. Ένα ποίημα από το βιβλίο των Νέων Ελληνικών 2. Κασετόφωνο με μουσική της επιλογής μας 3. Βιβλία τέχνης 4. Δυο-τρεις μεγάλες εικόνες έργων (αφίσες ή φωτοαντίγραφα σε Α3), που θα έχουμε επεξεργαστεί, ώστε να φαίνονται τα δομικά στοιχεία του έργου (οι βασικοί άξονες σύνθεσης, τα έντονα σχήματα ή οι ομάδες σχημάτων, οι χρωματικές ομάδες κ.τ.λ., δηλαδή ο σκελετός του έργου) 5. Συνθέσεις με σημεία, γραμμές και σχήματα μεμονωμένα ή και όλα μαζί σε χαρτιά Α4</p>	<p>ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ</p> <p>1. Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα, μιλμετρέ χαρτιά, μπλοκ ακουαρέλας, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, παστέλ, τέμπρες, πινέλα 2. Γεωμετρικά όργανα: χάρακας, διαβήτης</p>
2η ώρα	<p>ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ</p> <p>Καλό θα ήταν τα έργα που θέλουμε να δείξουμε να υπάρχουν σε φύλλα (όχι σε βιβλία), ώστε να τα εκθέτουμε στον πίνακα δυο-δυο και να κάνουμε την ανάλυση εύκολα. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αφίσες, χρωματιστά φωτοαντίγραφα ή εκτυπώσεις έργων σε έγχρωμο εκτυπωτή. Αν όλα αυτά δεν υπάρχουν, ξεκινάμε με αφετηρία τις εικόνες από το βιβλίο του μαθητή και συμπληρώνουμε με κάποιες άλλες.</p>	<p>ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ</p> <p>Τα ίδια</p>
3η ώρα	<p>ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ</p> <p>Σλάιντ</p>	<p>ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ</p> <p>Τα ίδια</p>

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

α) Διαβάζουμε ένα ποίημα και τους ρωτάμε ποιο είναι το θέμα του και τι συναισθήματα τους προκάλεσε. β) Βάζουμε να ακουστεί ένα μουσικό κομμάτι και τους ρωτάμε ποια όργανα αναγνώρισαν, σε ποιο μουσικό είδος μπορούν να εντάξουν το κομμάτι, τι σκέφτηκαν ή τι αισθάνθηκαν. γ) Ρωτάμε τους μαθητές αν είδαν πρόσφατα κάποια ταινία και ζητάμε να μας μιλήσουν γι' αυτή. δ) Ανοίγουμε ένα βιβλίο τέχνης και δείχνουμε μερικά έργα. ε) Τους ρωτάμε τι πιστεύουν ότι χρειάζονται όλα αυτά (το ποίημα, η μουσική, η ταινία, τα ζωγραφικά έργα) για να πραγματοποιηθούν (τη σύνθεση).

ΣΤΟΧΟΣ: Να προκληθεί ενδιαφέρον σχετικά με όλες τις τέχνες και να εισάγουμε την έννοια της σύνθεσης ως βασικής μεθόδου για τη δημιουργία των έργων τέχνης.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1.α) Εξηγούμε τι θεωρείται δομή ενός έργου δείχνοντάς τους τις μεγάλες εικόνες που έχουμε επεξεργαστεί ώστε να φαίνονται τα δομικά στοιχεία τους και τι είναι η σύνθεση. β) Επισημαίνουμε ότι η δομή εξασφαλίζει την απαραίτητη συνοχή ανάμεσα στα διάφορα μέρη της σύνθεσης και προσδιορίζει το τελικό αισθητικό αποτέλεσμα, ενώ η σύνθεση αναδεικνύει το θέμα και το περιεχόμενο διαμορφώνοντας τη μορφή του έργου.

«Ό,τι είναι καλό και ευχάριστο στο μάτι μας γίνεται νόμος για μας. Το χέρι οφείλει να εκτελέσει αυτό που απαιτεί το μάτι. Το μάτι με τη σειρά του υπακούει στους οπτικούς νόμους. Είναι πολύ πιο αντικειμενικό και απρόσωπο από το χέρι.» Άντολφ Χέλτσελ (Γερμανός, δάσκαλος του Γιοχάνες Ίπεν, 1853-1934).

ΣΤΟΧΟΣ: Να κατανοήσουν ότι ανεξάρτητα με το τι επιδιώκουν οι καλλιτέχνες σε κάθε εποχή, αρχικά οργανώνουν το έργο τους με βάση τη δομή και τη σύνθεση.

2. Χρησιμοποιώντας σχέδιά μας (ή βοηθούμενοι από τα σχέδια που υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή) διδάσκουμε τη σύνθεση σημείων, γραμμών και σχημάτων επάνω στην επιφάνεια. Μπορούμε να παρουσιάζουμε ένα σχέδιο, να επισημαίνουμε τη διάρθρωση των στοιχείων του και να ρωτάμε ένα-δυο μαθητές, κάθε φορά, ποια αίσθηση τους προκαλεί.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν πόσο ισχυρά είναι τα πρωταρχικά στοιχεία της σύνθεσης για την πρόκληση αισθημάτων.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Να ζωγραφίσουν κατευθείαν με μαρκαδόρους, ξυλομπογιές ή παστέλ μια σύνθεση μόνο με σημεία και γραμμές. Μπορούμε να τους υποδείξουμε κάποιο θέμα, π.χ. ηρεμία, κίνηση, βαρύτητα, χορός, νύχτα, αέρας ή μπορούν να χρησιμοποιήσουν κάποιο δικό τους θέμα.

2η. Όμοια με την προηγούμενη αλλά να ζωγραφίσουν με σημεία, γραμμές και σχήματα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να χρησιμοποιήσουν τα πρωταρχικά στοιχεία της σύνθεσης, ώστε να μεταδώσουν δικές τους ιδέες και συναισθήματα.

3η. Να χρησιμοποιήσουν το σχέδιο του βιβλίου με τους άξονες, για να συνθέσουν επάνω εκεί το τοπίο. Έπειτα, να χρωματίσουν με μικρές πινελιές κοντινών χρωματικών και τονικών αποχρώσεων χωρίς να καλύπτουν τις φόρμες με ένα ενιαίο χρώμα. Μπορούμε να τους δείξουμε έργα του Σεζάν στα οποία φαίνεται με σαφήνια η τεχνική αυτή.

Προτείνεται η 3η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν την ανάγκη για οργάνωση της εικόνας.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

Μπορούμε να μιλήσουμε για κάθε μια από της αρχές της σύνθεσης, παρουσιάζοντας δυο έργα, από τα οποία το ένα να στηρίζεται στην αρχή που εξετάζουμε και το άλλο όχι (όπου είναι εφικτό). Ζητάμε να εντοπίζουν ποιο είναι το έργο αναφορά.

ΣΤΟΧΟΣ: Αναλύουμε έτσι μια-μια τις αρχές της σύνθεσης με τη συμμετοχή όλων.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Μπορούμε να δείξουμε:

1.Για την αρμονία: ένα αρχαίο ελληνικό ναό (αρμονία) σε αντίθεση με ένα γοτθικό (ποικιλία) και Σεζάν (χρωματική αρμονία) σε αντίθεση με Βαν Γκογκ (χρωματική αντίθεση).

2.Για την ισορροπία: Κλέε (ισορροπία) και Τιντορέτο ή Βερονέζε (ανισορροπία, δυναμική)

3.Για τη συμμετρία και την ασυμμετρία: Μόντριαν (συμμετρία στη ζωγραφική) και Νιούμαν (ασυμμετρία στη ζωγραφική), Κούροι (συμμετρία στη γλυπτική) και Ματίς (ασυμμετρία στη γλυπτική), Γκδούντι (συμμετρία στην αρχιτεκτονική) και Λόιντ Ράιτ (ασυμμετρία στην αρχιτεκτονική)

4.Για την αντίθεση: Καντίνσκι (αντίθεση σχημάτων, μεγεθών, ποσοτήτων), Ρέμπραντ (φωτός –σκιάς), Μπέηκον (χρωμάτων), Ράιμαν (υψής) και Ντε Κίρικο (στο θέμα)

5.Για την ιεραρχία: Καντίνσκι (ως προς το σχήμα και το χρώμα), Μάλεβιτς (ως προς το μέγεθος) και Θεοτοκόπουλος (ως προς την θέση)

6.Για τους άξονες: Ραφαήλ (με άξονες) και Πόλοκ (χωρίς άξονες)

7.Για την επανάληψη και το ρυθμό: Πόλοκ (με επανάληψη) και Ρόθκο (χωρίς επανάληψη), Μπάλα (με ρυθμό) και Ντε Κούνινγκ (χωρίς ρυθμό)

8.Για την κλίμακα και την αναλογία: Κούροι και Κόρες (σε φυσικό μέγεθος) και Όλντενμπουργκ και Βανμπρούγκεν (σε υπερφυσικό μέγεθος), Τζιακομέτι (ιεραρχική αναλογία με συμβολικό νόημα) και Ντα Βίντσι (αναλογίες για το ανθρώπινο κάλλος).

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

4η. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν μόνο τα τρία βασικά, ένα ζεύγος συμπληρωματικών, θερμά ή ψυχρά, μια χρωματική γκάμα, χρώματα αλλοιωμένα με το άσπρο ή το μαύρο, ανοιχτά ή σκούρα κ.τ.λ. Επίσης μπορούν να σκεφτούν ένα θέμα που ταιριάζει με τη χρωματική αρμονία που θα επιλέξουν, π.χ. ηλιοβασίλεμα με θερμά ροζ και βιολέ χρώματα, έρημος με κίτρινα, ώχρες, καφέ και γκριζα.

5η. Χρησιμοποιώντας λανθασμένα μεγέθη και αναλογίες και τοποθετώντας τα στοιχεία σε ανορθόδοξη θέση, μπορούμε να δημιουργήσουμε μια συμβολική παράσταση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να ξεκινήσουν την εφαρμογή των αρχών της σύνθεσης σε δικά τους έργα.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Προτείνονται Ξυλομπογιές.

2η. Μπορούμε αρχικά να κάνουμε μια μικρή αναφορά στη ζωγραφική και το διδακτικό έργο του Έλληνα ζωγράφου Γιάννη Μόραλη: (Άρτα, γεν. 1916) Σπούδασε ζωγραφική και χαρακτική στην Α.Σ.Κ.Τ. από την ηλικία των 15 χρόνων μέχρι 20 και συνέχισε στη Ρώμη και το Παρίσι. Από το 1947 έγινε καθηγητής στην Α.Σ.Κ.Τ. Με επηρεασμούς από τα πορτρέτα Φαγιούμ, τα αρχαία ελληνικά μωσαϊκά, τα ψηφιδωτά της Ραβέννας, τις αττικές επιτύμβιες στήλες, τα κλασικά αγγεία τη βυζαντινή ζωγραφική και τη μοντέρνα τέχνη διαμόρφωσε το δικό του στιλ, που διακρίνεται για την κλασική αυστηρότητα, την ακρίβεια στην οργάνωση του χώρου, τη στατική αντίληψη και τη λιτή χρωματική γκάμα, η οποία σε πολλές περιπτώσεις καταλήγει στην Αφαίρεση.

3η. Εικ.3.Ντελακρούα: α) η μοναδική γυναικεία φιγούρα του πίνακα και μάλιστα με γυμνό το μπούστο της, όρθια, στο κέντρο, καταλαμβάνει μεγάλο τμήμα του πίνακα, β) ο νεαρός δίπλα της ενισχύει την φιγούρα της αλλά παίρνει και από τη δύναμή της, αφού βρίσκεται σε παράλληλο άξονα, γ) η φιγούρα με το καπέλο βρίσκεται στο ίδιο ύψος με το νεαρό και σε παράλληλο άξονα, ο οποίος τέμνεται από την πλάγια τοποθέτηση του όπλου που κρατά και ενισχύεται από την φιγούρα πίσω του με το άσπρο πουκάμισο, δ) οι δυο ξαπλωτές φιγούρες που καταλαμβάνουν όλο το κάτω μέρος, σε οριζόντιο άξονα, ε) τα κόκκινα και τα μπλε σχήματα που βρίσκονται κοντά στην Ελευθερία και την «περιβάλλουν».

Εικ.4. Θεοτοκόπουλου: α) κόκκινο-Χριστός, β) κίτρινο αριστερά, γ) άσπρο δεξιά, δ) ανοιχτά χρώματα στην όρθια φιγούρα αριστερά του Χριστού, ε) πράσινο δεξιά, ζ) μπλε αριστερά κ.τ.λ.

Προτείνεται οι εργασίες 2 και 3 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

Μια ολιγόλεπτη προβολή σλάντ με ποικιλία έργων θα τους υπενθύμιζε προηγούμενες γνώσεις και θα κινούσε το ενδιαφέρον τους για δημιουργία.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

6η. Να χρησιμοποιήσουν τον έτοιμο κánaβo του χαρτιού, ώστε να γίνει τέλεια συμμετρική η σύνθεσή τους. Μπορούμε να προτείνουμε να σκεφτούν αρχικά πού μπορεί να χρησιμοποιηθεί ένα τέτοιο σχέδιο και έπειτα να το δημιουργήσουν ανάλογα, π.χ. σελιδοδείκτης, εξώφυλλο Cd, διακοσμητικό πλακάκι, ύφασμα.

7η. Να ζωγραφίσουν με μολύβι ή με χρώματα μια σύνθεση που να βασίζεται σε μια αντίθεση: σχημάτων, μεγεθών, ποσοτήτων, φωτός-σκιάς, χρωμάτων, υφών ή στο θέμα.

8η. Να ζωγραφίσουν με μολύβι ή με χρώματα μια σύνθεση στην οποία να είναι εμφανής η ιεράρχηση των στοιχείων της, ως προς το σχήμα, το μέγεθος, το χρώμα, την θέση ή το θέμα.

9η. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν μόνο μολύβι ή και χρώματα. Μπορούμε ακόμη να τους δώσουμε έτοιμα σχέδια αγγείων για να τα διακοσμήσουν αλλά θα πρέπει να τους δείξουμε κάποια αγγεία για να δουν πώς λειτουργεί επάνω τους ο διακοσμητικός ρυθμός.

Επειδή οι εργασίες είναι πολλές μπορούν να ολοκληρωθούν στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εργαστούν επάνω σε όλες της αρχές της σύνθεσης, ώστε να τις εμπεδώσουν.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Α. Στο βιβλίο του μαθητή γίνεται αναφορά στις έννοιες «σύστημα, εξάρτηση, αλληλεπίδραση, νόμος», οι οποίες συνδέονται με τη σύνθεση, με τις εξής προτεινόμενες εργασίες:

1.ΓΛΩΣΣΑ: «Η αλληλεπίδραση των λέξεων μιας πρότασης όσον αφορά στη σημασία τους»: έρευνα, γραπτή εργασία ή εκπόνηση πρωτότυπου κειμένου.

2.ΜΟΥΣΙΚΗ: «Η εξάρτηση του ήχου μιας νότας από τη μουσική διαδοχή της σύνθεσης»: παρουσίαση με σημειώσεις και μουσική ή σύνθεση μικρών μουσικών παραδειγμάτων.

3.ΒΙΟΛΟΓΙΑ: «Τα οικοσυστήματα και οι λειτουργίες τους»: γραπτή εργασία.

4.ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ: «Τα εξαρτήματα μιας μηχανής και η λειτουργία της»: σημειώσεις και σχέδια ή φωτογραφίες.

Β. Η διαθεματικότητα μπορεί να αφορά στις αρχές της σύνθεσης, με τις εξής προτεινόμενες εργασίες:

1.ΜΟΥΣΙΚΗ: «Τι είναι σύνθεση, αρμονία και ρυθμός;»: παρουσίαση με μουσική και σημειώσεις.

2.ΦΥΣΙΚΗ: «Τι είναι ισορροπία;»: παρουσίαση με πείραμα.

3.ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ: «Συμμετρικά και ασύμμετρα σχήματα»: παρουσίαση με σχέδια.

4.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ: α) «Ιεραρχικά καθεστώτα στην παγκόσμια ιστορία»: γραπτή εργασία.

β) «Κοινωνικές αντιθέσεις στο παρόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης»: γραπτή εργασία.

Οι μαθητές επιλέγουν τις εργασίες που θα υλοποιήσουν.

II. ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τη δεύτερη διδακτική ενότητα επιδιώκεται η επαφή των μαθητών με τις Εφαρμοσμένες τέχνες και η εξοικείωσή τους με αυτές μέσα από τη δημιουργία χρηστικών έργων. Επιδιώκεται επίσης να συνειδητοποιήσουν ότι και σε αυτές χρησιμοποιούνται οι αρχές των Καλών τεχνών, ώστε να κάνουν τη ζωή μας πιο καλαίσθητη.

ΘΕΜΑ 1: Σχέδιο γραφιστικής

Ο σχεδιασμός και η οργάνωση του έργου, είτε αφορά τις Καλές τέχνες είτε τις Εφαρμοσμένες, είναι απαραίτητα για οποιαδήποτε δημιουργία.

Ο γραφίστας συνδυάζει την τυπογραφία και την φωτογραφία με σκοπό το έργο του να επικοινωνήσει με τον θεατή. Τυπογραφία είναι η τέχνη του βιβλίου και του εντύπου, ο τρόπος που δημιουργούνται και συνθέτονται γράμματα και εικόνες.

Σημαντικό ρόλο στο σχεδιασμό μιας ιδέας παίζει η μέθοδος εκτύπωσης και παραγωγής της, από παραδοσιακές τεχνικές (ξυλογραφία, λιθογραφία, χαλκογραφία) ή σύγχρονες (όφσετ, τσιγκολιθογραφία, μεταξοτυπία), καθώς και η χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας (με ηλεκτρονικό υπολογιστή).

Μια επίσκεψη σε εργαστήριο γραφικών τεχνών θα βοηθούσε τους μαθητές να ενημερωθούν για τις μεθόδους παραγωγής εντύπων.

ΘΕΜΑ 2: Βιομηχανικός σχεδιασμός

Ο βιομηχανικός σχεδιασμός είναι ένα σύγχρονο κομμάτι των Εφαρμοσμένων τεχνών, όσο σύγχρονη είναι και η βιομηχανική κοινωνία παραγωγής και κατανάλωσης και αφορά σε μια ολοκληρωμένη σχεδιαστική ιδέα από το προσχέδιο μέχρι το τελικό παραγόμενο προϊόν.

Οι μαθητές πρέπει να αντιληφθούν τη διάκριση του αισθητικού μέρους του σχεδιασμού από το τεχνικό και να κατανοήσουν ότι ο ρόλος των βιομηχανικών προϊόντων σήμερα είναι να βοηθήσουν την εύκολη και ποιοτική διαβίωση του καταναλωτή, προσφέροντας ταυτόχρονα αισθητική και λειτουργικότητα.

ΘΕΜΑ 3: Σχεδιασμός ενδύματος και μόδα

Το σχέδιο είναι η βάση κάθε έργου, τόσο στις Καλές τέχνες όσο και στις Εφαρμοσμένες, αφού οποιαδήποτε δημιουργία στηρίζεται στη σύνθεση. Ο σχεδιασμός στα ρούχα ή τα κοσμήματα γίνεται αρχικά με σκαρίφημα. Έπειτα ο σχεδιαστής ολοκληρώνει τα σχέδια, που παρέχουν όλες τις πληροφορίες για την κατασκευή του αντικειμένου που σχεδίασε (αν δεν είναι ο ίδιος και κατασκευαστής).

Σημαντικό ρόλο στην παραγωγή ρούχων ή κοσμημάτων παίζει η επιλογή των υλικών, τις ιδιότητες των οποίων πρέπει να γνωρίζει ο σχεδιαστής ώστε να μπορέσει να οργανώσει όσο γίνεται καλύτερα τη δομή του σχεδίου του.

ΘΕΜΑ 1 ΣΧΕΔΙΟ ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗΣ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος 2ος	Υλικό σχεδίου, ζωγραφικής, γεωμετρικά όργανα Σύνθεση, μορφοποίηση του μηνύματος, χρηστικότητα, λειτουργικότητα και αισθητική, απλοποίηση, στυλιζάρισμα Θέματα από γραφιστική
3ος 4ος	Σχέδιο γραφιστικής: 1) σελιδοποίηση και εικονογράφηση βιβλίων και περιοδικών, 2) σχεδιασμός γραμμάτων, λογοτύπων, συμβόλων, σημάτων, μονογράμματος και 3) σχεδιασμός ιστοσελίδων στο διαδίκτυο, εντύπου και αφίσας. Ανάλυση προϊόντος, ανάπτυξη της σχεδιαστικής ιδέας με προσχέδια, σύγκριση, αξιολόγηση, τελική επιλογή και παρουσίαση (πλαίσιο-πασπαρτού)
5ος	Αναφορά στις Καλές τέχνες, στις Εφαρμοσμένες τέχνες (διακόσμηση, αγγειοπλαστική, αργυροχρυσοχοΐα, ενδυμασία, επίπλο, τυπογραφία) και στις τέχνες μαζικής χρηστικότητας (γραφιστική, φωτογραφία, τηλεόραση, κινηματογράφος, διαφήμιση), Αρ Νουβό, Φουτουρισμός, Ντανταϊσμός, Ποπ Αρτ, ψυχεδελικό κίνημα της Αμερικής στη μουσική και τη λογοτεχνία
6ος	Σχέση τέχνης και καθημερινής ζωής, οπτικό μήνυμα

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	1.1. Καλές και Εφαρμοσμένες τέχνες 1.2.α. Σχέδιο γραφιστικής 1.2.β. Η διαδικασία σχεδιασμού μιας ιδέας 1.2.γ. Σχεδίαση γραμμάτων	Σέλ. 48 του βιβλίου του μαθητή: εικ. 1, 2, 5, 7 Καζιμίρ Μάλεβιτς (Ρώσος, 1878-1955), εικ. 3 Ελιέζερ Λιότσκι (Ρώσος, 1890-1941), εικ. 6 Γκιέριτ Ρίτβελντ (Γερμανός 1888-1964)
2η ώρα	όμοια	1.3. Έντυπο 1.4. Αφίσα	Γουτεμβέργιος (ανακάλυψε την τυπογραφία το 15ο αι.) Ευάγγελος Μόσχος (Αθήνα, γεν. 1981), Μιχάλης Κατζουράκης (Αλεξάνδρεια, γεν.1933), Ολιβιέρο Τοσκάνι (Ιταλός), Τουλούζ Λοτρέκ (Γάλλος, 1864-1901), Άντι Γουόρχολ (Αμερικανός, 1928-87), Βάσω Κατράκη (Αιτωλικό, 1914-88), Γιώργος Βακιρτζής (Μυτιλήνη, 1923-88), Χουάν Μιρό (Ισπανός, 1893-1983) Μίλτον Γκλασέ (Αμερικανός, γεν. 1929)
	ΣΤΟΧΟΙ		ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να συσχετίσουν Καλές και Εφαρμοσμένες τέχνες και να σχεδιάσουν γράμματα για να εκφράσουν μια έννοια.		Θα αντιληφθούν τις διαφορές και τις ομοιότητες Καλών και Εφαρμοσμένων τεχνών και θα εξοικειωθούν με τη διαδικασία σχεδιασμού μιας ιδέας που αφορά σε ένα οποιοδήποτε προϊόν.
2η ώρα	Να παρατηρήσουν έντυπα και αφίσες αλλά και να σχεδιάσουν δικά τους.		Θα ευαισθητοποιηθούν επάνω στις πολλές εκφραστικές δυνατότητες των εντύπων και της αφίσας.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον για τις εφαρμογές της τέχνης.
2. Την ικανότητα να συνδυάσουν εικόνες και κείμενο προβάλλοντας ένα συγκεκριμένο μήνυμα ή ένα προϊόν.
3. Την προσπάθεια να ακολουθήσουν τη διαδικασία του γραφιστικού σχεδιασμού και να την φέρουν εις πέρας.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή σχεδίασαν με προσωπικά στοιχεία και πρωτοτυπία, γράμματα, έντυπο και αφίσα.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ - ΠΗΓΕΣ		
1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1. Έργα Ποπ Αρτ και εικόνες συσκευασμένων προϊόντων με αξιόλογες ετικέτες 2. Ωραία βιβλία, περιοδικά, διαφημιστικά έντυπα και προϊόντα με ενδιαφέρουσες συσκευασίες 3. Χρωματιστά χαρτιά κανσόν για όλους τους μαθητές	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1. Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβια HB, B, 2B, γόμα, ξύστρα, χαρτιά μιλιμετρέ, ριζόχαρτο, μαρκαδόροι γραφής και ζωγραφικής, ξυλομπογιές, μπλοκ σινικής, χρωματιστά μελάνια, πένες, πινέλα 2. Γεωμετρικά όργανα: χάρακας, διαβήτη, μοιρογνωμόνιο 3. Κατασκευών: κουτί (τενεκεδένιο, χάρτινο ή πλαστικό), εικόνες από περιοδικά, κόλλα, ψαλίδι
2η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1. Δυο-τρεις αφίσες με επίκαιρο θέμα, που θα κρεμάσουμε στην τάξη 2. Διάφορα έντυπα 3. Εικόνες με «ιστορικές» αφίσες, ξένες και ελληνικές 4. Χρωματιστά χαρτιά κανσόν για όλους τους μαθητές	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1. Σχεδίου και ζωγραφικής 2. Γεωμετρικά όργανα

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

Ρωτάμε τους μαθητές α) αν έχουν διακοσμήσει ποτέ τα εξώφυλλα των βιβλίων τους, αν δηλαδή τα έχουν ντύσει ή ζωγραφίσει, β) αν έχουν προσέξει διάφορες ταμπέλες που βρίσκονται στους δρόμους και αν θυμούνται αυτές που έχουν μεγάλα γράμματα ή εκείνες με τις μεγάλες εικόνες, γ) αν έχουν δει διάφορα έντυπα, αν έχουν φυλάξει κάποιο από αυτά και για ποιο λόγο, δ) αν τους έκανε εντύπωση η συσκευασία κάποιου προϊόντος και ποιο είναι αυτό.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Παρουσιάζοντας έργα της Ποπ Αρτ, τα οποία έχουν γραφιστικά και διαφημιστικά στοιχεία παράλληλα με εικόνες συσκευασμένων προϊόντων, διευκρινίζουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές ζωγραφικής και γραφιστικής.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι τα έργα των Καλών και των Εφαρμοσμένων τεχνών στηρίζονται στις αρχές της σύνθεσης, μόνο που στη γραφιστική παίζουν σημαντικό ρόλο η χρήση του προϊόντος ή το μήνυμα που θέλει να μεταδώσει.

2. Παρουσιάζοντας ωραία βιβλία, περιοδικά, διαφημιστικά έντυπα και διάφορα προϊόντα με ενδιαφέρουσες συσκευασίες αναφερόμαστε στους τομείς με τους οποίους ασχολείται η γραφιστική και στην αναγκαιότητά της όσον αφορά στον τρόπο προώθησης των προϊόντων, ενώ συσχετίζουμε το σχέδιο γραφιστικής με την αισθητική.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι το σχέδιο γραφιστικής είναι μέσο επικοινωνίας και μεταβίβασης πληροφοριών σχετικά με την οπτική ταυτότητα των προϊόντων.

3. Παρουσιάζουμε τη διαδικασία σχεδιασμού μιας ιδέας: α) ανάλυση του προϊόντος που θέλουμε να προβάλλουμε και του μηνύματος που θέλουμε να μεταδώσουμε, παράλληλα με το κοινό στο οποίο απευθυνόμαστε, β) ανάπτυξη της ιδέας με προσχέδια και σχεδιαστικές λύσεις, γ) σύγκριση και αξιολόγηση των προσχεδίων, δ) επιλογή του τελικού έργου το οποίο επιδιώκουμε να είναι σαφές και εύγλωττο και παρουσίασή του επάνω σε έγχρωμο χαρτί που θα το αναδεικνύει.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι το σχέδιο είναι απαραίτητο σε κάθε έργο, είτε αφορά τις Καλές τέχνες είτε τις Εφαρμοσμένες.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Μπορούν να σχεδιάσουν τα γράμματα πρώτα ελεύθερα με το χέρι και έπειτα με γεωμετρικά

όργανα επάνω σε μιλιμετρέ χαρτί, το οποίο διευκολύνει να διατηρηθούν τα μεγέθη, οι κλίσεις και οι αποστάσεις. Να μεταφέρουν με ριζόχαρτο τις λέξεις στο μπλοκ σχεδίου και να τις χρωματίσουν αυτές καθώς και το φόντο.

2η. Τα τέσσερα στοιχεία της φύσης νερό, φωτιά, αέρας, γη μπορούν να γίνουν αφορμή, ώστε όλοι οι μαθητές μαζί να δημιουργήσουν ένα πρωτότυπο αλφάβητο βασισμένο σε αυτά. Όταν ολοκληρωθεί, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να γραφτούν λέξεις που ενδιαφέρουν τους μαθητές, επάνω σε ταμπέλες, με τις οποίες να διακοσμήσουν την τάξη.

3η. Τους εξηγούμε ότι α) αν το νόημα της λέξης είναι τρυφερό και γλυκό, ταιριάζουν τα καμπυλωτά σχήματα και τα αρμονικά χρώματα, β) αν είναι αυστηρό και σοβαρό, ταιριάζουν ορθογώνια, σαφή σχήματα και λιτό χρώμα, γ) αν είναι παιχνιδιάρικο, θα ταίριαζε μια ποικιλία και χιουμοριστική διάθεση σε σχήματα και χρώματα, δ) αν είναι σκληρό ταιριάζουν τα αιχμηρά σχήματα και η χρωματική αντίθεση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν την αισθητική αξία των γραμμάτων και ότι κάθε στίλ αντιπροσωπεύει διαφορετικές ιδέες ή έννοιες.

4η. Για να ξεκινήσει η εργασία οι μαθητές πρέπει πρώτα να επιλέξουν μια από τις έννοιες και έπειτα, να σκεφτούν με τι είδους προϊόν μπορεί να σχετιστεί. Π.χ. αγάπη = συσκευασία σοκολάτας, ευχετήρια κάρτα, υγεία = σύμβολο για κλινικές και νοσοκομεία, λεζάντα αντικαπνιστικού μηνύματος, άθληση = μακέτα για χώρο άθλησης, σύμβολα αθλητικών αγώνων, οικονομία = σύμβολο για την αποταμίευση, χαρτονόμισμα. Τέλος, να υλοποιήσουν την ιδέα τους με προσχέδια και παρουσίαση του τελικού έργου.

ΣΤΟΧΟΣ: Να βρουν τα κατάλληλα στοιχεία για να αποδώσουν την έννοια που επέλεξαν και να αντιληφθούν ότι αρχικά χρειάζεται σκέψη, συλλογή και οργάνωση των στοιχείων, έπειτα αξιολόγηση των προσχεδίων και τελική επιλογή του έργου.

5η. Να βρουν ένα κουτί (κονσερβοκούτι, από χυμό, από γάλα κ.τ.λ.), να κόψουν ένα κομμάτι χαρτί το οποίο να κολλήσουν στο κουτί και να το ζωγραφίσουν δημιουργώντας έτσι μια ετικέτα για κάποιο προϊόν. Όταν κολλήσουν την ετικέτα επάνω στο κουτί να φινίρουν τυχόν ατέλειες με χρώματα. Αν το κουτί είναι κατάλληλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μολυβοθήκη ή για φύλαξη προσωπικών αντικειμένων.

ΣΤΟΧΟΣ: Να ενεργοποιηθεί η φαντασία των μαθητών και οι τεχνικές τους ικανότητες.

Προτείνεται οι εργασίες 4 και 5 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Εικ. 1. Σελίδα περιοδικού: σχηματοποιημένες φόρμες με έντονα χρώματα και τονικές αντιθέσεις και γράμματα με κατακόρυφη τοποθέτηση σε μια δεμένη σύνθεση.

Εικ. 2. Ιδεόγραμμα: αφηρημένα στοιχεία με άσπρο-μαύρο που δημιουργούν ρυθμό, κίνηση και την αίσθηση του βάθους σε μια ιεραρχημένη, συμμετρική σύνθεση.

Εικ. 3. Μιρό: σημεία, σχήματα, γραμμές, γράμματα και χρωματικές φόρμες με βασικά χρώματα σε μια ιεραρχημένη, ήρεμη, ρυθμική και ισορροπημένη σύνθεση.

Εικ. 4. Ραμ: εικόνες-σύμβολα και γράμματα με λιτό χρώμα και το στοιχείο της επανάληψης, σε δισδιάστατο χώρο και ισορροπημένη σύνθεση.

Εικ. 5. Σελίδα παιδικού βιβλίου: αφηρημένα και εικονογραφικά στοιχεία με λιτό χρώμα που δημιουργούν επανάληψη και κίνηση σε φανταστικό, παραμυθένιο χώρο.

Εικ. 6. Whiskas: φωτογραφία, χρώμα και γράμματα σε μια ιεραρχημένη σύνθεση.

Εικ. 7. Αφίσα: σύνθεση γραμμάτων με διαγώνια τοποθέτηση, βασικά χρώματα, όμοια αλλά ιεραρχημένα στοιχεία που δημιουργούν κίνηση, τρισδιάστατο χώρο και δυναμική σύνθεση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εμβαθύνουν στη σύνθεση και στη μορφή εικαστικών και χρηστικών έργων.

2η. Να αντιγράψουν όσο πιο πιστά μπορούν τα διάφορα σήματα. Αν κάποιος θέλει, μπορεί να επέμβει και να διαφοροποιήσει κάποιο από τα σχέδια με προσθήκες και αφαιρέσεις σχημάτων και χρωμάτων.

Προτείνονται ξυλομπογιές ή μαρκαδόροι γραφής.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αναζητήσουν το αισθητικό περιεχόμενο σε λογότυπα και εμπορικά σήματα που βλέπουν καθημερινά επάνω σε ρούχα, σε τρόφιμα, σε ταμπέλες κ.τ.λ.

3η. Με ένα αφηρημένο ή συγκεκριμένο σχήμα να εκφράσουν το όνομά τους.

Προτείνεται οι εργασίες 1, 2 και 3 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Με τη βοήθεια δυο μαθητών μπορούμε να έχουμε από πριν τοποθετήσει σε έναν τοίχο της τάξης δυο-τρεις αφίσες με επίκαιρο θέμα που θα τραβήξουν την προσοχή των μαθητών, όταν θα μπουν στην τάξη. Τους ρωτάμε ποιο είναι το περιεχόμενο κάθε αφίσας, τι σκοπό νομίζουν ότι εξυπηρετεί, ποια τους αρέσει και γιατί, αν έχουν τοποθετήσει ποτέ αφίσες στο σπίτι τους και με ποιο περιεχόμενο;

2. Μοιράζουμε διάφορα έντυπα και ζητάμε να περιγράψουν από πόσες σελίδες αποτελούνται, αν τα γράμματα και οι εικόνες χρησιμοποιούνται εξίσου ή κυριαρχεί κάποιο από τα δυο, αν υπάρχει ποικιλία στη μορφή, αν η σύνθεση είναι δυναμική, αν είναι εύγλωττα και πρωτότυπα.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Παρουσιάζοντας διάφορα είδη εντύπων επισημαίνουμε ότι η δημιουργία του εντύπου ξεκίνησε με την ανακάλυψη της τυπογραφίας το 15ο αιώνα από τον Γουτεμβέργιο, ενώ η εξέλιξή του έγινε με την ανακάλυψη της φωτογραφίας στις αρχές του 20ου αιώνα.

2. Παρουσιάζοντας εικόνες με «ιστορικές» αφίσες, αναφερόμαστε στην ιστορία και τη δημιουργία της αφίσας που κυριάρχησε προς τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν η τεχνική της λιθογραφίας εξασφάλισε τη δυνατότητα μεγάλης παραγωγής αντιτύπων με καλή ποιότητα και άρχισε να προσελκύει το ενδιαφέρον μεγάλων καλλιτεχνών, κυρίως Γάλλων όπως ο Μανέ, ο Τουλούζ Λοτρέκ και ο Σερά.

Έκτοτε η αφίσα ακολούθησε παράλληλη πορεία με τα καλλιτεχνικά κινήματα των αρχών του 20ου αιώνα Αρ Νουβό, Φουτουρισμό, Ντανταϊσμό, Κονστρουκτιβισμό, Ντε Στιλ, Μπαουχάους, Ποπ Αρτ. Από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά η αφίσα χρησιμοποιήθηκε για διαφημιστικό, προτρεπτικό αλλά και προπαγανδιστικό σκοπό, ενώ στον ελλαδικό χώρο από τις αρχές του αιώνα υπήρξε αξιόλογη παραγωγή αφισών από σημαντικούς ζωγράφους και χαρακτές, όπως η Βάσω Κατράκη, η οποία γεννήθηκε στο Αιτωλικό (1914-88) και σπούδασε ζωγραφική και χαρακτική στην Α.Σ.Κ.Τ. Τα πρώτα της έργα είναι ξυλογραφίες σε μικρό μέγεθος. Αργότερα χρησιμοποίησε μια δική της μέθοδο χάραξης επάνω σε ψαμμίτη λίθο που μοιάζει με λάξευση και δημιούργησε έργα με εξπρεσιονιστική διάθεση. Η θεματολογία της περιορίζεται στην ανθρώπινη μορφή που την μετατρέπει σε μορφή – σύμβολο. Επίσης ο Γιώργος Βακιρτζής, ο οποίος γεννήθηκε στη Μυτιλήνη (1923-88) και σπούδασε ζωγραφική και χαρακτική στην Α.Σ.Κ.Τ. και στο Παρίσι, εργάστηκε με εξαιρετική επιτυχία στον τομέα της γιγαντοαφίσας, συνεργάστηκε με τους σπουδαιότερους αθηναϊκούς κινηματογράφους και επιμελήθηκε εκδόσεις και εξώφυλλα βιβλίων.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εντοπίσουν την καλλιτεχνική λειτουργία της αφίσας.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

6η. Μπορούμε να προτείνουμε κάποια θέματα όπως θεατρική παράσταση, αθλητικοί αγώνες, παιδικά ρούχα, γιορτινά προϊόντα και να τους βοηθήσουμε να στήσουν το έντυπο. Καλό θα ήταν να χωριστούν οι μαθητές σε ομάδες τεσσάρων ατόμων και η κάθε ομάδα να επιμερίσει σε κάθε μέλος της τις εργασίες που πρέπει να γίνουν.

7η. Για την κατασκευή της αφίσας να εργαστούν ομαδικά και να χρησιμοποιήσουν θέματα όπως συναυλία μουσικής, οικολογία, δημόσια έργα, παράσταση τσίρκου αλλά και δικά τους.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να αντλούν ιδέες από ποικίλα ερεθίσματα και να τις εκφράζουν με τη δημιουργία

χρηστικών έργων.

8η. Η εργασία μπορεί να ξεκινήσει με αφορμή το μάθημα αλλά τα έντυπα μπορούν να ολοκληρωθούν σιγά-σιγά και να μοιραστούν κατά τη διάρκεια των πολιτιστικών εκδηλώσεων του σχολείου στο τέλος της χρονιάς. Να χωριστούν σε ομάδες και να εργαστούν ως εξής: Η 1η ομάδα να ασχοληθεί με τη συγγραφή. Η 2η ομάδα να ασχοληθεί με το εικονογραφικό μέρος. Η 3η ομάδα να κάνει τη σελιδοποίηση. Η 4η ομάδα να φροντίσει για την εκτύπωση και τη διακίνηση του εντύπου στους καθηγητές, στους μαθητές και στο σύλλογο γονέων.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εργαστούν οργανωμένα, με σύστημα και να ενεργοποιηθεί η έννοια της επικοινωνίας ανάμεσα στους μαθητές της τάξης αλλά και ανάμεσα σε όλη τη μαθητική κοινότητα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στο βιβλίο του μαθητή γίνεται μικρή αναφορά στις διαθεματικές έννοιες «μήνυμα, εικόνα, σύμβολο, επικοινωνία». Προτείνονται οι παρακάτω εργασίες:

1. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: «Εικονογράφηση λογοτεχνικού κειμένου»: ζωγραφική, κείμενο, σελιδοποίηση, εκτύπωση.
2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: «Προτάσεις για χώρους τοποθέτησης αφισών, οι οποίοι θα συμβάλλουν στην αισθητική της πόλης»: έρευνα, γραπτή εργασία με εικόνες.
3. ΜΟΥΣΙΚΗ: «Εξώφυλλα CD μουσικής»: παρουσίαση με εικόνες και μουσική, πρωτότυπα έργα.
4. ΤΕΧΝΕΣ: «Η ιστορία της ελληνικής αφίσας»: γραπτή εργασία με εικόνες.

ΘΕΜΑ 2 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος	Γλυκά σχεδίου, ζωγραφικής
2ος	Σύνθεση, δομή, χρηστικότητα, λειτουργικότητα και αισθητική
3ος	Θέματα από βιομηχανικό σχέδιο
4ος	Βιομηχανικός σχεδιασμός (ντιζάιν), στίλ
5ος	Αναφορά στην Αρ Νουβό και στο Ντε Στίλ, Μπιαουχάους, σύγχρονο ντιζάιν
6ος	Συγκρίσεις έργων τέχνης και βιομηχανικού σχεδιασμού

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	2.1.Τι είναι ο βιομηχανικός σχεδιασμός 2.2.Ιστορία του βιομηχανικού σχεδιασμού ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ: αναφέρονται οι ντιζάινερς Σίρο Κουραμάτα (Ιάπωνας, 1934-91), Φίλιπ Σταρκ (Γάλλος, γεν.1949), Πιέρο Γκάτι & Φράνκο Παολίνι (Ιταλοί), Ετόρε Σότσιας (Ιταλός, γεν. 1917), Αλεσάντρο Μεντίνι (Ιταλός, γεν. 1931), Λούις Κόμφορτ Τίφανι (Αμ. 1848-1933), Ματέο Θαν (Ιταλός, γεν. 1952)	Βασίλι Καντίνσκι (Ρώσ.1866-1944), Αντόνιο Γκάουντι (Ισπ. 1852-1926), Τσαρλς Ρένι Μάκιντος (Σκωτσέζος,1868-1928), Βίκτορ Χόρτα (Βέλγ. 1861-1947), Πιτ Μόντριαν (Ολλ. 1872-1944), Τέο Βαν Ντέσμπουργκ (Ολλ. 1883-1931), Βάλτερ Γκρόπιους (Γερμ. 1883-1969), Πάουλ Κλέε (Ελβ. 1879-1940), Όσκαρ Σλέμερ (Γερμ. 1888-1943), Μαν Ρέι (Αμ. 1890-1976), Έκαρντ (Γερμ. κριτικός τέχνης) και οι ντιζάινερς: Πολ Χένιγκσεν (Δανός, 1894-1967), Πάλμερ (Αμ.), Τζόζεφ Λουσκά (Ισπ. γεν. 1948), Άλντο Ρόσι (Ιτ. 1931-97), Γκέριτ Ρίτβελντ (Γερμ. 1888-1964), Μαρσελ Μπρούερ (Ούγγρος, 1902-81) Μάσιμο Λόσα Τζίνι (Ιτ. γεν. 1959), Πιερ Πολίν (Γάλ. γεν. 1927), Ίνγκο Μάουερ (Γερμ. γεν. 1932), Ρόμπερτ Βεντούρι (Αμ. γεν. 1925)
2η ώρα	όμοια	Εργασίες	
		ΣΤΟΧΟΙ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να μάθουν τι είναι ο βιομηχανικός σχεδιασμός (ντιζάιν) και να προτείνουν σχέδια για απλά εμπορικά προϊόντα.		Θα αντιληφθούν το ρόλο του βιομηχανικού σχεδιασμού στον πολιτισμό και την εξέλιξη της κοινωνίας.
2η ώρα	Να κατανοήσουν ότι οι μορφικές ποιότητες των αντικειμένων διαμορφώνονται με τις γραμμές, τα σχήματα, τα χρώματα και τα υλικά.		Θα καταλάβουν πώς συνδέεται ο βιομηχανικός σχεδιασμός με την αισθητική, την χρηστικότητα, τη λειτουργικότητα και την παραγωγή.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον για το ντιζάιν.
2. Την ικανότητα να αντιληφθούν τη σχέση αισθητικής και λειτουργικότητας.
3. Τις πρωτοβουλίες και την προσπάθεια να προτείνουν σχέδια για απλά εμπορικά προϊόντα.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή έφτιαξαν έργα με πρωτοτυπία.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ - ΠΗΓΕΣ		
1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1.Βιβλία ντιζάν 2.Χαρτόνια για όλους τους μαθητές	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1. Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβι Ηβ, Β, 2Β γόμα, ξύστρα 2. Για το κουτί: χάρακας, κόλλα, ψαλίδι, πλαστικά χρώματα, πινέλα 3. Για το φωτιστικό: κουτί, σύρμα, σκληρό ριζόχαρτο, μαρκαδόροι, ντουί συνδεδεμένο με καλώδιο και πρίζα, λάμπα, πένσα
2η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1.Για την καρέκλα: μικρά ξυλαράκια, σχοινί, ύφασμα, φελλοί, σύρμα, χαρτόκουτα, φελιζόλ, κόλλα, ψαλίδι 2.Για τη μηχανή: κουτιά (αλουμινένια, χάρτινα, ξύλινα και πλαστικά), καρφιά βίδες, πένσα, σφυρί, πριόνι, κατασαβίδι

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1.Ζητάμε από τους μαθητές να βρουν ένα αντικείμενο που έχουν επάνω τους ή μέσα στην τσάντα τους, το οποίο θεωρούν ότι έχει σχεδιαστεί προτού κατασκευαστεί και να μας το δείξουν. Επισημαίνουμε πως από ό,τι περιέχει μέσα η τσάντα τους και από ό,τι φοράνε, τα περισσότερα έχουν σχεδιαστεί από διάφορους εξειδικευμένους σχεδιαστές. Μπορούμε να κάνουμε μια λίστα: α) ρούχα, παπούτσια, τσάντες, ζώνες: σχεδιαστές μόδας, β) εξαρτήματα ρουχισμού (κουμπιά, φερμουάρ, κορδόνια, σουστές, αγκράφες): ντιζάνερς, δ) σχολικά είδη (βιβλία, τετράδια, γεωμετρικά όργανα, γόμα, ξύστρα, μολύβια, στυλό,μπογιές): γραφίστες και ντιζάνερς.

2.Στρέφοντας έπειτα την προσοχή τους στα αντικείμενα που υπάρχουν μέσα στην τάξη (πίνακας, έδρα, θρανία, καρέκλες, πιθανά ντουλάπια, φώτα) επισημαίνουμε ότι όλα πρέπει να έχουν σχεδιαστεί για την καλύτερη δυνατή λειτουργικότητα. Αν υπάρχουν διαφορετικά θρανία ή καρέκλες μέσα στην τάξη, μπορούμε να τα επιδείξουμε λέγοντας ότι και στη σχολική επίπλωση οι σχεδιαστές αναζητούν εκτός από τη λειτουργικότητα και την αισθητική τους εικόνα με το σχέδιο, το χρώμα και τα υλικά. Ρωτάμε ποια χρώματα τους αρέσουν καλύτερα στις καρέκλες και τα θρανία, θα πρότειναν κάποιο άλλο χρώμα για τον πράσινο πίνακα; Με ποια κριτήρια πρέπει να επιλέγονται τα χρώματα στους τοίχους των τάξεων, και αν στη δική τους τάξη τα χρώματα είναι σωστά και ωραία;

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνειδητοποιήσουν ότι όλα τα αντικείμενα που χρησιμοποιούμε καθημερινά έχουν σχεδιαστεί για να κάνουν την ζωή μας άνετη και όμορφη.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Αναφέρουμε ότι ο βιομηχανικός σχεδιασμός περιλαμβάνει το σχέδιο κάθε αντικειμένου που τυποποιείται και βγαίνει στην παραγωγή.

2. Ο σχεδιασμός αυτός αφορά στη μορφή και τη λειτουργικότητα του αντικειμένου σε σχέση με την χρήση του. Θέτουμε τις ερωτήσεις: α) Πόσα είδη καρέκλας υπάρχουν; (καρέκλα φαγητού, γραφείου, παιδική, λεωφορείου, κήπου, εστιατορίων, σχολείου, συνεδρίων, θεάτρου) β) Πώς σχετίζεται το υλικό με την χρήση τους; (η καρέκλα φαγητού μπορεί να συνδυάζει διάφορα υλικά, η καρέκλα γραφείου πρέπει να έχει μαλακά μέρη, όπως και αυτή του λεωφορείου και του θεάτρου, η καρέκλα κήπου να είναι φτιαγμένη από υλικά που δεν φθείρονται από αέρα και νερό) γ) Γιατί υπάρχουν τόσες διαφορετικές καρέκλες φαγητού και τι είναι το στυλ; (ό,τι κατασκευάζει ο άνθρωπος μπορεί να έχει διαφορετικό στυλ, ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του σχεδιαστή και τη μόδα της εποχής)

3. Αναφέρουμε επίσης ότι το βιομηχανικό σχέδιο είναι πολύ σημαντικό στον τομέα των μηχανημάτων, όπου εκτός από τη συνολική τους μορφή σχεδιάζονται και τα επιμέρους εξαρτήματα. Ας σκεφτούν από πόσα κομμάτια αποτελείται ένας υπολογιστής ή μια ηλεκτρική κουζίνα, τα οποία είναι σχεδιασμένα έτσι ώστε να βοηθήσουν όλο το σύστημα να λειτουργήσει. Σε αυτόν τον τομέα μιλάμε για σχεδιαστές με μηχανολογικές γνώσεις και διάφορες εξειδικεύσεις.

4.Παρουσιάζουμε μέσα από εικόνες βιβλίων τα καλλιτεχνικά κινήματα, Αρ Νουβό (Νέα Τέχνη), Ντε Στυλ (Το Ύψος) και τη σχολή του Μπαουχάους (Οίκος Δόμησης), που βοήθησαν στην εξέλιξη του

ντιζάν όπως το εννοούμε στις μέρες μας.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Να σχεδιάσουν επάνω σε χαρτόνι το ανάπτυγμα του κουτιού, με βάση τις εικόνες του βιβλίου τους, να το κόψουν, να το διπλώσουν, να το κολλήσουν όπου χρειάζεται και τέλος αν θέλουν να το διακοσμήσουν ζωγραφίζοντας το.

2η. Να ξεκινήσουν με προσχέδια προτείνοντας στοιχεία που να θυμίζουν διάφορα ζώα.

3η. Μπορούν να φτιάξουν ένα φωτιστικό-πορτατίφ όπως δείχνουν οι εικόνες του βιβλίου τους. Εναλλακτικά προτείνεται να φτιάξουν ένα κρεμαστό φωτιστικό με βάση το χαρτί (Εικ.17), ως εξής: σχηματίζουμε έναν κύλινδρο ή κώνο ή διπλώνουμε το χαρτί με διάφορους τρόπους δημιουργώντας επιφάνειες με περιστροφές και καμπυλότητες, κόβοντας λωρίδες ή ανοίγοντας τρύπες. Φτιάχνουμε μια κυκλική βάση με σύρμα για το ντουί και στηρίζουμε επάνω της την κατασκευή με τα χαρτιά. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και διάφορα άλλα υλικά όπως πανί, κλωστές, χάντρες κ.τ.λ.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Εικ.1.Κρεβάτι: υπερβολή στο σχήμα και το μέγεθος που ανατρέπει τελείως το σχήμα του παραδοσιακού διπλού κρεβατιού. Εικ.2. Κάθισμα: σουρεαλιστικό αντικείμενο με διακοσμητικό περισσότερο παρά λειτουργικό χαρακτήρα. Εικ.3. Λεμονοστίφτης: λιτή φόρμα με ιδιαίτερα ανατρεπτική και χιουμοριστική διάθεση. Εικ.4. Κάθισμα: «Σάκος φασόλι»: η επιλογή του μαλακού υλικού δημιουργεί ασαφή φόρμα που όμως προσαρμόζεται στο σχήμα του ανθρώπινου σώματος. Εικ.5. Βιβλιοθήκη: προκλητικό και όχι ιδιαίτερα λειτουργικό σχέδιο, με συμβολικό - ανθρωπομορφικό περιεχόμενο και χαρακτήρα περισσότερο διακοσμητικό παρά χρηστικό.

2η. Εικ.6= ανθισμένο λιβάδι. Εικ.7= αθλητικά στάδια. Εικ.8= ανθοδέσμη. Εικ.9= σήματα οδικής κυκλοφορίας. Εικ.10= ζώα.

3η. Να χρησιμοποιήσουν σχήματα με πολλά μεγέθη από τα οποία το ένα μπορεί να εισχωρεί μέσα στο άλλο.

Προτείνεται οι εργασίες 1, 2 και 3 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

4η. Τους βοηθάμε να προβληματιστούν σχετικά με την χρησιμότητα των υλικών. Τι δυνατότητες προσφέρει το ύφασμα, το ξύλο, το πλαστικό στην άνεση αλλά και στην αισθητική της καρέκλας, πώς μπορούν να τη σχεδιάσουν βασιζόμενοι σε ένα υλικό ή στη σύνθεση περισσότερων;

5η. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν μικρά ξυλαράκια, σχοινί, ύφασμα, φελλούς, σύρμα, χαρτόκουτα, φελιζόλ κ.τ.λ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να κατανοήσουν ότι σημαντικός παράγοντας για τον σχεδιασμό ενός αντικειμένου αποτελεί η οικονομία και η σωστή επιλογή των υλικών.

6η. Να χωριστούν σε ομάδες και να σκεφτούν έναν απλό μηχανισμό, ώστε να κατασκευάσουν μια μηχανή. Π.χ. με το σπρώξιμο ή το τράβηγμα ενός τμήματος μπορεί κάτι να μετακινείται και να παρασύρει ένα άλλο κομμάτι να κινηθεί και αυτό. Με το που θα καταφέρουν να δημιουργήσουν μια αλληλοεξαρτώμενη κίνηση, εξασφαλίζουν αυτομάτως τη στοιχειώδη λειτουργία μιας μηχανής. Μπορούμε να αναφέρουμε ως παράδειγμα το ποδήλατο.

ΘΕΜΑ 3 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΔΥΜΑΤΟΣ & ΜΟΔΑ

1ος	Υλικά σχεδίου, ζωγραφικής, ποικίλα υλικά για κοσμήματα
2ος	Αρχική ιδέα (προσχέδια), ανθρώπινες αναλογίες, μεγέθη, σχήματα, όγκοι, τόνοι και χρώματα, υφή, υλικά, σύνθεση
3ος	Θέματα από έννοιες από τον φυσικό κόσμο και τη ζωή, από την παράδοση
4ος	Σχεδιασμός ενδύματος και κοσμημάτων, μεταμφίεση, θεατρικό κοστούμι και μάσκα, ενδυματολόγος
5ος	Αναφορά στα ενδύματα των πρωτόγων, των αρχαίων Ελλήνων (χιτώνας, ιμάτιο και πέπλος), το Βυζάντιο, το Μεσαίωνα, το 18ο, 19ο και 20ο αι., αντικομοφομιστική μόδα των beat, ελληνική παραδοσιακή ενδυμασία
6ος	Επιδράσεις στην καθημερινή ζωή

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	3.1.Ο ορισμός και η καταγωγή του ενδύματος 3.2. Σχεδίαση του ενδύματος	Γιάννης Τσαρούχης (Πειραιάς, 1910-89)
2η ώρα	όμοια	3.3.Ιστορική διαδρομή του ενδύματος και η μόδα 3.4.Η μεταμφίεση και το θεατρικό κοστούμι 3.5.Υλικά και τεχνικές για την κατασκευή κοσμημάτων	Διονύσης Φωτόπουλος (Καλαμάτα, γεν. 1943) Όσκαρ Σλέμερ (Γερμανός 1888-1943)
	ΣΤΟΧΟΙ		ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να δουν ενδύματα από όλες τις ιστορικές περιόδους και να δοκιμάσουν το σχεδιασμό ενδύματος προτείνοντας πρωτότυπες ιδέες.		Θα αντιληφθούν το ρόλο του ενδύματος μέσα στην ιστορία των ανθρώπων.
2η ώρα	Να δημιουργήσουν μικροσυνθέσεις από διάφορα υλικά που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως κοσμήματα.		Θα αντιληφθούν ότι κάθε δημιουργία που αφορά τις Καλές και τις Εφαρμοσμένες τέχνες στηρίζεται στη σύνθεση.

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον στις αναλύσεις για το ρόλο του ενδύματος στον πολιτισμό.
2. Την ικανότητα να συνδέσουν έννοιες από τον φυσικό κόσμο και τη ζωή με το ένδυμα.
3. Τις πρωτοβουλίες και την προσπάθεια να φέρουν πρωτότυπα υλικά και να κατασκευάσουν κοσμήματα.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή σχεδίασαν ρούχα και κοσμήματα με προσωπικά στοιχεία και πρωτοτυπία και αν ενδιαφέρθηκαν για την παράδοση.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ - ΠΗΓΕΣ		
1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1.Εικόνες ρούχων από το παρελθόν και το σήμερα, περιοδικά μόδας 2.Ένα έργο κάποιου καλλιτέχνη ή δικό μας μαζί με τα προσχέδιά του	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1.Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβια Β, 2Β, γόμα, ξύστρα, μπλοκ ακουαρέλας, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, ακουαρέλες, μπλοκ σινικής, χρωματιστά μελάνια, πένες, πινέλα 2.Για κολάζ: περιοδικά, κόλλα, ψαλίδι
2η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1.Στάντιν από έργα τέχνης και φωτογραφίες ανθρώπων με διάφορες ενδυμασίες, θεατρικά κοστούμια, κοστούμια μεταμφίεσης, κοσμήματα 2.Πηλό για όλους τους μαθητές 3.Εικόνες με διακοσμητικά μοτίβα	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1.Σχεδίου και ζωγραφικής 2.Για κατασκευή μάσκας: εφημερίδες, περιοδικά, κόλλα, ψαλίδι 3.Για κοσμήματα: κοχύλια, ξυλαράκια, μικρά πολύχρωμα λιθάρια, φτερά, ξηραμένοι καρποί και φύλλα, σύρμα, κλωστές, σχοινιά, χάντρες, κουμπιά, κομμάτια υφάσματος και δέρματος, πένσα

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Την ημέρα που θα διδάξουμε τη συγκεκριμένη ενότητα, μπορούμε να παρουσιαστούμε στην τάξη έχοντας κάνει κάποια αλλαγή στην εμφάνισή μας (ακόμη και ένα καπέλο μπορεί να αλλάξει αρκετά την εικόνα μας), ώστε να προκαλέσουμε την προσοχή των μαθητών. Σε πιθανές ερωτήσεις τους, απαντάμε ότι αιτία αυτής της αλλαγής είναι η διαφορετική διάθεση που έχουμε εκείνη την ημέρα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να δώσουμε το κατάλληλο ερέθισμα για μια συζήτηση σχετικά με το ένδυμα και να κατανοήσουν οι μαθητές τη σχέση της εσωτερικής διάθεσης του ανθρώπου με την εξωτερική του εμφάνιση.

2. Τους ρωτάμε αν τα ρούχα που φοράνε έχουν συνήθως το ίδιο στιλ και αν συνηθίζουν να διαλέγουν τα ρούχα τους ανάλογα με το πού θα εμφανιστούν ή αν τα διαλέγουν επειδή είναι στη μόδα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συσχετίσουν την εξωτερική εμφάνιση με τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκουν και με τη μόδα.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Παρουσιάζοντας εικόνες ρούχων από το παρελθόν αλλά και από το σήμερα αναφερόμαστε στο τι θεωρείται ένδυμα (κάθε πράγμα επεξεργασμένο ή έτοιμο, από οποιοδήποτε υλικό που καλύπτει το ανθρώπινο σώμα, τα ρούχα, τα παπούτσια, το καπέλο, τα γάντια, τα κοσμήματα, ακόμη και το τατουάζ στα σώματα των ανθρώπων), ποια είναι η προέλευση του ενδύματος και του κοσμήματος, ποιες αντιλήψεις συνετέλεσαν στη δημιουργία τους και αιτιολογούμε την χρησιμότητα του ρούχου (λόγοι πρακτικοί, αισθητικοί, ψυχολογικοί, συμβολικοί).

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι το ένδυμα λειτουργεί ως μέσο επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων και ότι αποτελεί τρόπο μεταβίβασης πληροφοριών για την προσωπική και κοινωνική ταυτότητα του ατόμου.

2. Παρουσιάζοντας ένα έργο κάποιου καλλιτέχνη ή δικό μας μαζί με τα προσχέδιά του και εικόνες ρούχων από περιοδικά μόδας μιλάμε για τη σχεδίαση του ενδύματος, διαδικασία που προηγείται της κατασκευής του.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι το σχέδιο είναι απαραίτητο σε κάθε έργο, είτε αφορά στις Καλές τέχνες είτε τις Εφαρμοσμένες.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Να σχεδιάσουν μια ολοκληρωμένη ενδυμασία ρούχα, καπέλο, παπούτσια και αξεσουάρ, επιλέγοντας ένα από τα θέματα που δίνονται αλλά δουλεύοντας και με τους τρεις τρόπους που δείχνουν οι εικόνες στο βιβλίο τους, δηλαδή: α) μόνο σχέδιο, β) σχέδιο και χρώμα, γ) σχεδιάζοντας επάνω σε φύλλα περιοδικών, κόβοντας και συναρμολογώντας τα κομμάτια επάνω στο χαρτί. Αν θέλουν, μπορούν να ασχοληθούν και με τα τρία θέματα χρησιμοποιώντας οποιοδήποτε υλικό.

ΣΤΟΧΟΣ: Να δοκιμάσουν διαφορετικές διαδικασίες στη σχεδίαση του ενδύματος.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Μπορούν να έχουν στο νου τους ως ερέθισμα ένα θέμα όπως τα ρούχα των ροκ σταρς ή τα ρούχα του μπαλέτου και με βάση αυτό να τα διακοσμήσουν.

2η. Από πόσα μέρη αποτελείται η κάθε ενδυμασία, ποια αξεσουάρ (μαντίλια, καπέλα, ζώνες, παπούτσια, κοσμήματα) και ποια χρώματα χρησιμοποιούνται κ.τ.λ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν περισσότερα για την παραδοσιακή ενδυμασία.

3η. Εικ.9. «Ο σκεπτόμενος»: δεκαετία του '50 με '60, καλοβαλμένος, λίγο εκκεντρικά ντυμένος (μπλε ριγέ κοστούμι) νέος άνδρας, γι' αυτό μάλλον διανοούμενος ή καλλιτέχνης, σε περιουλλογή. Εικ.10.

«Άνοιξη»: σύγχρονη εποχή, νεαρός που με τα θέληγρά του παρουσιάζει φρούτα και λουλούδια της Άνοιξης σαν να παίζει σε διαφήμιση. Εικ. 11. «Ο Θεόφιλος ως Μέγας Αλέξανδρος»: εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, μεσήλικας πολεμιστής, συνεπαρμένος από το μεγαλείο της στολής και της δόξας που αυτή φέρει.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συσχετίσουν την εξωτερική εμφάνιση με την εποχή, το επάγγελμα και την εσωτερική διάθεση του ατόμου.

Προτείνεται οι εργασίες 1 και 3 να πραγματοποιηθούν στο σπίτι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

Με μια προβολή σλάιντ από έργα τέχνης και φωτογραφίες ανθρώπων με διάφορες ενδυμασίες (από τους πρωτόγονους μέχρι σύγχρονους) θα μπορούσαμε να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον των μαθητών για την ιστορική διαδρομή του ενδύματος. Διαφορετικά μπορούμε να ζητήσουμε από τους ίδιους τους μαθητές να αναζητήσουν ανάλογες εικόνες μέσα στο βιβλίο τους.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Παράλληλα με την παρουσίαση των εικόνων ρωτάμε αν τα ενδύματα των ανθρώπων αποκαλύπτουν την κοινωνική τους θέση, αν το ρούχο γενικά ομορφαίνει τον άνθρωπο, αν παρουσιάζονται αλλαγές στην κοινωνική θέση της γυναίκας μέσα από τη μόδα και ποιες;

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν τον κοινωνικό ρόλο του ενδύματος.

2. Αναφερόμαστε στο θεατρικό κοστούμι και τη μεταμφίεση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν καλύτερα την καλλιτεχνική λειτουργία του ενδύματος.

3. Παρουσιάζουμε αναλυτικά τα υλικά και τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην κοσμηματοποιία.

ΣΤΟΧΟΣ: Να γνωρίσουν τα υλικά και τις τεχνικές, ώστε να πειραματιστούν σε δικές τους κατασκευές.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

2η. Για να κατασκευάσουν τις μάσκες, καλό θα ήταν να χωριστούν σε τέσσερις ομάδες και να εργαστούν ως εξής:

Η 1η ομάδα να πλάσει με πηλό τα προσωπεία.

Η 2η ομάδα να απλώσει και να κολλήσει στα πήλινα προσωπεία τις λωρίδες χαρτιού σε αλληπάλληλες στρώσεις.

Η 3η ομάδα να αφαιρέσει τις χάρτινες μάσκες από τα πήλινα προσωπεία και αφού στεγνώσουν να ανοίξει τρύπες για μάτια, στόμα, μύτη. Τέλος να σχηματοποιήσει το εξωτερικό περίγραμμα της μάσκας κόβοντας με το ψαλίδι.

Η 4η ομάδα να ζωγραφίσει και να διακοσμήσει τις μάσκες.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εργαστούν οργανωμένα και με σύστημα, ώστε να κερδίσουν χρόνο.

3η. Εξηγούμε ότι το θέμα «κόσμημα» είναι μια αφορμή, ένα έναυσμα για δημιουργία που μπορεί να τους εμπνεύσει και να τους βοηθήσει να εκφραστούν επιλέγοντας οι ίδιοι τα υλικά αλλά και τη μορφή της σύνθεσής τους.

Προτείνεται η 3η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να κατανοήσουν ότι μπορούν να εκφράσουν ιδέες και έννοιες της ζωής με τη δημιουργία χρηστικών κατασκευών.

4η. Πρέπει να έχουμε ζητήσει από το προηγούμενο μάθημα να μαζέψουν και να φέρουν διάφορα υλικά από την φύση και το περιβάλλον τους, με τα οποία να φτιάξουν ένα κόσμημα. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα πάντα και να τα επεξεργαστούν με απλό ή σύνθετο τρόπο. Αν χρειαστούν μπορούμε να τους βοηθήσουμε, στα πλαίσια όμως των δικών τους επιλογών.

Προτείνεται η 4η εργασία να ολοκληρωθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να αναζητούν και να αναγνωρίζουν διάφορα υλικά από την φύση και το περιβάλλον τους και εμπνεόμενοι από αυτά να τα χρησιμοποιήσουν σε δικές τους κατασκευές.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Προτείνονται οι εργασίες:

1. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: «Κείμενα που αναφέρονται στη μεταμφίεση»: έρευνα, παρουσίαση.
2. ΙΣΤΟΡΙΑ: «Ρούχα και κοσμήματα στην ελληνική ιστορία»: γραπτή εργασία με εικόνες.
3. ΜΟΥΣΙΚΗ: «Τα ρούχα των Ποπ Σταρ»: παρουσίαση με σημειώσεις, φωτογραφίες, σχέδια και μουσική.
4. ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ: «Τα ρούχα του χορού σε διάφορες εποχές και χώρες»: γραπτή εργασία με φωτογραφίες και σχέδια.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ 1 Εικαστικά επαγγέλματα

Συνθετική εργασία για επαγγέλματα όπως του γραφίστα, του γλύπτη, του αγιογράφου, του φωτογράφου κ.τ.λ. κάτω από κοινωνική, οικονομική, ιστορική ή άλλη διάσταση.

Προεκτάσεις: στον Σ.Ε.Π., την Πληροφορική και την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή.

Σκοπός: να διαπιστωθεί ο πλουραλισμός σχετικά με τα καλλιτεχνικά επαγγέλματα και η ανάγκη τους στη σύγχρονη κοινωνία.

Διαθεματικές έννοιες κλειδιά: άτομο-κοινωνία, πολιτισμός-παράδοση, σύστημα-οργάνωση, αλληλεπίδραση-εξάρτηση.

Σχέδιο εργασίας:

- α) Επισκέψεις σε επαγγελματικούς χώρους όπως εργαστήριο γραφιστικής, μόδας, αγγειοπλαστικής, τυπογραφείου, φωτογραφείου, εργαστήριο κάποιου γλύπτη κ.τ.λ., ώστε να ληφθούν συνεντεύξεις, να δοθούν διευκρινήσεις σχετικά με το εργασιακό περιβάλλον, τους τρόπους εργασίας, τις οικονομικές απολαβές και να τραβηχτούν φωτογραφίες.
- β) Με αρωγούς τους καθηγητές του Σ.Ε.Π. και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, αφού διευρυνθεί το θέμα των απαιτούμενων σπουδών, των δυνατοτήτων εργασίας, της σημασίας αυτών των επαγγελμάτων στη σημερινή κοινωνία, να παραχθούν σχετικά κείμενα από τους μαθητές.
- γ) Έρευνα για το ρόλο της Πληροφορικής στα καλλιτεχνικά επαγγέλματα, ποια από αυτά την χρησιμοποιούν και ποια όχι, πού διευκολύνει και πού όχι;
- δ) Ενσωμάτωση σχετικών εργασιών που έχουν γίνει σε προηγούμενα μαθήματα, όπως φωτογραφίες, έντυπα, σχέδια μόδας κ.τ.λ.

Η παρουσίαση των μαθητικών εργασιών μπορεί να ενταχθεί στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που διοργανώνει το σχολείο στο τέλος της σχολικής χρονιάς.

Η ομάδα εργασίας θα θέσει τις προδιαγραφές, θα οργανώσει το υλικό και θα ορίσει τον τρόπο παρουσίασης.

Ο καθηγητής επιβλέπει και ορίζει τον χρόνο διεξαγωγής της εργασίας.

III. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την τρίτη διδακτική ενότητα επιδιώκεται η γνωριμία των μαθητών με τις νέες τεχνολογίες και η αξιοποίησή τους για τη δημιουργία εικαστικών έργων.

ΘΕΜΑ 1: Φωτογραφία

Εξετάζουμε την φωτογραφία με θέμα ρεαλιστικό ή μη παραστατικό, επεξεργασμένη παραδοσιακά ή με Η/Υ, ως εικόνα που μεταδίδει μηνύματα με τρόπο απλό και άμεσο ανεξάρτητα από το μορφωτικό επίπεδο του αποδέκτη.

Η διαδικασία δημιουργίας μιας καλλιτεχνικής φωτογραφίας είναι η ίδια με τη διαδικασία δημιουργίας ενός έργου τέχνης. Ο καλλιτέχνης ξεκινώντας από μια ιδέα επιλέγει τα μέσα και τα υλικά του, τα επεξεργάζεται με τη σύνθεση και την τεχνική και ολοκληρώνει το έργο του.

Πέρα από την θεωρητική προσέγγιση του αντικειμένου είναι απαραίτητο όλοι οι μαθητές να τραβήξουν φωτογραφίες και γι' αυτό θα ήταν χρήσιμο στα εποπτικά μέσα του μαθήματος να υπάρχει φωτογραφική μηχανή, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους μαθητές δεν έχουν δική τους.

ΘΕΜΑ 2: Βίντεο και Ηλεκτρονικός Υπολογιστής

Η βιντεοκάμερα και το βίντεο ως τεχνολογικά μέσα καταγραφής και αναπαραγωγής της πραγματικότητας είναι γνωστά στους περισσότερους μαθητές, των οποίων η εμπειρία προέρχεται κυρίως από την οικογενειακή χρήση των μέσων αυτών. Στο συγκεκριμένο λοιπόν μάθημα μπορούμε να κάνουμε την εισαγωγή μας με την προβολή μιας βιντεοσκοπημένης εργασίας των μαθητών προκειμένου να διαμορφώσουμε κλίμα οικειότητας και αμεσότητας μεταξύ τους.

Θα αναφερθούμε στη Video Art και θα επισημάνουμε ότι πάρα πολλοί σύγχρονοι καλλιτέχνες έχουν προσθέσει στοιχεία αυτής της τεχνολογίας στα έργα τους.

Στη συνέχεια για το πρακτικό μέρος της διδασκαλίας θα πρέπει να εξασφαλίσουμε βιντεοκάμερες (δύο ή τρεις, ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών). Θα πρέπει να είμαστε σε θέση να δείξουμε στους μαθητές τον χειρισμό τους για να μπορούν να κάνουν τις απαιτούμενες λήψεις. Παράλληλα εξασφαλίζουμε για τον ηλεκτρονικό υπολογιστή μας το κατάλληλο πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνας, ζητώντας αν υπάρχει ανάγκη και τη συνδρομή κάποιου ειδικού, ο οποίος θα ενημερώσει τους μαθητές για τη λειτουργία και τις δυνατότητες του προγράμματος.

Ασφαλώς το μάθημα αυτό απαιτεί υλικοτεχνική υποδομή και ιδιαίτερη προετοιμασία από τον διδάσκοντα. Η προσπάθεια όμως αξίζει δεδομένου ότι η επαφή των μαθητών με τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, στα πλαίσια του μαθήματος και του σχολείου, είναι εποικοδομητική όχι μόνο γιατί τους εισάγει στην αξιοποίησή τους στην προσωπική, επαγγελματική ή την καλλιτεχνική δημιουργία αλλά κυρίως γιατί συνδέει το σχολείο και την εκπαίδευση με τη σύγχρονη πραγματικότητα, ανοίγοντας στους μαθητές καινούριους ορίζοντες.

ΘΕΜΑ 1 ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος	Υλικά σχεδίου, ζωγραφικής, κολάζ, φωτογραφική μηχανή
2ος	Φως και φωτοσκιάσεις, κοντράστ, συμβατική (αναλογική) και ψηφιακή φωτογραφική μηχανή, κλείστρο, διάφραγμα και φακός, φωτοευαίσθητο φωτογραφικό φιλμ, χρόνος έκθεσης του φιλμ στο φως, αντεστραμμένο είδωλο-αρνητικό είδωλο, λήψη, εμφάνιση και εκτύπωση, καθάρισμα, ευκρίνεια και φωτισμός, τεχνικές της φωτογραφίας: 1.στιγμιαίο καθάρισμα κατά τη λήψη, 2.σημείο παρατήρησης, 3.απόδοση της κίνησης, 4.πάγωμα της κίνησης, 5.βάθος πεδίου και 6.επεξεργασίες στην εκτύπωση Θέματα από συνθέσεις αντικειμένων, τοπία, γεγονότα, ταινίες, αθλητισμός, αυτοκίνητα
3ος	Σχέδιο, ζωγραφική, φωτογραφία, κολάζ
4ος	Αναφορά στην ιστορία της φωτογραφίας, φωτορεπορτάζ, Ποπ Αρτ, μεταξοτυπία, Φωτορεαλισμός, Λαντ Αρτ,
5ος	μοντέρνα τέχνη
6ος	Σχέση τέχνης και καθημερινής ζωής

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	1.1.α.Η φωτογραφική μηχανή 1.1.β.Πώς δημιουργείται η φωτογραφία 1.1.γ.Το φως στην φωτογραφία	Στη σελ. 69 του β. του μαθητή υπάρχουν φωτογραφίες των: 17, Μάργκαρετ Μπερκ-Γουάιτ (Αμερ.,1904-71), 19, Μοντότι Τίνα (Ιταλ. 1896-1942), 20, Λέναρτ Νίλσον (Σουηδός, γεν. 1922), 21, Βάντα Βουλτς (Ιταλ. γεν. 1932), 24, Ντοροτέα Λανγκ (Αμέρ. 1895-1965), 25, Στήβεν Ντάλτον (Αγγλος, γεν. 1937), 26, Νικ Ουτ (Βιετν. γεν. 1951)
2η ώρα	όμοια	1.1.δ.Οι τεχνικές της φωτογραφίας 1.2.Οι εφαρμογές και η θεματολογία της φωτογραφίας 1.3.Ιστορική διαδρομή της φωτογραφίας 1.4.Πώς χρησιμοποιείται η φωτογραφία στη ζωγραφική	Τζέρι Ούλμαν (Αμερ. φωτογράφος, γεν. 1934), Γιαν Βαν Αικ (Φλαμανδός, 15ος αι.), Τζορτζ Ίσμαν (Αμερ. φωτογράφος, 1854-1932), Μάργκαρετ Μπουρ Γουάιτ, Αντι Γουόρχολ (Αμερ., 1928-87), Ντέιβιντ Χόκνεϊ (Αγγλος, γεν. 1937), Πίτερ Μπλέικ (Αγγλος, γεν. 1932), Τομ Μπάκγουελ (Αμερ. γεν. 1938), Τσακ Κλόουζ (Αμερ., γεν. 1940) Νίκος Κεσσανλής (Θεσσαλονίκη, 1930-2004), Μπερντ & Χίλα Μπέχερ (Ολλανδοί, γεν. 1931), Γκέραρντ Ρίχτερ (Γερμανός, γεν. 1932)
		ΣΤΟΧΟΙ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να αναλύσουν φωτογραφίες ως προς τον φωτισμό, να μάθουν τη λειτουργία της φωτογραφικής μηχανής και να τραβήξουν σωστές φωτογραφίες.		Θα κατανοήσουν πώς σχετίζεται το φως με την φωτογραφία και θα μάθουν να τραβούν σωστές φωτογραφίες ως προς το καθάρισμα, την ευκρίνεια και τον φωτισμό.
2η ώρα	Να πειραματιστούν και να εκφραστούν με κάθε είδους εικόνες από διαφορετικές πηγές.		Θα ευαισθητοποιηθούν απέναντι στην φωτογραφία, θα γίνουν ενεργητικοί αποδέκτες των μηνυμάτων της και θα μάθουν να την εκτιμούν με αισθητικά κριτήρια.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή στις αναλύσεις και το ενδιαφέρον για την τέχνη της φωτογραφίας.
2. Τις πρωτοβουλίες και την προσπάθεια να τραβήξουν φωτογραφίες με σωστή τεχνική και πρωτότυπα θέματα.
3. Την ικανότητα να αντιληφθούν το ρόλο του φωτός στον φυσικό κόσμο και στην τέχνη της φωτογραφίας.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή χρησιμοποίησαν σωστά την φωτογραφική μηχανή.
5. Την προθυμία και την ικανότητα να αξιολογούν τα έργα των συμμαθητών τους.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ - ΠΗΓΕΣ		
1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1. Άλμπουμ με προσωπικές φωτογραφίες 2. Φωτογραφική μηχανή 3. Μια σειρά πλαστικοποιημένες εικόνες (κάρτ ποστάλ, εικόνες από περιοδικά ή από ζωγραφικά έργα), με τα εξής χαρακτηριστικά: α) διαφορετικός φωτισμός και διαφορετικές κατευθύνσεις του φωτός, β) σωστά ή λανθασμένα καθάριασμα, γ) υπερφωτισμένες, υποφωτισμένες και με σωστό φωτισμό, δ) ευκρινείς ή θολές.	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1. Σχεδίου: μπλοκ σχεδίου, μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα 2. Φωτογραφική μηχανή, φιλμ
2η ώρα	1. Επιστημονικές φωτογραφίες από το μικρόκοσμο, ειδησεογραφικές με κοινωνικό περιεχόμενο, διαφημιστικές (έντυπα) και καλλιτεχνικές 2. Βιβλία με έργα μη παραστατικής ζωγραφικής 3. Μια σειρά πλαστικοποιημένες εικόνες, διαφορετικές ως προς τις εξής τεχνικές: α) καθάριασμα, β) σημείο παρατήρησης, γ) απόδοση της κίνησης, δ) πάγωμα της κίνησης, ε) βάθος πεδίου, ζ) διάφορες επεξεργασίες στην εκτύπωση 4. Χαρτί του μέτρου	1. Σχεδίου 2. Φωτογραφική μηχανή, φιλμ 3. Κολάζ: φωτογραφίες από περιοδικά, κόλλα, ψαλίδι

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Παρουσιάζοντας ένα άλμπουμ με δικές μας φωτογραφίες, μιλάμε για τις αναμνήσεις που μας φέρνουν. Ζητάμε από τους μαθητές να θυμηθούν και εκείνοι κάποια δική τους ξεχωριστή φωτογραφία, να μας την περιγράψουν και να πουν ποιος την τράβηξε, τότε και πού.

ΣΤΟΧΟΣ: Να προκληθεί ενδιαφέρον για τις προσωπικές τους στιγμές και να γίνει σε όλους πιο άμεση η τέχνη της φωτογραφίας.

2. Κάνουμε μια έρευνα στην τάξη σχετικά με το αν έχουν φωτογραφική μηχανή, αν έχουν την φωτογραφία ως χόμπι και αν συλλέγουν κάποιο είδος φωτογραφιών.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουμε περισσότερα για τις ασχολίες τους και εκείνοι για τις ασχολίες των συμμαθητών τους.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Αναφερόμαστε στην camera obscura, την πρώτη υποτυπώδη φωτογραφική μηχανή.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνδέσουν το παρελθόν με τα επιτεύγματα του σήμερα.

2. Παρουσιάζουμε μια φωτογραφική μηχανή, περιγράφουμε τα μέρη της και εξηγούμε τον χειρισμό της.

3. Εξηγούμε πώς δημιουργείται η φωτογραφία (λήψη, εμφάνιση, εκτύπωση).

4. Παρουσιάζουμε φωτογραφίες από τη σειρά με τις πλαστικοποιημένες εικόνες, ώστε να καταλάβουν α) το ρόλο του φωτός στην φωτογράφιση και στο αισθητικό αποτέλεσμα της φωτογραφίας, β) το σωστό καθάριασμα, γ) την ευκρίνεια.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν το ρόλο του φωτός στην τέχνη της φωτογραφίας και να μάθουν τι είναι απαραίτητο για μια σωστή φωτογραφία.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Να γεμίσουν τα διπλανά τετραγωνάκια με κοντινούς τόνους, ώστε η τελική σύνθεση να είναι μια συμφωνία των γκριζών με το μαύρο και το άσπρο, δηλαδή χωρίς μεγάλα κοντράστ. Σε κάθε τετραγωνάκι εκτός από το διαφορετικό τόνο μπορούν να δημιουργήσουν με το μολύβι τους και διαφορετική υφή.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι η απουσία του χρώματος δεν αποδυναμώνει την αξία της ασπρόμαυρης εικόνας, εφόσον υπάρχει ποικιλία στους τόνους και λεπτές σχέσεις μεταξύ τους.

2η. Εικ.1. Φυσικό φως που εισχωρεί μέσα από το παράθυρο και διαχέεται σε έναν ατμοσφαιρικό εσωτερικό χώρο. Εικ.2. Τεχνητό φως προερχόμενο από δυο πηγές, δεξιά και αριστερά, που

δημιουργεί έντονα κοντράστ και μυστήριο. Εικ.3. Φυσικό, έντονο φως του πρωινού που δημιουργεί έντονες σκιές σε χώρο που μοιάζει να βρίσκεται σε αναμονή. Εικ.4. Τεχνητά χρωματιστά φώτα σε νυχτερινό κοσμοπολίτικο τοπίο που δημιουργεί χαρούμενη και γιορτινή ατμόσφαιρα. Εικ.5. Φυσικό φως που περνώντας μέσα από σύννεφα πέφτει σε ορισμένα μέρη του πύργου καθιστώντας τον μαγευτικό. Εικ.6. Ο συνδυασμός του φυσικού φωτός του δειλινού έξω και του τεχνητού μέσα στο κτίριο δημιουργεί ένα ενδιαφέρον παιχνίδι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να καταλάβουν το ρόλο του φωτός στην τέχνη της φωτογραφίας.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. α) Να φανταστούν και να σχεδιάσουν απλά αντικείμενα, π.χ. έναν κύβο και ένα βάζο ή ένα μπουκάλι και ένα κουτί, β) να αποδώσουν τους τόνους των αντικειμένων με δυο διαφορετικές κατευθύνσεις φωτισμού. Το αρχικό σχέδιο πρέπει να γίνει δυο φορές, σε δυο διαφορετικά φύλλα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνειδητοποιήσουν ότι αντιλαμβανόμαστε τα αντικείμενα εξαιτίας του φωτός, ανάλογα με την κατεύθυνσή του, αν είναι άμεσο ή διάχυτο, τεχνητό ή φυσικό.

2η. Στην φωτογράφιση πρέπει να προσέξουν α) το καδράρισμα, για να μην κοπεί το θέμα, β) την ευκρίνεια, για να μην είναι θαμπή ή κουνημένη η φωτογραφία, γ) την φωτεινότητα, για να μην είναι η φωτογραφία υπερφωτισμένη, υποφωτισμένη ή κόντρα στο φως.

Προτείνεται να πραγματοποιήσουν τη 2η εργασία μόνοι τους και στο επόμενο μάθημα να φέρουν τις φωτογραφίες.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνειδητοποιήσουν ποια στοιχεία θεωρούνται απαραίτητα στην τεχνική της φωτογραφίας.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Παρουσιάζουμε επιστημονικές φωτογραφίες από τον μικρόκοσμο της φύσης, παράλληλα με έργα μη παραστατικής ζωγραφικής και ζητάμε να αναζητήσουν τις ομοιότητες.

ΣΤΟΧΟΣ: Να δουν φωτογραφίες προορισμένες για συγκεκριμένη χρήση από άλλη οπτική.

2. Παρουσιάζουμε καλλιτεχνικές φωτογραφίες και αναφερόμαστε στην φωτογραφία ως τέχνη.

ΣΤΟΧΟΣ: Να διαχωρίσουν την φωτογραφία ως μέσο πληροφόρησης από την φωτογραφία ως καλλιτεχνική δημιουργία.

3. Ξεφυλλίζουμε ένα ενημερωτικό έντυπο και ρωτάμε αν τους επηρεάζουν οι διαφημίσεις.

4. Παρουσιάζουμε εικόνες με κοινωνικό περιεχόμενο και τους ρωτάμε τι αισθήματα προκαλούν και αν γίνονται πιστευτές.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν το ρόλο της φωτογραφίας στον πολιτισμό, τις επικοινωνιακές δυνατότητές της και τη συμβολή της στην εξέλιξη της κοινωνίας.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Μοιράζουμε στους μαθητές από δυο φωτογραφίες, από τη σειρά με τις πλαστικοποιημένες εικόνες που παρουσιάζουν τις τεχνικές της φωτογραφίας. Ρωτάμε τι παρατηρούν σε κάθε μια και αναφερόμαστε στις διάφορες τεχνικές.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν τις τεχνικές της φωτογραφίας και να συνειδητοποιήσουν τις δυνατότητες έκφρασης που προκύπτουν από τον πειραματισμό.

2. Αναφερόμαστε στην ιστορική διαδρομή της φωτογραφίας και στο πώς χρησιμοποιείται η φωτογραφία από τους καλλιτέχνες.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνδέσουν τα επιτεύγματα της τεχνολογίας με όλη την ιστορία της τέχνης.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

3η. α) Να επιλέξουν ένα από τα θέματα πορτραίτο, τοπίο, αντικείμενα ή χώρους, β) να τραβήξουν μια σειρά από φωτογραφίες (πέντε έως δέκα), στις οποίες να αποδώσουν το θέμα τους με διάφορους τρόπους ως προς τον φωτισμό, το καδράρισμα, το σημείο λήψης, την κίνηση - πάγωμα της κίνησης

και το βάθος πεδίου, γ) οι φωτογραφίες να εκτεθούν στην τάξη, να σχολιαστούν και να αξιολογηθούν από όλους.

Η 3η εργασία μπορεί να γίνει κατά τη διάρκεια ενός προγραμματισμένου περιπάτου, αρκεί να έχουμε ζητήσει από τους μαθητές να φέρουν τις φωτογραφικές τους μηχανές. Επίσης φωτογράφιση μπορεί να γίνει στο προαύλιο του σχολείου ή από τον κάθε μαθητή εκτός μαθήματος όπως εκείνος νομίζει.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνδέσουν το θέμα με την τεχνική, ώστε με την αξιολόγηση να φανερωθεί αν οι αρετές κάθε φωτογραφίας οφείλονται κυρίως στο θέμα ή την αισθητική της.

4η. Με αφορμή κάποια εκδήλωση της μαθητικής κοινότητας (σχολική γιορτή, περιβαλλοντική ή πολιτιστική εκδήλωση) προτείνουμε στους μαθητές να φτιάξουν ομαδικά ένα κολάζ με φωτογραφίες και φροντίζουμε το έργο τους να εκτεθεί σε κοινόχρηστο χώρο του σχολείου.

Θα ήταν καλό ο χρόνος εκτέλεσης της 4ης εργασίας να προγραμματιστεί κατάλληλα, ώστε η εργασία να λειτουργήσει επικοινωνιακά στον χώρο του σχολείου.

ΣΤΟΧΟΣ: Να ενεργοποιηθεί η επικοινωνία μεταξύ των μαθητών της τάξης αλλά και όλης της μαθητικής κοινότητας.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

3η. Να φέρουν φωτογραφίες από τον έντυπο τύπο, με θέμα πληροφόρηση, μόρφωση, μνήμη, έκφραση, να χωριστούν σε τέσσερις ομάδες, όσα και τα θέματα. Η κάθε ομάδα να επιλέξει τις φωτογραφίες που ανήκουν στο θέμα της και να τις κολλήσει σε ένα μεγάλο χαρτί του μέτρου δημιουργώντας μια σύνθεση. Οι τέσσερις συνθέσεις να αναρτηθούν σε έναν τοίχο της τάξης και να γίνει συζήτηση επάνω στα ερωτήματα: από πού νομίζουν ότι προκύπτει κυρίως η αισθητική αξία της κάθε φωτογραφίας από το θέμα ή από την τεχνική, για ποιο λόγο τραβήχτηκε η κάθε φωτογραφία, μπορεί ένα θέμα να ανήκει σε πολλές ενότητες;

ΣΤΟΧΟΣ: Να κατανοήσουν ότι η φωτογραφία είναι μια μορφή επικοινωνίας άμεση και εύκολα κατανοητή από όλους, με την οποία μπορείς να πληροφορήσεις, να μορφώσεις, να μνημονεύσεις και να εκφραστείς αλλά και να μάθουν να διακρίνουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε φωτογραφίες από διαφορετικές ενότητες.

4η. Με αφορμή το ομαδικό έργο - όταν γίνει και εκτεθεί στο σχολείο - να γράψουν στο τετράδιο εργασιών ένα μικρό κείμενο σχετικά με τον επικοινωνιακό χαρακτήρα του έργου τέχνης. Πώς το έκριναν τα μέλη της μαθητικής κοινότητας, τι συζητούσαν, τι προκάλεσε το ενδιαφέρον τους και γιατί;

Η 4η εργασία του τετραδίου εργασιών να γίνει αφού προηγηθεί η 4η από το βιβλίο του μαθητή.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι η εικόνα προκαλεί συναισθήματα και σκέψεις που ίσως δεν μπορούν να αποδώσουν οι λέξεις.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Απόδοση της κίνησης: Για την αναπαράσταση της κίνησης μπορούμε να έχουμε ακίνητη τη μηχανή με κινούμενο το αντικείμενο που φωτογραφίζουμε και αντίστροφα. Όταν έχουμε μικρή ταχύτητα το αντικείμενο που κινείται θα εμφανιστεί κουνημένο, ενώ όταν έχουμε μεγάλη το αντικείμενο θα εμφανιστεί καθαρό και το φόντο κουνημένο.

Βάθος πεδίου: Όταν τα διάφορα αντικείμενα που φωτογραφίζουμε βρίσκονται σε διαφορετικές αποστάσεις από τη μηχανή, η απόσταση μεταξύ του πιο κοντινού προς τη μηχανή αντικείμενου και του πιο μακρινού, που όμως και τα δυο είναι επαρκώς εστιασμένα, ονομάζεται βάθος πεδίου. Όσο μικραίνει το διάφραγμα τόσο αυξάνεται το βάθος πεδίου και όσο μεγαλώνει η εστιακή απόσταση του φακού από το θέμα που φωτογραφίζουμε τόσο μειώνεται το βάθος πεδίου.

Camera obscura ή σκοτεινός θάλαμος: Η βασική ιδέα της κάμερας προηγήθηκε από την ίδια την φωτογραφία για περισσότερο από 300 χρόνια. Η camera obscura, που θεωρείται η πρώτη, υποτυπώδης φωτογραφική μηχανή, δεν ήταν τίποτα περισσότερο από έναν σκοτεινό θάλαμο, με μια μικρή οπή στην πλάινη του πλευρά. Οι ακτίνες του φωτός περνούσαν μέσα από την οπή

και σχηματίζουν στην απέναντι πλευρά την ανεστραμμένη εικόνα των αντικειμένων (είδωλο) που βρίσκονταν έξω από τον θάλαμο. Αργότερα, προστέθηκε στην camera ένας φακός στην οπή εισόδου του φωτός, ένα διάφραγμα και ένας καθρέφτης πίσω από τον φακό με κλίση 45ο. Ο Giovanni Battista della Porta (1558) σε κείμενά του προτρέπει τους ζωγράφους της εποχής να χρησιμοποιούν την camera obscura, για να αποτυπώνουν και να μπορούν να σχεδιάζουν πιο εύκολα πορτρέτα και τοπία.

Νταγκέρ (νταγκεροτυπία): Ο Νταγκέρ τοποθετώντας φωτοευαίσθητο υλικό (ιδιούχο άργυρο) επάνω σε γυαλισμένες πλάκες χαλκού, αποτύπωσε την πρώτη θετική φωτογραφία, η οποία είχε μεγάλη ευκρίνεια αλλά ήταν σε ένα μοναδικό αντίγραφο.

Σημείο παρατήρησης: Ας πάρουμε ως παράδειγμα την απεικόνιση ενός κτιρίου. Ανάλογα με τη διάθεση προσέγγισης του θέματος, ο φωτογράφος μπορεί να επιλέξει ένα μετωπικό σημείο παρατήρησης (από το οποίο βλέπει μόνο την κύρια όψη του κτιρίου) ή ένα πλάγιο σημείο (από όπου φαίνονται δυο πλευρές του). Ακόμη, μπορεί να παρατηρήσει το θέμα του από μακρινή απόσταση ή να πλησιάσει τόσο, ώστε να τραβήξει μόνο το κτίριο. Επίσης, διαφορά στην απεικόνιση έχουμε αν μεταβάλλουμε την απόσταση της μηχανής από το έδαφος.

Στάδια της φωτογράφισης: 1ο λήψη: α) το αντικείμενο φωτίζεται από φυσικό ή τεχνητό φως β) το φως ανακλάται στο αντικείμενο και ένα μέρος του περνάει μέσα από τον φακό της μηχανής. γ) ο φακός συγκεντρώνει τις ακτίνες του φωτός επάνω στο φιλμ, όπου σχηματίζεται ανεστραμμένο το είδωλο του αντικειμένου. 2ο εμφάνιση: με χημική επεξεργασία εμφανίζεται επάνω στο φιλμ είτε η θετική (slide) είτε η αρνητική εικόνα του αντικειμένου. 3ο εκτύπωση: αν το φιλμ είναι αρνητικό, ακολουθεί η εκτύπωσή του. Προβάλλουμε την αρνητική εικόνα σε φωτοευαίσθητο χαρτί και στη συνέχεια εμφανίζοντάς το, παρουσιάζεται η τελική θετική φωτογραφία.

Στιγμιαίο καθράρισμα: Όταν το ζητούμενο είναι η καταγραφή της «στιγμής που χάνεται», του ανεπανάληπτου γεγονότος, τότε καταλαβαίνουμε πολύ καλά ότι, ο χρόνος που έχει ο φωτογράφος στη διάθεσή του είναι κάποιο κλάσμα του δευτερολέπτου. Σε αυτό το στιγμιαίο καθράρισμα πρέπει να επιτύχει μια σύνθεση ικανή να μεταδώσει με τον πιο άμεσο τρόπο την αίσθηση που επιδιώκει. Η αστραπιαία σύνθεση κατά τη λήψη οδηγεί αναπόφευκτα σε καθραρίσματα που τέμνουν σώματα και αντικείμενα. Αυτή η μερική αναπαράσταση του αντικειμένου αποτελεί ιδιαιτερότητα της φωτογραφίας.

Παρατηρώντας πολλά έργα του Ντεγκά, βλέπουμε ότι χρησιμοποίησε τη μερική αναπαράσταση, για να αποδώσει την κίνηση στις χορεύτριές του. Ο ζωγράφος επιλέγει ηθελημένα να κόψει το σώμα των χορευτριών, αποκλείοντας από την απεικόνιση τα μέρη που βρίσκονται πέρα από το όριο του έργου του. Αυτή η επιλογή αναπαράστασης των χορευτριών έχει τις ρίζες της στο στιγμιαίο φωτογραφικό τρόπο απεικόνισης της πραγματικότητας.

Φακός – διάφραγμα: Το διάφραγμα βρίσκεται επάνω στον φακό και είναι ένας μηχανισμός με πολλές μεταλλικές λεπίδες, που κινούνται όλες μαζί σχηματίζοντας κύκλο με μεταβλητή διάμετρο. Για παράδειγμα, το διάφραγμα f8 επιτρέπει να περάσει διπλάσιο φως από ό,τι το f16, που είναι το επόμενο στην αρίθμηση.

Φωτογραφικό φιλμ: Είναι μια φωτοευαίσθητη ζελατίνα που έχει την ιδιότητα να σκουραίνει ανάλογα με την ποσότητα φωτός που δέχεται. Τα ευαίσθητα φιλμ χρειάζονται μικρότερη ποσότητα φωτός, για να σχηματίσουν σωστά το είδωλο, άρα και μεγάλη ταχύτητα στο κλείστρο της μηχανής. Τα λιγότερο ευαίσθητα χρειάζονται περισσότερο φως, άρα μικρή ταχύτητα.

Ψηφιακή μηχανή: Τα πλεονεκτήματα της ψηφιακής εικόνας είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Οι ψηφιακές μηχανές δεν χρησιμοποιούν φιλμ και οι ψηφιακές φωτογραφίες δεν τυπώνονται σε σκοτεινά εργαστήρια. Η εμφάνισή τους γίνεται άμεσα, η επεξεργασία τους γίνεται εύκολα στον Η/Υ, ενώ παράλληλα διευκολύνεται η ανταλλαγή οπτικών πληροφοριών μέσω διαδικτύου. Τα ογκώδη και δύσχρηστα φωτογραφικά αρχεία καταργούνται, ενώ η ταξινόμηση και η αρχειοθέτηση γίνονται εύκολα και γρήγορα καταλαμβάνοντας ελάχιστο χώρο.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Προτείνονται οι εργασίες:

1. ΙΣΤΟΡΙΑ: «Ποιες ήταν οι συνέπειες της βιομηχανικής επανάστασης στον πολιτισμό;»: γραπτή εργασία με φωτογραφίες.
2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ: «Παρατηρώντας τις φωτογραφίες στα περιοδικά, τις εφημερίδες, τις γιγαντοαφίσες, τις ειδήσεις της τηλεόρασης, το περιοδικό National Geographic, το οικογενειακό άλμπουμ, τα σχολικά βιβλία απαντήστε στην ερώτηση τι είδους επικοινωνία μπορούμε να έχουμε μέσω της φωτογραφίας.»: γραπτή εργασία με καταχώρηση φωτογραφιών.
3. ΒΙΟΛΟΓΙΑ: «Καταγράψτε φωτογραφικά το ανθρώπινο σώμα»: φωτογραφίες και έκθεση.
4. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: «Οι δυτικές κοινωνίες κυριαρχούνται πλέον από την εικόνα. Ο πολιτισμένος άνθρωπος έχει ανάγκη από την αισθητική στην πόλη, τους δημόσιους χώρους και τα κτίρια, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα ενημερωτικά - ειδησεογραφικά έντυπα κ.τ.λ. Πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί η φωτογραφία, ώστε να αναβαθμίσει την αισθητική του περιβάλλοντος μιας πόλης;»: γραπτή εργασία, σχέδια και φωτογραφίες.

ΘΕΜΑ 2 ΒΙΝΤΕΟ & ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΣ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος 2ος	<p>Υλικό σχεδίου, ζωγραφικής, κολάζ, Η/Υ, πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνας, βιντεοκάμερα</p> <p>α) Αναφορά στα μορφικά στοιχεία του κινηματογράφου και του βίντεο: κίνηση και χρόνος, το σενάριο= αποτελεί τον θεματικό πυρήνα, δηλαδή την υπόθεση του έργου (ιστορία, πλοκή, δράση, μηνύματα και ιδέες, ρόλοι και ηθοποιοί) και η σκηνοθεσία= αναφέρεται στον αισθητικό χαρακτήρα της ταινίας (χρώματα, φωτισμός, ντεκόρ, ήχος, κίνηση και τοποθέτηση της μηχανής), τα πλάνα (εξωτερικά και εσωτερικά πλάνα, σειρά λήψεων), η λήψη-οπτική γωνία (κίνηση της κάμερας πανοραμική, κάθετη και μαζί με τον χειριστή εμπρός, πλάγια και κατακόρυφα), η σύνθεση των πλάνων= το μοντάζ ταινίας και ήχου, τα μηχανήματα και οι συνεργάτες που χρειάζονται</p> <p>β) Αναφορά στα μορφικά στοιχεία του Η/Υ: ψηφιακή εικόνα, ανάλυση και ποιότητα της εικόνας, ρικελ, προγράμματα σχεδίασης και επεξεργασίας εικόνας, πρόγραμμα επεξεργασίας βίντεο και εργαλεία προγραμμάτων, δημιουργία τρισδιάστατων γραφικών, αλληλεπιδρώντα συστήματα πολυμέσων</p> <p>Θέματα από την φύση, το περιβάλλον, την κοινωνική ζωή, αφηρημένα</p> <p>Σχέδιο, ζωγραφική, βίντεο και Η/Υ</p>
3ος 4ος 5ος 6ος	<p>Αναφορά στον 20ο αι.</p> <p>Σχέση δημιουργού, έργου και θεατή</p>

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	2.1. Ο κινηματογράφος και το βίντεο 2.3. Βιντεοτέχνη (Video Art)	Έντουαρντ Μάμπριτζ (Αμερικανός φωτογράφος, 1830-1904), Σεργκέι Αϊζενστάιν (Ρώσος, 1898-1948), Ναμ Τζουν Πάικ (Κορεάτης, γεν. 1922), Βολφ Βόστελ (Γερμανός, γεν. 1932), Ουλρίκε Ρόσενμπαχ (Γερμανίδα, γεν. 1943), Ουίλιαμ Κέττριτζ (Νοτιο-Αφρικανός, γεν. 1955)
2η ώρα	όμοια	2.2. Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και η ψηφιακή εικόνα	Χουάν Μιρό (Ισπανός, 1893-1983), Σαλβαντόρ Νταλί (Ισπανός, 1904-89)
		ΣΤΟΧΟΙ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να κατανοήσουν ορισμένα χαρακτηριστικά μορφικά στοιχεία της κινηματογραφικής γλώσσας του βίντεο.		Θα εμπνέονται από τις εκφραστικές και τις επικοινωνιακές δυνατότητες των σύγχρονων μέσων και θα βρίσκουν κατάλληλα θέματα για να τα αποδώσουν με την χρήση τους.
2η ώρα	Να πειραματιστούν και να εκφραστούν με τον Η/Υ στην παραγωγή εικόνας.		Θα γνωρίσουν, θα κατανοήσουν και θα εκτιμήσουν ορισμένες εκδηλώσεις της μοντέρνας τέχνης.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον για την τέχνη του βίντεο.
2. Τις πρωτοβουλίες και την προσπάθεια να τραβήξουν βίντεο με σωστή τεχνική.
3. Την ικανότητα να αντιληφθούν το ρόλο της ψηφιακής τεχνολογίας στην επικοινωνία και στην τέχνη.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή χρησιμοποίησαν προγράμματα επεξεργασίας εικόνας στον Η/Υ.
5. Την προθυμία και την ικανότητα να αξιολογούν τα έργα των συμμαθητών τους.

1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1. Βίντεο της τάξης σε ώρα μαθήματος ή άλλο βίντεο, εκπαιδευτικό κ.τ.λ. 2. Αίθουσα με τηλεόραση και συνδεδεμένη κάμερα	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1. Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκάκι 30 φύλλων (μέγεθος 15x10 cm), μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα, ξυλομπογιές 2. Βιντεοκάμερα, κασέτα
2η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1. Αίθουσα με δίκτυο Η/Υ, πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνας και ψηφιακές φωτογραφίες	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1. Η/Υ, πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνας, ψηφιακές εικόνες 2. Κολάζ: περιοδικά, κόλλα, ψαλίδι

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Θα είχε ενδιαφέρον να είχαμε βιντεοσκοπήσει τους μαθητές εν ώρα προηγούμενης εργασίας και να τους προβάλλουμε αυτό το βίντεο ως κίνητρο και εισαγωγή του μαθήματος. Εναλλακτικά μπορούμε να τους δείξουμε κάποιο άλλο εκπαιδευτικό βίντεο.

ΣΤΟΧΟΣ: Να προκληθεί ενδιαφέρον σχετικά με το βίντεο.

2. Κάνουμε μια έρευνα στην τάξη σχετικά με το αν οι μαθητές έχουν βιντεοκάμερα και αν την έχουν χρησιμοποιήσει και τους ρωτάμε για το τι έχουν βιντεοσκοπήσει μέχρι τώρα. Διαχωρίζουμε τα βίντεο στα οποία πολλοί από εμάς απαθανατίζουν τις προσωπικές τους στιγμές από τα βίντεο που δημιουργούν οι καλλιτέχνες, ταινίες ασυνήθιστες, διαφορετικές από τις ταινίες του σινεμά, με κυριότερο χαρακτηριστικό τους το αισθητικό μέρος που αποκαλύπτεται μέσω της κινούμενης εικόνας, εκφράζοντας έτσι συναισθήματα και ιδέες.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συσχετίσουν το βίντεο με την τέχνη.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Εξηγούμε ότι τα δυο στοιχεία που έχουν μεγαλύτερη σημασία στον κινηματογράφο και το βίντεο είναι η κίνηση και ο χρόνος. Αυτό που προβάλλεται στην οθόνη του σινεμά είναι μια αλληλουχία από ακίνητες εικόνες (24 ανά δευτερόλεπτο) και εξαιτίας της ιδιότητας των ματιών μας, που ονομάζεται μετείκασμα, η εντύπωση της εικόνας διατηρείται στο οπτικό αισθητήριο για ορισμένο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα να αντιλαμβανόμαστε τη γρήγορη εναλλαγή των εικόνων ως μια συνεχή ροή που δημιουργεί την ψευδαίσθηση της κίνησης. Ο πραγματικός χρόνος της ταινίας μπορεί να μην έχει καμιά σχέση με τον χρόνο της δράσης της, η οποία μπορεί να ανήκει στο παρελθόν, στο παρόν, στο μέλλον ή και στα τρία μαζί. Επίσης, ο χρόνος μέσα στην ταινία μπορεί να παρουσιαστεί με διαφορετική αίσθηση από ό,τι ο πραγματικός χρόνος με την επιβράδυνση ή την επιτάχυνση της δράσης.

2. Βασικά στοιχεία μιας ταινίας θεωρούνται: το σενάριο, που αποτελεί τον θεματικό πυρήνα, δηλαδή την υπόθεση του έργου (ιστορία, πλοκή, δράση, μηνύματα και ιδέες, ρόλοι και ηθοποιοί) και η σκηνοθεσία. Η δεύτερη αναφέρεται στον αισθητικό χαρακτήρα της ταινίας (χρώματα, φωτισμός, ντεκόρ, ήχος, κίνηση και τοποθέτηση της μηχανής), στη λήψη των πλάνων, των μεμονωμένων δηλαδή σκηνών της ταινίας αλλά και στη σύνθεσή τους που γίνεται με τη διαδικασία του μοντάζ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν τα βασικά μορφικά στοιχεία του βίντεο, ώστε να μπορούν να κάνουν τις δικές τους λήψεις.

3. Στην τέχνη της Video Art καταγράφονται εικόνες και ήχοι σε μαγνητοταινία μέσω μιας ηλεκτρονικής κάμερας συνδεδεμένης με ένα μαγνητοσκόπιο, το οποίο με τη σειρά του συνδέεται με ένα μόνιτορ (οθόνη τηλεόρασης) και αναμεταδίδει την ίδια στιγμή την κινηματογραφημένη εικόνα.

Η εμφάνιση της Video Art στην Αμερική και στην Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του '60 συνδέεται με την ανάπτυξη του κινήματος Φλούξους, με την αμφισβήτηση της τηλεοπτικής εικόνας, που θεωρούσαν ότι είχε παγιωθεί μέσα σε ένα αφηγηματικό και εμπορικό σχήμα και με την ανάγκη για ανατροπή των παραδοσιακών καλλιτεχνικών πρακτικών, με πρωτεργάτες τους

καλλιτέχνες Ράουσενμπεργκ, Κέιτζ κ.ά. Το 1963 ο Πάικ και ο Βόστελ δοκιμάζουν για πρώτη φορά να παραμορφώσουν τις εικόνες της τηλεόρασης. Το Μάρτιο ο Πάικ, με αφορμή τα μουσικά έργα του Κέιτζ με τα «προετοιμασμένα πιάνο», τοποθέτησε δεκατρία «προετοιμασμένα μόνιτορ» στη γκαλερί «Παρνασσός» στο Βούπερταλ της Γερμανίας: δεκατρείς «αφηρημένες εικόνες» που τις γεννούν δεκατρείς ηλεκτρο-ακουστικές συχνότητες. Ένα μήνα αργότερα ο Βόστελ, με αφορμή μια δράση του στο Παρίσι, όπου ξεκολλούσε αφίσες, έγραψε σε μια ταινία 16mm «ηλεκτρονικά ξεκολλήματα», εικόνες αποσυντονισμένης τηλεόρασης και την παρουσίασε στη Νέα Υόρκη με τίτλο «Ήλιος στο κεφάλι σας». Έπειτα, έθαψε σε μια φάρμα στη Νέα Υόρκη μια τηλεόραση ενώ έπαιζε, αφού προηγουμένως την τύλιξε με αγκαθωτό σύρμα. Σε μια άλλη δράση εκσφενδόνισε τούρτες επάνω σε μια συσκευή και μετά κάθισε και παρακολούθησε τις ειδήσεις. Και το Σεπτέμβριο του 1963, μετά από ένα πρόγραμμα έξι λεπτών χωρίς ειρμό, οδήγησε το κοινό των εγκαινίων του σε ένα λατομείο του Βούπερταλ, όπου πυροβόλησε μια συσκευή. Με αφετηρία αυτές τις χειρονομίες έμελλε να αναπτυχθεί η Video Art. Ο Πάικ, όντας και μουσικός, σε ένα ρεσιτάλ κομμάτισε ένα βιολί επάνω στο τραπέζι, ενώ στην πρεμιέρα της «Σπουδής για πιάνο» στην Κολωνία το 1960 διέκοψε απότομα, άρχισε να κλαίει, πετάχτηκε έξω από την σκηνή, έκοψε τη γραβάτα του Κέιτζ και περιέλουσε το κεφάλι του με ένα μπουκάλι σαμπουάν. Το 1969 η Μούρμαν, σε μια δράση πάλι του Πάικ με τον τίτλο «Στηθόδεσμος από TV», έπαιξε τσέλο μπροστά σε ένα κοινό που έβλεπε τον εαυτό του σε δυο μικροσκοπικά μόνιτορ τοποθετημένα μπροστά στο στήθος της, ενώ η εικόνα διακοπτόταν συνεχώς από εκκωφαντικές γιαπωνέζικες διαφημίσεις. Το 1982 ο Πάικ δήλωσε ότι, κατ' αυτόν, στόχος της Video Art θα πρέπει να είναι η λύτρωση του ανθρώπου από την τυραννία της τηλεόρασης. Στη δεκαετία του '70 πέρασε από τη Video Installation στα Video-γλυπτά συνθέτοντας με συσκευές τηλεόρασης ρομπότ, καλύβες, κήπους και αργότερα (1989) ιστορικές προσωπογραφίες, όπως του Βολταίρου, του Ροβεσπιέρου, του Ντιντερό κ.τ.λ. Το 1969 η γκαλερί «Howard Wise» της Νέας Υόρκης διοργανώνει την πρώτη έκθεση Video Art με τίτλο «TV as a creative medium» (Η τηλεόραση ως δημιουργικό μέσο). Οι βιντεο-άρτιστς πληθαίνουν όλο και περισσότερο, υποστηριζόμενοι από τα δίκτυα της τηλεόρασης, τα πανεπιστήμια, τις γκαλερί και τέλος τα ειδικά περιοδικά στις ΗΠΑ. Παράλληλα, η Video Art αναπτύσσεται σε ολόκληρη την Ευρώπη. Πρώτος ο κριτικός τέχνης Χερζόγκενραθ την προέβαλε συστηματικά στην Έκθεση της Γερμανίας «Documenta 6» το 1977, τονίζοντας ότι δεν πρόκειται για νέο στίλ αλλά για νέο μέσο. Σήμερα είναι παρούσα σε όλες τις χώρες που έχουν τη λεγόμενη υψηλή τεχνολογία και διαδίδεται στα καλλιτεχνικά ιδρύματα, τα μουσεία, τις γκαλερί ή τα φεστιβάλ και πιο σπάνια στα τηλεοπτικά δίκτυα.

Συχνά στη Video Art γίνεται διάκριση ανάμεσα σε τρεις κατηγορίες έργων: α) Βιντεοσκόπηση μιας περφόρμανς, ενός κοντσέρτου, ενός χάπενινγκ, στην οποία το βίντεο λειτουργεί ως ζωντανή μνήμη, που μπορεί και να ενσωματωθεί σε κάποια άλλη δράση. β) Πειραματικό βίντεο, το οποίο στηρίχτηκε αρχικά στην ηλεκτρονική επεξεργασία της εικόνας, που δίνει τη δυνατότητα για αμέτρητες επεμβάσεις, τεχνητό χρωματισμό, παραμορφώσεις, εφέ, feedback, ενώ πιο πρόσφατα στις εικόνες που παράγονται εξ' ολοκλήρου από τον Η/Υ σε δυο και τρεις διαστάσεις. γ) Εγκαταστάσεις βίντεο, οι οποίες αποτελούν συχνά βίντεο περιβάλλοντα, χρησιμοποιούν πολλά μόνιτορ συνδεδεμένα και με άλλα αντικείμενα και πραγματεύονται έναν προβληματισμό επάνω στον χρόνο, τον χώρο και την κίνηση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν τη συνέχεια στον προβληματισμό της μοντέρνας τέχνης.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Να φτιάξουν μια ταινία κινουμένων σχεδίων με τον απλό τρόπο, σχεδιάζοντας μέσα σε ένα μπλοκάκι 30 εικόνες. Όταν θα ξεφυλλίζουν με γρήγορο ρυθμό το μπλοκάκι θα δημιουργηθεί η αίσθηση της κίνησης. Σχεδιάζουμε πρώτα στο τελευταίο φύλλο, έπειτα αντιγράφουμε στο προηγούμενο όσα στοιχεία θέλουμε να μείνουν όμοια, αλλάζουμε τα υπόλοιπα, προσθέτουμε ή αφαιρούμε και ούτω καθ' εξής γεμίζοντας όλες τις σελίδες. Μπορούμε να προτείνουμε θέματα όπως το πέταγμα του πουλιού, ο χορός μιας κορδέλας, συγκέντρωση, μεταμπίεση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εισαχθούν στο πνεύμα της κινούμενης εικόνας.

2η. Να παρατηρήσουν τα 3 καρτέ από το βίντεο και να σκεφτούν ένα σενάριο επάνω στο οποίο θα μπορούσε να έχει βασιστεί ο δημιουργός του. Το σενάριο θα πρέπει να περιλαμβάνει το θέμα και την εξέλιξη του, στοιχεία σύνθεσης και αισθητικής, όπως μακρινά και κοντινά πλάνα, χρώμα και φως, αριθμό πλάνων και διάρκεια του καθενός, ήχο κ.τ.λ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να επεξεργαστούν στοιχειωδώς ένα σενάριο.

3η. Να εργαστούν ομαδικά και να δημιουργήσουν ένα βίντεο, επιλέγοντας από τις φόρμες: ντοκιμαντέρ (περιβάλλον, σχολική ζωή), επικαιρότητα (συνέντευξη, γεγονότα), ταινία (βιντεοσκόπηση μιας παράστασης, ταινία με πρωτότυπο σενάριο). Να ακολουθήσουν τη διαδικασία δημιουργίας του βίντεο οργανώνοντας και προγραμματίζοντας την εργασία τους με τη δική μας βοήθεια.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να χρησιμοποιούν τη σύγχρονη τεχνολογία για έκφραση και δημιουργία.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Στο τετράδιο παρουσιάζονται 6 έργα του Μιρό. Ζητάμε από τους μαθητές να πλάσουν μια ιστορία που να βασίζεται σε αυτές τις εικόνες. Μπορούμε να επισημάνουμε στους μαθητές ότι η κόκκινη καμπυλωτή φόρμα εμφανίζεται σε όλα τα έργα. Επομένως μπορούν να την χρησιμοποιήσουν ως πρωταγωνιστή και να βασίσουν την ιστορία τους στην εμφάνιση και την εξέλιξη της, παρομοιάζοντάς την με ήλιο ή απλώς με κηλίδα χρώματος.

Προτείνεται η 1η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

Ρωτάμε τους μαθητές τι είναι τα Video Games και στη συνέχεια τους εξηγούμε ότι κατατάσσονται στα αλληλεπιδρώντα συστήματα πολυμέσων (Multimedia), τα οποία δημιουργούνται και λειτουργούν μέσω υπολογιστή.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Το μάθημα αυτό θα ήταν προτιμότερο να πραγματοποιηθεί στην αίθουσα των υπολογιστών του σχολείου, ώστε να γίνει εύκολα η παρουσίαση και αμέσως να προχωρήσουν οι μαθητές στην εφαρμογή. Ανοίγοντας το δίκτυο των Η/Υ και ένα πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνας (Corel Draw, Photo Paint ή Photoshop), το οποίο θα έχουμε εγκαταστήσει νωρίτερα, παρουσιάζουμε τις δυνατότητες και τα εργαλεία του προγράμματος: α) εργαλεία για σχεδίαση απλών γεωμετρικών σχημάτων, β) μολύβια και πινέλα διαφορετικών μεγεθών, γ) παλέτα χρωμάτων, δ) δοχείο γεμίσματος κλειστών περιοχών με χρώμα, ε) κόψιμο ακανόνιστων τμημάτων της εικόνας και μεταφορά τους σε άλλη περιοχή, ζ) δυνατότητα επέμβασης σε κάθε πίξελ της εικόνας για αλλαγή της απόχρωσης, η) γεωμετρικοί μετασχηματισμοί σχημάτων, θ) δυνατότητα ανάμιξης χρωμάτων σύμφωνα με τις παραδοσιακές μεθόδους κ.τ.λ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν τους τρόπους επεξεργασίας μιας εικόνας με Η/Υ.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

4η. Να επεξεργαστούν στον Η/Υ φωτογραφίες με φιγούρες στις οποίες μπορούν να αλλάζουν το φόντο, τους χώρους, το φυσικό τοπίο κ.τ.λ. Μπορούν να ολοκληρώσουν την εργασία τους στην αίθουσα των υπολογιστών ή να τη συνεχίσουν στο σπίτι τους. Οι ψηφιακές εικόνες μπορούν να αποθηκευτούν σε δισκέτα ή cd και στο τέλος να εκτυπωθούν στο σπίτι, το σχολείο ή και σε κατάσταση εκτύπωσης ψηφιακών φωτογραφιών. Στο επόμενο μάθημα φέρνουν τις φωτογραφίες τους τις οποίες κολλάμε σε χαρτί του μέτρου για να τις αναρτήσουμε στον τοίχο της τάξης και να σχολιάσουμε μαζί τους τα αποτελέσματα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να χρησιμοποιούν τον Η/Υ για την παραγωγή εικόνας.

5η. Να εικονογραφήσουν μια ιστορία με 12 εικόνες χρησιμοποιώντας σχέδια, ζωγραφική ή κολάζ

επιλέγοντας ένα θέμα από τους τίτλους: «η γέννηση μιας γραμμής», «ιστορίες με τετράγωνα», «μια γραμμή συναντάει ένα μπουκάλι», «θάλασσα».

Προτείνεται η 4η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Εικονογραφώντας μια ιστορία με αλληλουχία εικόνων, να καταλάβουν τη διαδικασία ανάδυσης του νοήματος και συνεπώς να διαπιστώσουν το ρόλο του κινηματογράφου στην ανάδειξη νοημάτων, ιδεών και συναισθημάτων.

6η. Με αφορμή το μάθημα, μια ομάδα μπορεί να ασχοληθεί με τη δημιουργία καλλιτεχνικού έργου που θα περιλαμβάνει το συνδυασμό προβολής βίντεο και ψηφιακών εικόνων σε ένα ενιαίο αισθητικό αποτέλεσμα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αναδειχτεί ο ρόλος της σύγχρονης τεχνολογίας στη δημιουργία έργων.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

2η. Αν παρατηρήσουμε έντονα επί δυο λεπτά την εικόνα, γίνεται τρισδιάστατη.

3η. Ο τίτλος του έργου του Νταλί είναι «Ο ύπνος», 1937.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν την ιστορία που διακρίνεται μέσα σε αυτό το σουρεαλιστικό έργο και να τη συσχετίσουν με την τέχνη της μουσικής.

Προτείνεται η 3η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

IV. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τη τέταρτη διδακτική ενότητα επιδιώκεται να αντιληφθούν οι μαθητές σφαιρικά το φαινόμενο της τέχνης και να συνειδητοποιήσουν ότι η τέχνη δημιουργείται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με τις ανάγκες έκφρασης κάθε καλλιτέχνη και κάθε εποχής.

ΘΕΜΑ 1: Αφηρημένη Τέχνη – τα μη παραστατικά έργα

Το μάθημα για την Αφηρημένη Τέχνη, η οποία υπήρξε ένα από τα σπουδαιότερα κινήματα του 20ου αιώνα και επηρέασε την εξέλιξη της μοντέρνας τέχνης παγκοσμίως, γίνεται αφορμή για πειραματισμούς επάνω σε διάφορες τεχνικές, ώστε να εκφραστούν οι μαθητές σε ένα πεδίο που προσφέρει δυνατότητες και αφήνει πολλά περιθώρια για δημιουργία. Το κέρδος θα είναι μεγάλο, γιατί μέσα από τα δικά τους έργα οι μαθητές θα προσεγγίσουν την έννοια της Αφηρημένης Τέχνης, την οποία οι περισσότεροι αγνοούν ή την θεωρούν εύκολη ή ακατανόητη. Ό,τι λοιπόν φαινόταν εύκολο, θα αναδειχτεί μέσα από τις διάφορες τεχνικές, την ποικιλία και τον πλούτο των έργων, ενώ παράλληλα το ακατανόητο θα βρει νόημα στη χαρά της δημιουργίας. Άλλωστε, η τέχνη προκύπτει από την ανάγκη για έκφραση και δημιουργία, οι καλλιτέχνες αναζητούν διαφορετικούς τρόπους για να εκφραστούν, ενώ όλοι μας νιώθουμε τη δύναμη των αληθινών έργων και τα θαυμάζουμε.

ΘΕΜΑ 2: Ασαμπλάζ, παρεμβάσεις στον χώρο

Είναι σημαντικό να δείξουμε πολλά έργα από βιβλία, γιατί αυτός ο τομέας της σύγχρονης τέχνης δεν είναι ιδιαίτερα γνωστός. Αφού γνωρίσουν τα διάφορα έργα το μάθημα πρέπει να βασιστεί κυρίως στην υλοποίηση των εργασιών.

Επισημαίνουμε τους βασικούς κανόνες ασφαλείας κατά την χρήση των εργαλείων και των υλικών και δείχνουμε ποιες κινήσεις είναι πιο αποτελεσματικές στην χρήση κάθε εργαλείου. Οι μαθητές χρειάζονται καθοδήγηση για να μάθουν να επιλέγουν και να χρησιμοποιούν τα καινούργια υλικά, τα εργαλεία, τις τεχνικές ή τις μεθόδους που θα ακολουθήσουν, για να εκφράσουν τις ιδέες τους. Το υλικό γίνεται μέσο έκφρασης, όταν οι μαθητές έχουν αντιληφθεί τις ιδιότητές του, όταν νιώθουν ότι μπορούν να το ελέγξουν και όταν έχουν την ικανότητα να διαλέγουν το κατάλληλο υλικό για την υλοποίηση της ιδέας τους.

ΘΕΜΑ 3: Ομοιότητες και διαφορές των Καλών τεχνών

Το θέμα σχετίζεται με συμπεράσματα που αφορούν τις Καλές τέχνες, τη γλώσσα τους, τα κοινά τους στοιχεία και τις διαφορές τους, τη μεγάλη αλλαγή που έγινε στη σύγχρονη τέχνη, στην οποία καταργήθηκαν οι διαχωρισμοί ανάμεσα στις κατηγορίες των τεχνών.

Σήμερα, στην εποχή της εξειδίκευσης και της συνεχούς ροής των πληροφοριών η τέχνη εξακολουθεί να προωθεί τον πολιτισμό.

ΘΕΜΑ 1 ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΤΕΧΝΗ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος 2ος	Υλικά ζωγραφικής, γεωμετρικά όργανα, πηγές Σύνθεση με σχηματοποιημένες φόρμες, γεωμετρικά σχήματα και σύμβολα, παλλόμενη σύνθεση, σύνθεση με αυστηρή γραμμική πειθαρχία, ορθολογικές και γεωμετρικές συνθέσεις, από την αναπαράσταση στην αφαίρεση και από την αφαίρεση στην ανασύνθεση του αντικειμένου σε μια καινούργια εικόνα, αφαίρεση, μη παραστατικό έργο, τα κινητικά γλυπτά, οπτικές ψευδαισθήσεις, ζωγραφική γλώσσα με συμβολικό χαρακτήρα, χειρονομιακή ζωγραφική που προσεγγίζει την καλλιγραφία, εκφραστική χρησιμοποίηση των υλικών, ανάδειξη της υφής και ζωγραφική των χρωματικών επιπέδων Θέματα ανεικονικά και ελεύθερα
3ος 4ος 5ος	Ζωγραφική Αναφορά στα κυκλαδικά ειδώλια, στον Σεζάν και τον Κυβισμό, η Αφηρημένη Τέχνη, Καντίνσκι-γερμανικός Εξπρεσιονισμός, Μάλεβιτς-Σουπρεματισμός, Μόντριαν-Νεοπλαστικισμός, Ντε Στιλ, Κονστρουκτιβισμός, κινητικά γλυπτά, Οπ Αρτ, Μίνιμαλ Αρτ, Άμορφη τέχνη, Αφηρημένος Εξπρεσιονισμός, αναφορά σε Έλληνες Αισθητικές αξίες της «καθαρής» ζωγραφικής, ορολογία της τέχνης
6ος	

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών, 30' θεωρία - εργασίες, 5' οδηγίες	Ομαδικές εργασίες με διάφορες τεχνικές	
2η ώρα	όμοια	1.1. Τι είναι η Αφηρημένη Τέχνη (Αφαίρεση) 1.2. Οι δυο κατευθύνσεις της αφαίρεσης: α) η γεωμετρική ή ψυχρή αφαίρεση και β) η εξπρεσιονιστική ή λυρική αφαίρεση (προβολή σλιάντ)	Πολ Σεζάν (Γάλλος, 1839-1906), Πάμπλο Πικάσο (Ισπανός, 1881-1973), Ζορζ Μπρακ (Γάλλος, 1882-1963), Βασίλι Καντίνσκι (Ρώσος, 1866-1944), Καζιμίρ Μάλεβιτς (Ρώσος, 1878-1935), Πιτ Μόντριαν (Ολλανδός, 1872-1944), Τέο Βαν Ντέσμπουργκ (Ολλανδός, 1883-1931), Βλαντιμίρ Τάτλιν (Ρώσος, 1885-1953), Αλεξάντερ Κάλντερ (Αμερικανός, 1898-1976), Μπρίτζετ Ράιλι (Αγγλίδα, γεν.1935), Έλσγουορθ Κέλι (Αμερικανός, γεν. 1923), Βολς (Γερμανός, 1913-51), Βίλεμ Ντε Κούνινγκ (Ολλανδός, γεν. 1904-97), Μαρκ Ρόθκο (Αμερικανός, 1903-70), Φερνάν Λεζέ (Γάλλος, 1881-1955), Αλέκος Κοντόπουλος (Λαμία, 1904-75), Γιάννης Σπυρόπουλος (Πύλος, 1912-90), Ηλίας Δεκουλάκος (Αθήνα, 1929-98), Γιάννης Γραμματικόπουλος (Αθήνα, γεν. 1928), Όπυ Ζούνη (Κάιρο, γεν. 1941), Κώστας Ηλιάδης (Αθήνα, 1903-91), Νικόλαος Βεντούρας (Κέρκυρα, 1899-1990), Μάριος Πράσιнос (Κων/πολη, 1916-85), Ελένη Ζογολοπούλου (Κων/πολη, 1909-93)
	ΣΤΟΧΟΙ		ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να πειραματιστούν με διάφορες τεχνικές και να εκφραστούν ελεύθερα.		Θα νοιώσουν την επίδραση της τέχνης και της δημιουργίας στη ζωή τους.
2η ώρα	Να παρατηρήσουν χαρακτηριστικά μη παραστατικά έργα ξένων και Ελλήνων ζωγράφων και να αναγνωρίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά τους.		Θα προσεγγίσουν, θα κατανοήσουν και θα εκτιμήσουν την Αφηρημένη Τέχνη.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή στις αναλύσεις των έργων και το ενδιαφέρον για την Αφηρημένη Τέχνη.

2. Τις πρωτοβουλίες και την προσπάθεια να πειραματιστούν με διάφορες τεχνικές.
3. Την ικανότητα να αντιληφθούν τη σημασία της αφαίρεσης στη μοντέρνα τέχνη αλλά και στην εξέλιξη και συνέχεια όλης της τέχνης.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή δημιούργησαν αξιόλογα έργα με διάφορες τεχνικές.
5. Την προθυμία και την ικανότητα να αξιολογούν τα αφηρημένα έργα και τα έργα των συμμαθητών τους.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ - ΠΗΓΕΣ		
1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ Χαρτί του μέτρου, χαρτόνια και χαρτιά ιλουστρασιόν για όλους τους μαθητές	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1.Σχεδίου και ζωγραφικής: μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα, μπλοκ ακουαρέλας, τέμπερες, χρωματιστά μελάνια, πένες, πινέλα, σπάτουλα 2.κόλλα, ψαλίδι
2η ώρα	Σλάντ	1.Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβια Β, 4Β, γόμα, ξύστρα, μπλοκ ακουαρέλας, Ξυλομπογιές, μαρκαδόροι 2.Γεωμετρικά όργανα: χάρακας, διαβήτη

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Προτείνεται το μάθημα για την Αφηρημένη Τέχνη να ξεκινήσει αντίστροφα, δηλαδή οι εργασίες των μαθητών να προηγηθούν της θεωρίας. Καλύτερα να δουλέψουν ομαδικά σε μεγάλα χαρτιά και χαρτόνια που μπορούμε να απλώσουμε στο πάτωμα ή να αναρτήσουμε στον τοίχο για να διευκολύνουμε την εργασία τους.

ΣΤΟΧΟΣ: Με τον πειραματισμό επάνω σε διάφορες τεχνικές, να απελευθερωθεί η έκφραση και η ενέργειά των μαθητών, ώστε να δημιουργήσουν ανεπηρέαστα.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. Μπορούμε να χωρίσουμε τους μαθητές σε πέντε ομάδες. Οι τρεις πρώτες ομάδες να ζωγραφίσουν σε τρία μεγάλα χαρτιά που θα απλώσουν στο πάτωμα και οι δυο άλλες σε χαρτιά που θα έχουμε αναρτήσει στον τοίχο, ως εξής:

Η 1η ομάδα να ζωγραφίσει πιτσιλώντας με χρωματιστά μελάνια.

Η 2η ομάδα να ζωγραφίσει φυσώντας με φιξατέρ αραιωμένο χρώμα.

Η 3η ομάδα να ζωγραφίσει απλώνοντας πάστα χρώματος με σπάτουλα.

Η 4η ομάδα να ζωγραφίσει με σκληρά πινέλα διαφόρων μεγεθών, πιέζοντας με τη μύτη, ώστε να αποτυπώνεται η υφή του πινέλου.

Η 5η ομάδα να ζωγραφίσει απευθείας με τα σωληνάκια.

Η 1η εργασία μπορεί να πραγματοποιηθεί και στο σπίτι όπου ο μαθητής θα επιλέξει τις τεχνικές που τον ενδιαφέρουν ή θα χρησιμοποιήσει και άλλες, δικές του, για να δημιουργήσει το προσωπικό του έργο.

2η. Έχοντας όλα τα υλικά πρόχειρα και αφού τελειώσουν με την προηγούμενη εργασία, ζητάμε από τους μαθητές να χρωματίσουν κομμάτια χοντρών χαρτιών. Προτείνουμε να μην χρησιμοποιήσουν παχύ στρώμα χρώματος, ώστε το χαρτί να στεγνώσει γρήγορα για να μπορέσουν να το κόψουν. Στη συνέχεια τους ζητάμε να κόψουν τα χρωματισμένα χαρτιά σε διάφορα σχήματα και τοποθετώντας τα επάνω σε ένα φύλλο του μπλοκ να δημιουργήσουν μια αφηρημένη σύνθεση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να χρησιμοποιήσουν διαφορετικές τεχνικές, να εμπνεόνται από αυτές και να επιλέγουν τις τεχνικές, τις οποίες θα δοκιμάζουν σε έργα τους.

3η. Τους εξηγούμε ότι οι επιφάνειες των αντικειμένων εκτός από σχήμα και χρώμα έχουν και διαφορετικές υφές. Τους ζητάμε να παρατηρήσουν ένα κομμάτι από μάρμαρο, τον φλοιό στον κορμό

ενός δέντρου, την επιφάνεια ενός μισοχαλασμένου τοίχου, το χρώμα σε ένα παρτέρι και έπειτα να προσπαθήσουν να αποτυπώσουν τα στοιχεία που αναδεικνύουν την κάθε μια από αυτές τις επιφάνειες, χρησιμοποιώντας όποιο υλικό θεωρήσουν ότι θα τους βοηθήσει περισσότερο.

Προτείνεται η 3η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να ερευνούν διάφορες πηγές από την φύση και το περιβάλλον τους, να αντλούν ιδέες και να δημιουργούν έργα.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Τους εξηγούμε ότι με τον τρόπο που τοποθετεί τις χρωματικές επιφάνειες ο Λεζέ είναι σαν να μεταστρέφει την κυριαρχική γραμμή του σχεδίου του, στο οποίο αν και ξεκινάει ρεαλιστικά καταλήγει σε ένα αφηρημένο αποτέλεσμα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να δοκιμάσουν έναν άλλο τρόπο ζωγραφικής που καταλήγει σε μη παραστατικά έργα.

2η. Για να τοποθετήσουν τα χρώματα σε διαφορετικά σημεία από ό,τι ο Μόντριαν αλλά να ισορροπεί και πάλι το έργο, πρέπει να προσέξουν το οπτικό βάρος κάθε επιφάνειας χρώματος.

ΣΤΟΧΟΣ: Να καταλάβουν τις αναζητήσεις για ισορροπία που έχουν τα έργα του Μόντριαν και να δοθεί έτσι κάποια ερμηνεία στα δυσνόητα αυτά έργα.

Προτείνεται οι εργασίες 1 και 2 να ολοκληρωθούν στο σπίτι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Καλό θα ήταν να προγραμματίσουμε μια προβολή σλάντι με τη διαδρομή της Αφηρημένης Τέχνης. Παρουσιάζοντας τα έργα μπορούμε να τους θέτουμε ερωτήσεις γύρω από τη σύνθεση, τις σχέσεις των χρωμάτων και των σχημάτων, για το αν τους θυμίζει κάτι αυτό που βλέπουν, αν τους δημιουργούνται κάποια συναισθήματα, σκέψεις ή προβληματισμοί. Απαντώντας στις ερωτήσεις μας θα συνειδητοποιήσουν σιγά-σιγά ότι και τα μη παραστατικά έργα έχουν δομή, σχεδιασμό και στηρίζονται στις αρχές της σύνθεσης έστω και αν δεν έχουν συγκεκριμένο θέμα. Αυτό δεν τα κάνει λιγότερο σημαντικά, ούτε πιο «εύκολα», αφού για να καταφέρουν να προσελκύσουν την προσοχή μας πρέπει να είναι πρωτότυπα, στιβαρά και ζωντανά. Η απουσία θέματος δημιουργεί δυσκολίες στην επικοινωνία του θεατή με το έργο, γι' αυτό πρέπει να επιμείνουμε στην ανάλυση των μορφικών τους στοιχείων, ώστε να βρούμε το σημείο επαφής με τους μαθητές χωρίς να παραλείψουμε την αναφορά στο εκφραστικό κομμάτι που άλλωστε υπάρχει σε κάθε μορφή τέχνης.

ΣΤΟΧΟΣ: Να γνωρίσουν τα μοντέρνα έργα και να κατανοήσουν τα ιδιαίτερα στοιχεία που προσδιορίζουν το ύφος τους.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

4η. Αναλύουμε τα θέματα επισημαίνοντας στους μαθητές ότι το βασικό σχήμα τους δημιουργείται από τη σύνθεση των γραμμών. Δυο καμπύλες γραμμές που ενώνονται στις άκρες μας δίνουν το βασικό σχήμα των ψαριών. Το σχήμα των βουνών μπορεί να δημιουργηθεί από καμπύλες ή ευθείες που ενώνονται, ενώ για το δάσος υπάρχει πολύ μεγαλύτερη ελευθερία στις γραμμές και τα σχήματα. Ξεκινώντας έτσι, ζητάμε από τους μαθητές να σχηματοποιήσουν τις φόρμες σχεδιάζοντας με χάρακα και διαβήτη, ώστε στο τελικό αποτέλεσμα να διατηρούν μια γεωμετρική αυστηρότητα. Για να ολοκληρώσουν το έργο τους, ζητάμε να γεμίσουν τα σχήματα που έχουν σχεδιάσει με διακοσμητικά επαναλαμβανόμενα μοτίβα, με τόνους ή χρώματα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν την αφαιρετική διαδικασία στο σχεδιασμό ενός θέματος.

5η. Αφού γεμίσουν τη ζωγραφική επιφάνεια σχεδιάζοντας τις διακλαδώσεις ενός δέντρου, να φέρουν 4 οριζόντιες και 4 κατακόρυφες γραμμές καμπύλες, ευθείες ή τεθλασμένες, παράλληλες ή τεμνόμενες, και χρησιμοποιώντας ένα ζευγάρι συμπληρωματικών χρωμάτων (μαζί με όλες τις αποχρώσεις που διαθέτουν), να χρωματίσουν εναλλάξ κάθε κομμάτι που δημιούργησαν οι γραμμές

χρησιμοποιώντας διαφορετικά χρώματα για τα κλαδιά από το φόντο.

ΣΤΟΧΟΣ: Να ακολουθήσουν την τριπλή διαδικασία: σχεδιασμός, κομμάτισμα, αναδημιουργία.

6η. α) Να σχεδιάσουν σπίτια με στέγες, ακολουθώντας το σχεδιασμό του κύβου και της πυραμίδας και μάλιστα με προοπτική τοποθέτηση, δηλαδή χαμηλά στο χαρτί να τοποθετήσουν τα μεγάλα και όσο προχωρούν προς τα επάνω τα σχήματα να μικραίνουν και να μισοκρύβονται πίσω από το μπροστινά. Αυτό το σχέδιο παρουσιάζει μια ορθολογική αναπαράσταση της πραγματικότητας.

β) Προχωρώντας με τελείως διαφορετική αντιμετώπιση, ζητάμε να χρωματίσουν κάθε σχήμα με διακοσμητικά επαναλαμβανόμενα μοτίβα, ώστε το αποτέλεσμα να θυμίζει μη παραστατικό έργο.

ΣΤΟΧΟΣ: Να ξεκινήσουν από την αναπαράσταση και να καταλήξουν στο μη παραστατικό έργο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

3η. Εικ.3. Δεκουλάκος= ε). Εικ. 4. Γραμματικόπουλος= α). Εικ. 5. Ζούνη= γ). Εικ. 6. Ηλιάδης= β).
Εικ. 7. Βεντούρας= η). Εικ. 8. Πράσινος= ζ). Εικ. 9. Ζογγολοπούλου= δ).

ΣΤΟΧΟΣ: Να παρατηρήσουν αφαιρετικά έργα Ελλήνων ζωγράφων και να τα προσεγγίσουν μέσα από την περιγραφή τους.

Προτείνεται η 3η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΘΕΜΑ 2 Ασαμπλάζ, παρεμβάσεις στον χώρο

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος	Διάφορα υλικά και εργαλεία, πειραματισμοί
2ος	Σύνθεση, χώρος
3ος	Θέματα ελεύθερα, μη παραστατικά, φιγούρες, τοπία
4ος	Παπιέ κολέ, κολάζ, ασαμπλάζ, περιβάλλοντα, κατασκευές, περφόρμανς
5ος	Κυβισμός, Σουρεαλισμός, Ποπ Αρτ, Άρτε Πόβερα, Λαντ Αρτ, Φλούξους
6ος	Σχέση δημιουργού, έργου, θεατή

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχοι - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	1) παπιέ κολέ, 2) κολάζ, 3) ασαμπλάζ, 4) κατασκευές ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ: Άλαν Κάπρου (Αμ., γεν. 1927), Αλμπέρτο Μπούρι (Ιταλός, γεν. 1915), Μιχάλης Αρφαράς (Αθήνα, γεν. 1954), Ντανιέλ Σποέρι (Ελβετός, γεν. 1930), Τζόζεφ Κόρνελ (Αμ., 1903-72), Αλέξης Ακριθάκης (Αθήνα, 1939-94), Μικελάντζελο Πιστολέτο (Ιταλός, γεν. 1933)	Ζορζ Μπρακ (Γάλλος, 1882-1963), Πάμπλο Πικάσο (Ισπανός, 1881-1973), Απολινέρ (Γάλλος ποιητής και θεωρητικός της τέχνης), Κουρτ Σβίτερς (Γερμανός, 1891-1976), Φράνσις Πικαμπιά (Γάλλος, 1879-1953), Μαξ Ερνστ (Γερμανός, 1891-1976), Σεζάρ (Γάλλος, γεν. 1921), Λουκάς Σαμαράς (γεν. 1936) Ζαν Τιγκελί (Ελβετός, γεν. 1925),
2η ώρα	όμοια	5) περιβάλλοντα, 6) περφόρμανς	Τόνι Κράγκ (Αγγλος, γεν. 1949), Τζόζεφ Μπίσις (Γερμανός, 1921-86), Βλάσης Κανιάρης (Αθήνα, γεν. 1928), Γιάννης Κουνέλης (Πειραιάς, γεν. 1936), Γιαβάτσεφ Κρίστο (βουλγαρικής καταγωγής-Αμερ., γεν. 1935), Ρόμπερτ Σμιθσον (Αμ., 1928-73)
3η ώρα	όμοια	Εργασίες	
		ΣΤΟΧΟΙ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να αντιληφθούν τις δυνατότητες των διαφόρων υλικών και τεχνικών για την παραγωγή έργων.		Θα ευαισθητοποιηθούν απέναντι στη μοντέρνα και τη σύγχρονη τέχνη.
2η ώρα	Να γνωρίσουν νέα υλικά και εργαλεία.		Θα πειραματιστούν σε δικά τους έργα.
3η ώρα	Να δραστηριοποιηθούν και να δημιουργήσουν ελεύθερα.		Θα βιώσουν τις εικαστικές τέχνες ως μορφή έκφρασης και ως άλλη πραγματικότητα μέσα στην καθημερινή τους ζωή.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή στις αναλύσεις έργων, τις συζητήσεις και τις δραστηριότητες.
2. Την ικανότητα να αντιληφθούν τις δυνατότητες των διαφόρων υλικών και τεχνικών για την παραγωγή δικών τους έργων.
3. Την πρωτοβουλία και την προσπάθεια να φέρουν ποικίλα, πρωτότυπα υλικά και να πειραματιστούν σε δικά τους έργα.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή δημιούργησαν πρωτότυπα και ενδιαφέροντα έργα.
5. Την προθυμία και την ικανότητα να αξιολογούν τα έργα των συμμαθητών τους.

1η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1.Βιβλία τέχνης 2.Ένα αντικείμενο γλυπτικής	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1.Σχεδίου και ζωγραφικής: μπλοκ σχεδίου, μολύβι Β, γόμα, ξύστρα, ένα χοντρό χαρτόνι, πλαστικά χρώματα, πινέλα, χρωματιστά χαρτιά, χαρτιά από περιοδικά 2.Άλλα υλικά: κομμάτια υφάσματος, κλωστές, σχοινιά, κουμπιά, προσωπικά αντικείμενα (αναμνηστικά, συλλογές, μικρά δώρα), ένα κουτάκι από κοσμήματα ή κουτί από παπούτσια, λεπτά χαρτιά συσκευασίας, βαμβάκι, σφουγγάρι, κόλλα, ψαλίδι
2η ώρα	Κόντρα πλακέ, φύλα χαλκού ή λειπτού αλουμινίου για όλους τους μαθητές	Πλαστικά χρώματα, πινέλα, σύρμα, καρφιά, ξυλαράκια, χάντρες, ψαλίδι, πένσα, σφυρί, πριόνι, κατσαβίδι
3η ώρα		Πλαστικά χρώματα, πινέλα, παλαιά και μικρά αντικείμενα (από χαρτόνι, ξύλο, πλαστικό, κεραμικό, σίδερο), κούτες με διαστάσεις 40x50 cm και βάθος 15 cm περίπου, κόλλα, ψαλίδι

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. α) Τοποθετούμε ένα αντικείμενο γλυπτικής σε περίοπτη θέση και ζητάμε από τους μαθητές να περιγράψουν τα χαρακτηριστικά του: αν θεωρούν ότι είναι βαρύ ή ελαφρύ, αν έχει στρογγυλές ή τετράγωνες φόρμες, αν έχει ανοίγματα ή αν είναι συμπαγές, αν έχει γωνίες ή καμπύλες, τι ύψος έχει κ.τ.λ., αναζητώντας έτσι τα μορφικά του στοιχεία (σχήμα, μάζα, όγκο, χώρο, φως). β) Αναφερόμενοι στο τι είναι τα περιβάλλοντα, επισημαίνουμε ποια από τα μορφικά τους στοιχεία είναι όμοια με των γλυπτών (σχήμα, μάζα), ποια εξαιρούνται (όγκος), ποια διαφοροποιούνται (χώρος, φως) και ποια νέα προστίθενται (χρώμα, ήχος, κίνηση, δράση, μουσική).

ΣΤΟΧΟΣ: Να προσεγγίσουν τα περιβάλλοντα εξετάζοντάς τα ως γλυπτικές ποιότητες.

2. Μπορεί να έχει προηγηθεί προγραμματισμένη επίσκεψη σε αρχαιολογικό μουσείο. Στην ξενάγησή μας αναφερόμαστε στις βασικές αρχές της γλυπτικής: δημιουργία προπλάσματος, καλούπωμα και σκάλισμα, ώστε να κατανοήσουν τη διαφορά των γλυπτών από τις κατασκευές.

ΣΤΟΧΟΣ: Να προσεγγίσουν τις κατασκευές συγκρίνοντάς τις με τα γλυπτά.

3. Ρωτάμε τους μαθητές αν κολλάνε φωτογραφίες ή αποκόμματα περιοδικών σε συγκεκριμένο χώρο, δημιουργώντας κάποιο είδος κολάζ.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουμε αν απασχολούνται με κάποια δημιουργική δραστηριότητα στο σπίτι τους.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Το σύγχρονο ρεύμα του assemblage (συναρμογή) σηματοδοτεί μια αλλαγή, από την υποκειμενική ρευστότητα της Αφηρημένης Τέχνης σε μια αναθεωρημένη σχέση με το περιβάλλον. Δεν υπήρξε σημαντικό μόνο για τη μετάβαση από τον Αφηρημένο Εξπρεσιονισμό στην Pop Art αλλά και αφετηρία άλλων, νέων τρόπων έκφρασης στη μεταπολεμική τέχνη. Συγκεκριμένα, με τη συνένωση της ζωγραφικής, του κολάζ και των κατασκευών δημιουργήθηκε ο πυρήνας για τα environments (περιβάλλοντα), τα happenings (ελεύθερα δρώμενα) και τις performances (παραστάσεις).

Η διδακτική προσέγγιση του θέματος γίνεται με την παρουσίαση έργων διάφορων καλλιτεχνών, σε μια διαδρομή στη μοντέρνα και τη σύγχρονη τέχνη.

1. Ξεκινάμε με τα έργα του Μπρακ και του Πικάσο, πρωτοπόρων στην τεχνική του κολάζ, και επιμένουμε ιδιαίτερα στον Πικάσο αφού αρκετά από τα έργα του που ήταν απλές κατασκευές γίνονται πιο κατανοητά στους μαθητές.

ΣΤΟΧΟΣ: Να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον τους, ώστε να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες για το μεγάλο καλλιτέχνη και να εισάγουμε εύκολα το θέμα του ασαμπλάζ.

2. Προχωράμε στο ασαμπλάζ και τις κατασκευές με κουτιά. Παρουσιάζοντας τα έργα των καλλιτεχνών περιγράφουμε το περιεχόμενο, τα υλικά και τις τεχνικές που χρησιμοποιούσαν και αναφερόμαστε στο σκεπτικό που οδήγησε κάθε καλλιτέχνη στη δημιουργία του έργου του.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι ο καλλιτέχνης, για να δημιουργήσει ένα έργο τέχνης χρειάζεται υλικά και τεχνικές, ώστε να υλοποιήσει τις ιδέες του και να εκφράσει τα συναισθήματά του.

3. Μπορούμε να καλέσουμε στην τάξη κάποιον καλλιτέχνη που εφαρμόζει παρόμοιες τεχνικές, για να τις εξηγήσει στους μαθητές ή να οργανώσουμε επίσκεψη στο εργαστήριό του.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

1η. α) Να σχεδιάσουν τις βασικές γραμμές ενός τοπίου, π.χ. βουνά, ποτάμι, ουρανό, δέντρα και σπίτια, β) να κόψουν από χρωματιστά χαρτιά ή χαρτιά από περιοδικά, σχήματα που να ταιριάζουν στις φόρμες του σχεδίου τους, γ) να τοποθετήσουν τα κομμάτια που έκοψαν επάνω στο σχέδιο και να τα κολλήσουν, δ) τέλος μπορούν να συμπληρώσουν το έργο τους κόβοντας και κολλώντας μικρές φόρμες (λεπτομέρειες στο τοπίο), να επιχρωματίσουν όπου νομίζουν ολοκληρώνοντας έτσι το παπιέ κολέ.

2η. Επάνω σε ένα χοντρό χαρτόνι να σχεδιάσουν μια νεκρή φύση. Επιλέγοντας υλικά που να ταιριάζουν με το θέμα (χαρτιά, ύφασμα, κλωστές, σχοινιά, κουμπιά), να κόψουν, να συνθέσουν και να κολλήσουν, ώστε να δημιουργήσουν ένα κολάζ.

3η. Επάνω σε ένα χοντρό χαρτόνι να σχεδιάσουν πολύ σχηματικά ένα πορτρέτο και να κόψουν το περίγραμμα. Να επιλέξουν τα υλικά τους, να τα επεξεργαστούν και να τα συναρμολογήσουν δημιουργώντας ένα ασαμπλάζ.

Προτείνεται η 3η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

4η. Να βρουν ένα χάρτινο κουτί (π.χ. από παπούτσια) ή μικρά κουτάκια (π.χ. από κοσμήματα) και να τοποθετήσουν μέσα προσωπικά τους αντικείμενα, αναμνηστικά, συλλογές, μικρά δώρα, πράγματα που είχαν κάποια σημασία γι' αυτούς και τα είχαν φυλάξει. Καλό θα ήταν να τα κολλήσουν ή να τα στερεώσουν μέσα σε μαλακά χαρτιά για αμπαλάζ, μπαμπάκι ή σκληρό σφουγγάρι.

Προτείνεται η 4η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι και στο επόμενο μάθημα να φέρουν τα κουτιά τους στην τάξη.

ΣΤΟΧΟΣ: Όλες οι εργασίες αποσκοπούν στη χρησιμοποίηση ποικίλων υλικών και τεχνικών, στον πειραματισμό και στην ελεύθερη έκφραση των μαθητών.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Εικ.1. Πικάσο "Κεφάλι γυναίκας", 1930, γλυπτική κατασκευή από σίδερα

Εικ. 2. Κάπρουου "Why are tires wires- ask", 1968, ασαμπλάζ με λάστιχα σφηνωμένα σε καφάσια

Εικ. 3. Μπούρι "16 μπάλες, 16 κύβοι και 8 ράφια", 1966, ασαμπλάζ με ξύλο

Εικ. 4. Αρφαράς «Θερινός Ίκαρος», 1993, κατασκευή με καρούλι από πηγάδι, ρόδες, χαρτιά

Εικ. 5. Κανιάρης "Πάνω σε τροχοπέδιλα", 1974, περιβάλλον με φιγούρα από πανιά

Εικ. 6. Σποέρι "Το πρόγευμα της Κίκα", 1960, ασαμπλάζ από τραπέζι με αντικείμενα και καρέκλα

Εικ. 7. Κόρνελ «Πουλί σε κουτί», 1943, ασαμπλάζ με βαλσαμωμένο πουλί, παλαιό ξύλινο ντουλάπι

Εικ. 8. Ακριθάκης «Χωρίς τίτλο», 1981, ασαμπλάζ με σκάλα από ξύλο, ξύλα και χρώματα

Εικ. 9. Πιστολέτο «Η Αφροδίτη των κουρελιών», 1967, άγαλμα και σωρός από κουρέλια

Προτείνεται η 1η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να εξοικειωθούν με τα μοντέρνα έργα μέσα από την παρατήρηση και την αναζήτηση.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Μπορούμε στη διάρκεια του διαλείμματος να τους συγκεντρώσουμε στην αυλή του σχολείου. Ζητάμε να παρατηρήσουν το περιβάλλον και τους ρωτάμε πώς αντιλαμβάνονται τον χώρο γύρω, τι τους αρέσει και τι θα ήθελαν να αλλάξουν. Ζητάμε να μαζέψουν τα σκουπίδια, που τυχόν υπάρχουν εκεί γύρω και αναφερόμαστε στην οικολογία.

2. Στην τάξη τους ρωτάμε αν συλλέγουν οποιαδήποτε άχρηστα αντικείμενα, πώς τα έχουν

αξιοποιήσει και αν είναι άχρηστο ό,τι πετάει ο άνθρωπος. Ζητάμε να σκεφτούν πώς θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε τα άχρηστα αντικείμενα και αναφερόμαστε στην ανακύκλωση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν πως, όταν παρατηρούν προσεκτικά το περιβάλλον ενεργοποιούνται ως πολίτες και ως καλλιτέχνες, μπορούν να σκεφτούν λύσεις για να το προστατέψουν και να το βελτιώσουν. Να μάθουν επίσης να αντλούν ιδέες από ποικίλα ερεθίσματα του χώρου στον οποίο ζουν.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Μιλάμε για τα περιβάλλοντα και τις περφόρμανς και αναφερόμαστε στην ύπαρξη πληθώρας παρόμοιων έργων σήμερα.

Περιβάλλοντα: το έργο τέχνης δεν είναι ένα αντικείμενο ζωγραφικής ή γλυπτικής αλλά ένας χώρος που συμπεριλαμβάνει τον θεατή και αποτελείται από κάθε είδους υλικά όπως φως, ήχους, χρώματα κ.ά. Πρόκειται για έναν χώρο εικαστικά ενεργοποιημένο, στον οποίο ο θεατής γίνεται ενεργό μέρος της «σύνθεσης».

Περφόρμανς: μια μορφή θεατρικής δράσης με εικαστικό χαρακτήρα, από μια χειρονομακή πράξη του καλλιτέχνη ως την αυτοέκθεσή του.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

4η. Αφού ο κάθε μαθητής φέρει το κουτί που έφτιαξε στο σπίτι με τα προσωπικά του αντικείμενα, τοποθετούμε τα κουτιά το ένα επάνω στο άλλο δημιουργώντας μια σύνθεση που παραμένει στην τάξη, για κάποιο χρονικό διάστημα, για να τους συντροφεύει.

ΣΤΟΧΟΣ: Να νιώσουν ότι επικοινωνούν μέσα από την τέχνη.

5η. Ζητάμε από τους μαθητές να σχεδιάσουν με σύρμα τη δισδιάστατη μορφή ενός ζώου, στριβοντάς το και περνώντας ενδιάμεσα χάντρες ή δένοντας ξυλαράκια και καρφιά. Αναθέτουμε σε δυο μαθητές να ζωγραφίσουν επάνω σε ένα μεγάλο κομμάτι ξύλο κόντρα πλακέ μια παράσταση που θα χρησιμοποιηθεί ως φόντο για τα συρμάτινα ζώα., Τα στερεώνουμε με σύρμα επάνω στο κόντρα πλακέ σε μια ενιαία σύνθεση, δημιουργώντας ένα ομαδικό ασαμπλάζ.

6η. Κόβουμε με ψαλίδι μικρά κομμάτια χαλκού ή αλουμινίου οι μαθητές αναλαμβάνουν να τα σφυρηλατήσουν με σφυρί και πένσα για να δημιουργήσουν κοίλες και κυρτές φόρμες. Τους βοηθάμε να ανοίξουν τρύπες με χοντρή βελόνα ή κάποιο αιχμηρό εργαλείο, από τις οποίες θα περάσουν σύρμα για να συναρμολογήσουν τα κομμάτια, ώστε να δημιουργηθεί μια ανθρώπινη φιγούρα η οποία να μπορεί να αναρτηθεί στον τοίχο. Στη συνέχεια, αν θέλουν μπορούν να επέμβουν με χρώμα και να προσθέσουν τα χαρακτηριστικά της και άλλες λεπτομέρειες.

7η. Οι μαθητές καλούνται, βάσει των πληροφοριών που απεκόμισαν από τα διάφορα έργα που είδαν και τις εργασίες που πραγματοποίησαν, να σκεφτούν ένα δικό τους θέμα και να προσπαθήσουν να το υλοποιήσουν επιλέγοντας τα κατάλληλα υλικά. Μπορεί να είναι μια κατασκευή, ένα ζωγραφικό ή γλυπτό έργο ή μια performance.

Προτείνεται η 7η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι και να παρουσιαστεί στο επόμενο μάθημα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να ερευνούν διάφορες πηγές και να επιλέγουν τα κατάλληλα υλικά και τις τεχνικές για τη μορφοποίηση της ιδέας τους.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

2η. Με αφορμή τα έργα που έφτιαξαν με τα κουτιά να εκθέσουν τις σκέψεις τους για αυτά και στη συνέχεια να φανταστούν και να γράψουν μια ιστορία σχετικά με κάποια από τα έργα των συμμαθητών τους που ξεχώρισαν.

Προτείνεται η 2η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν ότι ο δημιουργός, το έργο του και ο θεατής έχουν άμεση σχέση.

3η. Μπορούμε να αναφερθούμε στα graffiti που τα τελευταία χρόνια διακοσμούν αρκετούς δημόσιους χώρους και ρωτάμε αν είναι ωραία κατά τη γνώμη τους, σε ποιες περιπτώσεις βοηθούν στην αισθητική της πόλης (ζωγραφική σε κατεστραμμένες μάντρες) και σε ποιες την υποβαθμίζουν (σε καθαροβαμμένους τοίχους);

ΣΤΟΧΟΣ: Να αντιληφθούν τον επικοινωνιακό χαρακτήρα και τη δύναμη του έργου τέχνης.

4η. Μπορούμε να προτείνουμε τη δημιουργία ομάδων εργασίας κάθε μια από τις οποίες θα αναλάβει ένα έργο που αφορά «επεμβάσεις στον χώρο του σχολείου». Η υλοποίηση του έργου της κάθε ομάδας μπορεί να προγραμματιστεί, ώστε να ενταχθεί στα πλαίσια των γενικότερων πολιτιστικών δραστηριοτήτων του σχολείου.

1η ομάδα: Μπορεί να ερευνήσει ποια χρώματα θα ήταν προτιμότερο να έχουν οι τοίχοι στις τάξεις, τους διαδρόμους, τις πόρτες των τάξεων κ.τ.λ., και να δώσει τις προτάσεις της γραπτώς στο διευθυντή του σχολείου.

2η ομάδα: Μπορεί να ζωγραφίσει σχέδια για διακόσμηση των εσωτερικών χώρων του σχολείου, όπως γύρω από τις πόρτες των τάξεων ή κατά μήκος των διαδρόμων κ.ά.

3η ομάδα: Μπορεί να σχεδιάσει και να δημιουργήσει graffiti σε τοίχο της αυλής ή κάποιο διάδρομο.

4η ομάδα: Μπορεί να αναλάβει τη δένδροφύτευση ως καλλιτεχνική δημιουργία: Θα χρειαστεί σχεδιασμός που περιλαμβάνει έρευνα για δέντρα που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα, αναζήτηση του καταλληλότερου μέρους για τη δένδροφύτευση, σύνθεση και ολοκλήρωση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να παρέμβουν αισθητικά στον χώρο του σχολείου και να βιώσουν τη σχέση τέχνης και καθημερινής ζωής.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

7η. Να παρουσιάσουν τα έργα που δημιούργησαν στο σπίτι και να γίνει αξιολόγηση από όλους.

ΣΤΟΧΟΣ: Να μάθουν να κρίνουν με επιχειρήματα. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για περαιτέρω δημιουργία.

8η. Οι μαθητές μπορούν να φέρουν διάφορα μικρά αντικείμενα από χαρτόνι, ξύλο, πλαστικό, κεραμικό, σίδηρο, σπασμένα ή ολόκληρα, να τα επεξεργαστούν κόβοντας, κολλώντας και χρωματίζοντάς τα και να τα συναρμολογήσουν μέσα σε κούτες διαστάσεων 40x50 cm και βάθος 15 cm περίπου. Αυτό που πρέπει να προσέξουν είναι η σύνθεση: αρμονία, αντιθέσεις, ισορροπία, πρωτοτυπία. Με κάθε κούτα μπορούν να ασχοληθούν μέχρι τέσσερις μαθητές. Στη συνέχεια, με την επίβλεψή μας, καλούνται να συνθέσουν όλες τις κούτες μαζί και να τις αναρτήσουν σε έναν τοίχο του σχολείου ή να τις τοποθετήσουν στο πάτωμα, δημιουργώντας έτσι μια ομαδική κατασκευή.

9η. Αφού βρουν παλαιά χρηστικά αντικείμενα, να τα συνδέσουν μεταξύ τους, δίνοντάς τους διαφορετική μορφή και νόημα όπως π.χ. το έργο του Πικάσο “Κεφάλι ταύρου”. Συζητάμε μαζί τους για τα υλικά που μπορούν να συλλέξουν, τις ιδέες και τα νοήματα που θέλουν να προβάλλουν.

Προτείνεται η 9η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

ΣΤΟΧΟΣ: Να δημιουργήσουν αισθητικές κατασκευές στον χώρο συνδυάζοντας και συναρμολογώντας άχρηστα αντικείμενα αλλά και να προσδώσουν στα έργα τους περιεχόμενο και νόημα.

ΘΕΜΑ 3 Ομοιότητες και διαφορές των Καλών τεχνών

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΟΥ Α.Π.Σ.	
1ος	Πειραματισμοί, πηγές
2ος	Μορφή, περιεχόμενο, αισθητικοί κανόνες, υλικά, τεχνική
3ος	Ελεύθερα θέματα
4ος	Εικαστικά
5ος	Αναφορές στην τέχνη από την Αλάσκα, την Ιαπωνία, τη Μεσοποταμία, κυκλαδικά και κυπριακά ειδώλια, Φαγιούμ, τέχνη των Αζτέκων και των Μάγια, 16ος, 17ος, 18ος και 19ος αι., μοντέρνα και σύγχρονη τέχνη
6ος	Τέχνη, καλλιτέχνης, έργο τέχνης, αισθητική

	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
1η ώρα	10' έλεγχος - αξιολόγηση εργασιών 30' θεωρία - εργασίες 5' οδηγίες	3.1. Τέχνη, καλλιτέχνης και έργο 3.2. Αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική α. Τα χαρακτηριστικά και η γλώσσα τους β. Οι δυνατότητες και οι περιορισμοί τους γ. Οι σχέσεις μεταξύ των τεχνών 3.3. Το σχέδιο και η χαρακτηριστική (προβολή σλάντ)	Κωστής Παλαμάς (Πάτρα, 1859-1943), Βασίλειος Καντίνσκι (Ρώσ. 1866-1944), Τιτσιάνο (Βενετο. 16ος αι), Άλμπρεχτ Ντίρερ (Γερμ. 15ος-16ος αι.), Εντουάρ Μανέ (Γάλ. 1832-83), Τζόρτζιο ντε Κίρικο (Ιτ. 1888-1978), Αντόνιο Γκάουτι (Ισπ. 1852-1926), Τζέιμς Στίρλινγκ (Αγγ. αρχιτέκτονας), Χένρι Μουρ (Αγγ. 1898-1986), Φρανσίσκο Γκόγια (Ισπ. 1746-1828), Μαρκ Σαγκάλ (Ρώσ. 1889-1985), Μιχαήλ Άγγελος Μπουοναρότι (Φλωρεντ. 16ος αι.) Πίτερ Πάουλ Ρούμπενς (Φλαμανδ. 17ος αι.), Ρέμπραντ (Ολ. 17ος αι.), Πάμπλο Πικάσο (Ισπ. 1881-1973), Βάσω Κατράκη (Αιτωλικό, 1914-88), Κιταγκάουα Ουταμάρο (Ιάπων. 18ος αι.), Ντέιβιντ Χόκνυ (Αγγ. γεν. 1937), Ζαν Ντιμπιφέ (Γάλ. 1901-85), Καρλ Ότο Κέτς (Γερμ. γεν. 1914), Πάουλ Κλέε (Ελβ. 1879-1940), Αλμπέρτο Μπούρι (Ιτ. 1915-1995), Χρήστος Λεφάκης (1906-68)
2η ώρα	όμοια	3.4. Η τέχνη μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο	Νίκι Ντε Σαν Φαλ (Γαλλίδα, γεν. 1930), Τάκις (Αθήνα, γεν. 1925), Εσκομπάρ Μαριζόλ (Γαλ. γεν. 1930), Ρεβέκα Χορν (Γερμανίδα, γεν. 1944), Αλέξης Ρόκμαν (Αμ. γεν. 1962), Γιώργος Λάππας (Κάιρο, γεν. 1950), Νάρι Γουόρντ (Τζαμαϊκ. γεν. 1963)
		ΣΤΟΧΟΙ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
1η ώρα	Να αναγνωρίζουν τα μορφολογικά στοιχεία των έργων.		Θα κατανοήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των Καλών τεχνών.
2η ώρα	Να περιγράψουν ένα έργο, να προσδιορίζουν με χαρακτηρισμούς και επίθετα τα μορφικά του στοιχεία και να το ερμηνεύουν.		Θα κατανοήσουν τη συνέχεια των εικαστικών τεχνών και θα αναδειχτεί ο ρόλος της τέχνης στη ζωή.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιολογούμε: α) όλη την τάξη β) κάθε μαθητή χωριστά ως προς:

1. Τη συμμετοχή στις αναλύσεις και την ερμηνεία των έργων.
2. Την προσπάθεια να αναγνωρίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές στα μορφολογικά στοιχεία των Καλών τεχνών και τις πρωτοβουλίες για πειραματισμό σε δικά τους έργα.
3. Την ικανότητα να αντιληφθούν την ελευθερία που ανέκαθεν προσφέρει η τέχνη και να εκφραστούν και οι ίδιοι.
4. Τα αποτελέσματα στις ασκήσεις και τα έργα, αν δηλαδή δημιούργησαν έργα με τα μορφικά στοιχεία μιας συγκεκριμένης γλώσσας αλλά και αν εκφράστηκαν ελεύθερα.

1η & 2η ώρα	ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ 1. Σλάιντ 2. Αφίσες με έργα 3. Βιβλία τέχνης	ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΤΗ 1. Σχεδίου και ζωγραφικής. 2. Γλυπτικής και κατασκευών. 3. Για παράσταση (υφάσματα κ.τ.λ.). 4. Φωτογραφική μηχανή, βιντεοκάμερα.
----------------	--	--

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ

1. Για την κατανόηση της διαφορετικής γλώσσας των τριών τεχνών μπορεί να διευκολύνει μια προβολή σλάιντ, όπου θα αντιπαραβάλλονται έργα αρχιτεκτονικής, γλυπτικής και ζωγραφικής από διαφορετικές εποχές και πολιτισμούς.
2. Μια προγραμματισμένη επίσκεψη σε ένα μουσείο ή χώρο τέχνης, όπου θα ξαναγήσουμε τους μαθητές στα έργα τέχνης θα βοηθούσε επίσης στην κατανόηση των ομοιοτήτων και των διαφορών ανάμεσα στις τέχνες.
3. Τέλος, μπορούμε να κάνουμε εισαγωγή στο μάθημα παρουσιάζοντας μεγάλες αφίσες με έργα επάνω στον πίνακα και να συζητήσουμε γι' αυτά απευθύνοντας ερωτήσεις στους μαθητές.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. Αρχικά μπορεί να γίνει αναφορά στο τι είναι τέχνη. Η τέχνη είναι δημιουργία, δηλαδή πραγματοποιεί κάτι που δεν υπήρχε πριν. Η ψυχολογική πίεση του καλλιτέχνη, οι κοινωνικές ανάγκες της εποχής, το παρελθόν και το παρόν της καλλιτεχνικής ζωής αλλά και το μέλλον που οραματίζεται ο δημιουργός επιδρούν στη μορφοποίηση του έργου τέχνης. Αρχή κάθε καλλιτεχνήματος αποτελούν οι αισθητικοί κανόνες, τους οποίους ο καλλιτέχνης εφαρμόζει ή ανατρέπει με τη δημιουργία του έργου του. Η καλλιτεχνική δημιουργία ακολουθεί ορισμένες σταθερές αξίες και εκφράζει τις ανησυχίες του ανθρώπου για τη ζωή, τον θάνατο, τον έρωτα, τον θεό, την ελευθερία, την απόλαυση, την κάθαρση, την ένταση, την ανακούφιση, τη γαλήνη και την αναδίπλωση. Το πλέον καθοριστικό όμως και χαρακτηριστικό στοιχείο της τέχνης είναι η σύνθεση συναισθήματος και λογικής, το ελεύθερο παιχνίδι και ο συναγωνισμός διαφορετικών ενεργειών: έμπνευσης και τεχνικής, υποταγής και επαναστατικότητας, φορμαλισμού και ανάλυσης, πνευματικής σύλληψης και πρακτικών δεξιοτήτων.
2. Έπειτα πρέπει να αναφερθούμε στο έργο και να διακρίνουμε τη μορφή από το περιεχόμενο. Η μορφή του έργου προκύπτει από το υλικό, την τεχνική και τους αισθητικούς κανόνες. Με τη μορφή ο καλλιτέχνης εκφράζει τις ιδέες και τις ψυχικές του ανάγκες, που αποτελούν το περιεχόμενο του έργου. Το πνεύμα δημιουργεί τη μορφή και την υπερβαίνει επινοώντας νέες, έτσι ώστε «η υψηλή τέχνη να μην είναι απλώς η ηχώ και ο καθρέφτης κάποιας συγκεκριμένης εποχής αλλά να διαθέτει επιπλέον την προφητική δύναμη που φτάνει μακριά στο μέλλον» (Καντίνσκι).
3. Παρουσιάζοντας κάθε φορά τρία έργα που μας διευκολύνουν (αρχιτεκτονικό, γλυπτό και ζωγραφικό) για αντιπαραβολή, προσδιορίζουμε τα χαρακτηριστικά και την ειδική ορολογία κάθε τέχνης, μιλώντας για τις δυνατότητες, τους περιορισμούς και τις σχέσεις μεταξύ τους.
4. Τέλος αναφερόμαστε στο σχέδιο, στοιχείο που το χρησιμοποιούν και οι τρεις τέχνες αλλά και η χαρακτηριστική.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συγκρίνουν τις τρεις τέχνες, να αναγνωρίζουν τα όμοια και τα διαφορετικά μορφολογικά στοιχεία τους και να εμβαθύνουν στο ρόλο της κάθε μιας.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

- 1η. α) Αρχιτεκτονικά έργα στα οποία κυριαρχούν οι ζωγραφικές αξίες: Εικ.10, Εικ.24
Αρχιτεκτονικά έργα στα οποία κυριαρχούν οι γλυπτικές αξίες: Εικ.6, Εικ.25
β) Γλυπτά στα οποία παίζει σημαντικό ρόλο ο χώρος: Εικ.11, Εικ.31

γ) Γλυπτά ή ανάγλυφα τα οποία χρησιμοποιούν ζωγραφικές αξίες: Εικ.4, Εικ.15, Εικ.27

δ) Τοιχογραφία η οποία χρησιμοποιεί γλυπτικές αξίες: Εικ.16

Τοιχογραφία η οποία χρησιμοποιεί ζωγραφικές αξίες: Εικ.14

ε) Ζωγραφικά έργα τα οποία έχουν πλαστικότητα: Εικ.1, Εικ.2, Εικ.3, Εικ.5

Ζωγραφικά έργα τα οποία διαχειρίζονται τον χώρο: Εικ.12, Εικ.13, Εικ.30

ζ) Σχέδιο το οποίο είναι περισσότερο ρεαλιστικό: Εικ.18

Σχέδιο το οποίο υπερβαίνει την πραγματικότητα: Εικ.20

η) Χαρακτικό το οποίο έχει πλαστικότητα: Εικ.21

Χαρακτικό το οποίο χρησιμοποιεί πλακάτες επιφάνειες: Εικ.23

ΣΤΟΧΟΣ: Να συγκρίνουν διαφορετικά έργα.

Επισημαίνεται εδώ ότι οι ερωτήσεις είναι ενδεικτικές, ώστε το μάθημα αυτό να εξελιχτεί σε συζήτηση γύρω από τις αξίες της τέχνης, τις μορφές της και το ρόλο της.

2η. Η εργασία αυτή θέλει πρωτοβουλίες από τους μαθητές και πολύ προετοιμασία. Μπορούμε να μιλήσουμε για το θέμα που αφορά τα 4 στοιχεία της φύσης «γη, νερό, αέρας και φωτιά», να χωρίσουμε τους μαθητές σε 4 ομάδες, να κάνουμε διάφορες προτάσεις και να αφήσουμε κάθε ομάδα να συζητήσει για το τι θα επιλέξει. Όταν πραγματοποιηθεί το έργο μπορεί να παρουσιαστεί ως εκδήλωση του μαθήματος των Εικαστικών, στο τέλος της σχολικής χρονιάς.

Αυτό που επιδιώκουμε σε αυτή την εργασία είναι η κάθε ομάδα χρησιμοποιώντας διαφορετικό μέσο να συμβάλλει στη δημιουργία ενός συνολικού έργου που θα περιλαμβάνει ζωγραφική, γλυπτική εγκατάσταση, περφόρμανς και βιντεοτέχνη.

Εναλλακτικά, οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν ατομικά έργα επάνω στο ίδιο θέμα ακολουθώντας την εξής πορεία: επιλογή της ιδέας, έρευνα σε έργα καλλιτεχνών με το ίδιο θέμα, επιλογή μέσου και πραγματοποίηση.

ΣΤΟΧΟΣ: Να πάρουν πρωτοβουλία και να δημιουργήσουν ομαδικά ή ατομικά ένα έργο με ποικιλία στη μορφή, τα μέσα και τις τεχνικές.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΩΡΑΣ

ΚΙΝΗΤΡΑ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων που προηγήθηκαν αναφερθήκαμε στη μοντέρνα τέχνη αλλά και στη σύγχρονη. Παρουσιάζοντας μερικά σύγχρονα έργα θα δώσουμε έμφαση στα στοιχεία που διαφοροποιούν την τέχνη του σήμερα από την τέχνη του παρελθόντος: Η μοντέρνα τέχνη μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίζεται από την αύξηση των αναζητήσεων προς νέες, ανεξερεύνητες περιοχές. Οι παραδοσιακοί διαχωρισμοί ανάμεσα στις καλλιτεχνικές κατηγορίες καταργούνται. Αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική, σχέδιο και χαρακτική συνδυάζονται μεταξύ τους και μάλιστα προσαρτούν στοιχεία που προέρχονται από τις τέχνες του λόγου, της κίνησης και της μουσικής. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις δυσκολεύεται κανείς να ορίσει αν ένα έργο ανήκει στον χώρο της ζωγραφικής ή της γλυπτικής, ενώ με την αξιοποίηση των επιστημονικών γνώσεων, της τεχνολογίας και το συνδυασμό διαφορετικών υλικών μεταξύ τους, φαίνεται δύσκολο να διακρίνουμε τα πρωταρχικά στοιχεία του έργου. Επίσης, οι καλλιτέχνες προσπαθούν να εντάξουν την τέχνη στη ζωή και να κάνουν τον θεατή ενεργητικό μέτοχο της καλλιτεχνικής διαδικασίας.

Στις τάξεις που αναθεωρούν το δεσμό του καλλιτέχνη με το κοινό, ανήκουν: 1) Η Εννοιολογική Τέχνη, όπου ο δημιουργός περιορίζεται στην υποβολή μιας αρχικής ιδέας η οποία θα πρέπει να ολοκληρωθεί από τον θεατή, τέχνη που οδήγησε στο 2) κίνημα Φλούξους, οι καλλιτέχνες του οποίου πίστευαν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι καλλιτέχνες. 3) Τα Χάπενινγκ (Δρώμενα), δράσεις που μεταφέρουν την καλλιτεχνική δημιουργία από τον κλειστό στον ανοιχτό και ελεύθερο χώρο και βασίζονται κυρίως στη διάθεση των θεατών. 4) Οι Περφόρμανς (Διαδικασίες), αισθητικές θεατρικές δράσεις που βασίζονται στον καλλιτέχνη και όχι στο κοινό. 5) Η Μπόντι Αρτ (Τέχνη του Σώματος), που μετατρέπει το σώμα του ίδιου του καλλιτέχνη σε αισθητική αξία και εκφραστικό μέσο. 6) Η

Ζωντανή Τέχνη, που μας δίνει ζωντανά όντα διευθετημένα σε συγκεκριμένο χώρο. 7) Η Λαντ Αρτ (Τέχνη της Γης), 8) η Τέχνη των Δρόμων, 9) τα Περιβάλλοντα και 10) η Αρτε Πόβερα (Φτωχή Τέχνη) στις οποίες ο ρόλος του φυσικού χώρου, το ανθρώπινο περιβάλλον και η σύνδεσή του με την φύση αποκτούν νέες προεκτάσεις, προβάλλουν τύπους και χαρακτηριστικά για να τονίσουν την ανάγκη μιας νέας πορείας, που υπερασπίζεται τον άνθρωπο και την ατομικότητά του χωρίς να θυσιάζει το φυσικό περιβάλλον. Τα έργα αυτά διατηρούνται με την φωτογράφιση και τη βιντεοσκόπηση και οδήγησαν 11) στη Βίντεο Αρτ και 12) στην Τέχνη των Πολυμέσων (Multimedia).

Το στίγμα της τέχνης του '80 μπορεί να οριστεί με τρεις όρους: Νεοεξπρεσιονισμός, Μεταπρωτοπορία, Μεταμοντερνισμός. Πυρήνας όλων είναι ο πλουραλισμός, δηλαδή η στυλιστική ποικιλία. «Στην κοινωνία του πλουραλισμού, της σύγχρονης τεχνολογίας και της πληροφορίας η τέχνη συγχωνεύει επιλεκτικά το μακρινό με το πρόσφατο παρελθόν για να προχωρήσει παραπέρα με ένα διαφορετικό τρόπο. Η τέχνη του αιώνα μας θέτει μάλλον παρά λύνει προβλήματα. Εμείς από την πλευρά μας διαμορφώνουμε απόψεις για καλλιτέχνες και έργα που συχνά μπορεί να είναι διαμετρικά αντίθετες αλλά παραδόξως όλες αποδεκτές. Η ελευθερία της έκφρασης καθιστά κατανοητή την ελευθερία της ανάγνωσης. Ο Αϊνστάϊν είπε «Η γνώση είναι σπουδαία αλλά ακόμη σπουδαιότερη είναι η φαντασία.»» (Α. Χαραλαμπίδης «Η Τέχνη του 20ου αι.»)

Η παρουσίαση του θέματος μπορεί να γίνει υπό μορφή συζήτησης σχετικά με τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων έργων, το περιεχόμενο και τη μορφή τους. Πρέπει να βοηθήσουμε τους μαθητές να κατανοήσουν τα σταθερά στοιχεία του έργου τέχνης που είναι οι αισθητικοί κανόνες, είτε μιλάμε για την κλασική τέχνη με τα ιδεώδη του κάλλους, της αρμονίας και της ισορροπίας είτε για την Αφηρημένη Τέχνη με τις αξίες της «καθαρής ζωγραφικής» και του χρώματος είτε ακόμη για τα σύγχρονα έργα, τα οποία μορφολογικά μοιάζουν χαώδη και ασύνθετα. Ως θεατές των έργων όλοι χρειαζόμαστε χρόνο για να αποδεχτούμε τις νέες μορφές με τις οποίες δεν είμαστε εξοικειωμένοι, αρκεί να ανακαλύψουμε τα σταθερά στοιχεία που δημιουργούν το έργο τέχνης. Οι μαθητές θα αντιληφθούν έτσι ότι η τέχνη είναι ακόμα ζωντανή και απαραίτητη για να εκφραστούμε.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1η. Να βρουν από περιοδικά και βιβλία δυο εικόνες, μια από τη φύση και ένα έργο τέχνης, που θεωρούν πως έχουν κοινά στοιχεία. Να κολλήσουν τις δυο εικόνες μέσα στο τετράδιο εργασιών και να περιγράψουν τα κοινά τους στοιχεία για τα οποία και τις επέλεξαν.

Προτείνεται η 1η εργασία να πραγματοποιηθεί στο σπίτι.

2η. Εικ. 1. πανοραμική φωτογραφία χωριού= Εικ. 11. Λεφάκης, «Ζωγραφική», 1962

Εικ. 6. κοπάδι ζώων= Εικ. 11. Λεφάκης, «Ζωγραφική», 1962

Εικ. 7. μωσαϊκό= Εικ. 3. Ντιμπιφέ, «Κήπος», 1955

Εικ. 8. στερεωποιημένη λάβα= Εικ. 4. Κέτς, «Quadriga», 1952

Εικ. 10. δέντρα= Εικ. 2. Χόκνεϊ, «Κήπος στο Λουξεμβούργο», 1985

Εικ. 12. ψάρι= Εικ. 7. Κλέε, «Το χρυσόψαρο»

Εικ. 13. στροβιλισμός στο έδαφος= Εικ. 9. Μπούρι, «Τσουβάλι και κόκκινο», 1954

Πέρα από το συσχετισμό των έργων με εικόνες από την φύση, ζητάμε να διαλέξουν ένα από τα έργα και να το αναλύσουν διεξοδικά, απαντώντας στις ερωτήσεις: α) ποιο είναι το θέμα, β) ποιο είναι το περιεχόμενο, γ) ποια είναι η μορφή, δ) τι υλικά και τεχνικές έχουν χρησιμοποιηθεί, ε) τι αίσθηση και συναισθήματα τους προκαλεί.

Προτείνεται να δουλέψουν οι μαθητές τη 2η εργασία στο σπίτι και να είναι προετοιμασμένοι να παρουσιάσουν προφορικά την ανάλυσή τους στο επόμενο μάθημα.

ΣΤΟΧΟΣ: Να συσχετίσουν θέματα από την φύση με εικαστικές δημιουργίες και να μπορούν να αναλύουν ένα έργο προφορικά.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ 2 Σχέσεις τεχνών

Συνθετική εργασία με πολύπλευρη επεξεργασία δυο ή περισσότερων μορφών τέχνης με κοινό θέμα – περιεχόμενο.

Προεκτάσεις: στη Λογοτεχνία, τα Εικαστικά και τη Μουσική.

Σκοπός: «Ο κόσμος να γίνει εικόνα και μουσική».

Διαθεματικές έννοιες κλειδιά: αλληλεπίδραση, ομοιότητα-διαφορά, επικοινωνία, πολιτισμός.

Σχέδιο εργασίας: «Ο κόσμος» θα ξεπηδήσει από προεπιλεγμένα ποιήματα, που θα παρουσιάζουν διαφορετικές ή και αντιθετικές εκδοχές του ίδιου θέματος, τα οποία και δίνονται στους μαθητές για μελέτη. Δίνονται ακόμη εικόνες με εικαστικά έργα και cd μουσικής, ώστε οι μαθητές να εικονογραφήσουν και να επενδύσουν μουσικά τις ποιητικές καταστάσεις, αντιστοιχώντας σε κάθε ποίημα την καταλληλότερη κατά τη γνώμη τους ζωγραφιά και μουσική υπόκρουση. Θα δικαιολογήσουν και θα εξηγήσουν με μικρά κριτικά κείμενα τις εικαστικές και μουσικές τους επιλογές για κάθε ποιητική εκδοχή του θέματος.

Η παρουσίαση των μαθητικών εργασιών μπορεί να ενταχθεί στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που διοργανώνει το σχολείο στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Στη σκηνή της αίθουσας τελετών θα έχουν τοποθετηθεί τα εικαστικά έργα και η ομάδα θα παρουσιάσει το θέμα με λόγο και μουσική, σε διάρκεια δυο ή τριών τετάρτων.

Παραδείγματα - Ανάπτυξη

1. «Τα πολλά πρόσωπα του ήλιου»

Υλικό

α) Τα ποιήματα που διαλέγουμε μας δίνουν τα διαφορετικά πρόσωπα του ήλιου:

1. Το ποίημα του Μουντέ «Το Καντηλέρι» (Ματθαίος Μουντές «Η αντοχή των υλικών», Εκδόσεις Καστανιώτη)

2. Το ποίημα του Κάλβου «Ωδή εις θάνατον» στροφές ΙΘ, Κ, ΚΑ (Ανδρέας Κάλβος «Άπαντα»)

3. Το ποίημα του Εμπειρικού «Ήλιος του Κορινθιακού» (Ανδρέας Εμπειρικός «Ύψικάμινος», Εκδόσεις Πλειάς)

β) Τα έργα ζωγραφικής πρέπει και αυτά να δίνουν διαφορετικές εντυπώσεις του ήλιου:

1. Τα έργα του Βαν Γκογκ, με ζωγραφίες από την Αρλ (1888) και το Σεντ Ρεμί (1889), με σπαρμένα χωράφια και χωρικούς που εργάζονται

2. Έργα του Τέρνερ που έγιναν το 1843 στην Αγγλία

3. Τοπία των Ιμπρεσιονιστών με πρωινό φως

γ) Τα μουσικά έργα να υποβάλλουν ή να παραπέμπουν στην κοινή θεματολογία:

1. Το μουσικό έργο του Στραβίνσκι «Ιεροτελεστία της Άνοιξης»

2. Τα τραγούδια του Μ. Θεοδωράκη από το έργο «Τα πρόσωπα του ήλιου» σε ποίηση Δ. Καρατζά (1996)

3. Το έργο του Μ. Θεοδωράκη «Άξιον Εστί» (Της Δικαιοσύνης Ήλιε)

Σκοπός

Να παρουσιάσουν τα τρία ποιήματα εικονογραφημένα και επενδυμένα μουσικά, διαλέγοντας ποιος πίνακας και ποια μουσική ταιριάζει με το κάθε ποίημα. Θα πρέπει να έχουν αιτιολογήσει τις επιλογές τους, απαντώντας σε ερωτήματα σχετικά με αντιστοιχίες, συγγένειες και αντιθέσεις ανάμεσα στα

ποιητικά, εικαστικά και μουσικά έργα.

Μεθοδολογία

Ο καθηγητής με σύντομες παρατηρήσεις και εύστοχες ερωτήσεις εξηγεί στα παιδιά έννοιες και εικόνες και κατευθύνει προς τη σωστή ερμηνεία, π.χ. αν ο ήλιος στο ποίημα του Μουντέ είναι ένας ήλιος νοικοκύρης, που βάζει τον κόσμο σε τάξη και χωρίζει τον χρόνο σε μέρες και νύχτες, σαν καλοκουρδισμένο ρολόι, ποιος ζωγράφος έκανε έναν τέτοιο ήλιο; Ο ήλιος του Μουντέ είναι ίδιος με τον ήλιο του Βαν Γκογκ; Ο διάπυρος ήλιος του Βαν Γκογκ, που πυρπολεί το μυαλό και κάνει το αίμα να κοχλάζει, οδηγεί τον άνθρωπο σε ξέφρενες καταστάσεις και περιεργή συμπεριφορά ταιριάζει με το νοικοκύρη ήλιο του Μουντέ; Ποιο μουσικό κομμάτι ταιριάζει με έναν ήλιο που ξυπνάει και κοιμάται τακτικές ώρες, χαρίζει το φως και γεννάει το νόμο και την τάξη; Στο φως της ημέρας που όλα είναι ορατά, τα πάντα φαίνονται κατανοητά και λογικά. Ο ήλιος του Κάλβου, που οδηγεί στον θάνατο με βαρύ βηματισμό και αναπόφευκτο τρόπο, ο ήλιος που μετράει και καταπίνει τις ώρες που μας χωρίζουν από τον αφανισμό, τι σχέση έχει με τον ήλιο του Μουντέ; Ποιος ζωγράφος απέδωσε έναν τέτοιο ήλιο; Μήπως ο ήλιος του Τέρνερ είναι ο ήλιος του Κάλβου;...κ.τ.λ.

Παρουσίαση

Η εργασία περιλαμβάνει ζωγραφικά έργα και κολάζ που θα τοποθετηθούν στην αίθουσα τελετών του σχολείου. Η ομάδα μπορεί να παρουσιάσει το θέμα ως εξής: ενώ θα απαγγέλλεται ένα ποίημα, θα προβάλλονται σλάιντ με αντίστοιχα έργα ζωγράφων και μαθητών και θα ακούγεται η ανάλογη μουσική.

2. «Το τυχαίο»

Υλικό

α) Ποιήματα που παρουσιάζουν το τυχαίο ως μια ευχάριστη έκπληξη που διασκεδάζει την πλήξη και χαροποιεί τη ζωή μας. Ποιήματα που προβάλλουν το τυχαίο ως μια απρόβλεπτη, δυσάρεστη κατάσταση που ανατρέπει το πρόγραμμά μας και μας γεμίζει φόβο και ανασφάλεια.

β) Εικαστικά έργα

γ) Μουσική

Σκοπός

Να αποδώσουν διαθεματικά τις δυο διαφορετικές εκδοχές του τυχαίου, με δικές τους έρευνες και επιλογές, με αρωγούς τους καθηγητές των σχετικών ειδικοτήτων (φιλολόγους, μουσικούς κ.ά.)

Μεθοδολογία

Οι μαθητές θα αναζητήσουν τα ποιήματα με τον καθηγητή της Λογοτεχνίας, τα εικαστικά έργα και τη μουσική με τους αντίστοιχους καθηγητές. Αν στη διαδρομή εμφανιστεί η ανάγκη κάποιας άλλης προέκτασης (π.χ. θέατρο) μπορεί να ενταχθεί και αυτή στην αναζήτησή τους.

Η ομάδα εργασίας οργανώνει το υλικό, θέτει τις αναζητήσεις και ορίζει τον τρόπο παρουσίασης.

Ο καθηγητής επιβλέπει και ορίζει τον χρόνο ολοκλήρωσης της εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

- Καντίνσκι Β., Σημείο Γραμμή Επίπεδο, Δωδώνη, Αθήνα 1980.
Καντίνσκι Β., Τέχνη και καλλιτέχνες, Νεφέλη, Αθήνα 1986.
Καντίνσκι Β., Για το πνευματικό στην τέχνη, Νεφέλη, Αθήνα 1981.
Κλέε Π., Η εικαστική σκέψη, 2 τόμοι, Μέλισσα, Αθήνα 1989.
Μαρινέττι Φ.Τ., Μανιφέστα του Φουτουρισμού, Αιγόκερως, Αθήνα 1987.
Ματίς Α., Περί τέχνης, Ένωση Καθ. Καλ. Μαθ., Αθήνα 1990.
Ματίς Α., Γραπτά και ρήσεις για την τέχνη, Νεφέλη, Αθήνα 1999.
Ντε Μικέλι Μ., Τα γραπτά του Πικάσο, Οδυσσέας, Αθήνα 1981.
Ρήντ Χ., Η σύγχρονη τέχνη, δοκίμια καλλιτεχνών, Σχήμα, Αθήνα 1972.
Σεβερίνι Τζ., Από τον κυβισμό στον κλασικισμό, Ένωση Καθ. Καλ. Μαθ. Αθήνα 1987.
Σινιάκ Π., Από τον Ευγένιο Ντελακρουά στο νέο-ιμπρεσιονισμό, Ένωση Καθ. Καλ. Μαθ. Αθήνα 1987.

Β. ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

- Βαν Γκογκ, Δεληθανάσης – Ερευνητής, Αθήνα 1994.
Γκόγια, Δεληθανάσης – Ερευνητής, Αθήνα 1994.
Γκογκέν, Δεληθανάσης – Ερευνητής, Αθήνα 1994.
Μανέ, Δεληθανάσης – Ερευνητής, Αθήνα 1994.
Μονέ, Δεληθανάσης – Ερευνητής, Αθήνα 1994.
Duchting H., Cezanne, Taschen
Χίλτον Τ., Πικάσο, Υποδομή, Αθήνα 1982.

Γ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ – ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΕΧΝΗΣ

- Αισθητική, άρθρα, Α.Σ.Κ.Τ.
Ανδρόνικος Μ., Ο Πλάτων και η Τέχνη, Νεφέλη, Αθήνα 1984.
Αργκάν Τζ.Κ., Η Μοντέρνα Τέχνη, Πανεπιστημιακές Εκδ. Κρήτης, Ηράκλειο 2002.
Αρναχάμ Ρ., Τέχνη και οπτική αντίληψη, Θεμέλιο, Αθήνα 1999.
Βάλντμπεργκ Π., Σουρρεαλισμός, Υποδομή, Αθήνα 1982.
Βέλφλιν Χ., Βασικές έννοιες της ιστορίας της τέχνης, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1992.
Βικ Ρ.Κ., Γιοχάννες Ίπτεν, Ένωση Καθ. Καλ. Μαθ., Αθήνα 2000.
Wittgestein L., Παρατηρήσεις επάνω στα χρώματα, Γ. Α. Πνευματικού, Αθήνα 1987.
Γκαγιώ Μπ.Α., Πλαστικές Τέχνες, Νεφέλη, Αθήνα 2002.
Gombrich E.H., Το Χρονικό της Τέχνης, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1994.
Γκόντφρεϋ Τ., Εννοιολογική Τέχνη, Καστανιώτη, Αθήνα 2001.
Γκραίη Κ., Η Ρώσικη Πρωτοπορία, Υποδομή, Αθήνα 1987.
Δεσποίνη Α., Αρχαία Χρυσά Κοσμήματα, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996.
Έννοιες της Μοντέρνας Τέχνης – Από τον Φωβισμό στο Μεταμοντερνισμό, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 2003
Καραγεώργη Β., Κύπρος, Φυτράκης-Τύπος α.ε., Αθήνα 1972.
Κλάι Ζ., Modern Art, THE VENDOME PRESS 1978.
Κοζάκου Τσιάρα Ό., Εισαγωγή στην εικαστική γλώσσα, Gutenberg, Αθήνα 2000.
Λαμπράκη Πλάκα Μ., Εισαγωγή στη μοντέρνα τέχνη, Α.Σ.Κ.Τ.
Λαμπράκη Πλάκα Μ., Μπαουχάους, Νεφέλη, Αθήνα 1986.
Λίπαρντ Λ., Ποπ Αρτ, Υποδομή, Αθήνα 1984.

Μουζακίτη Φ., Η οπτική γλώσσα στον σύγχρονο σχεδιασμό, Οδυσσεάς, Αθήνα 2003.
Μπέρντολντ Μ., Η αισθητική από την κλασική Ελλάδα ως σήμερα, Α.Σ.Κ.Τ.
Beardsley M.G., Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών, Νεφέλη, Αθήνα 1989.
Μπουλώ Σ., Η κρυφή γεωμετρία των ζωγράφων, Ένωση Καθ. Καλ. Μαθ., Αθήνα 2002.
Ντε Μικέλι Μ., Οι πρωτοπορίες της Τέχνης του Εικοστού Αιώνα, Οδυσσεάς, Αθήνα 1983.
Daucher H. –Seitz R., Διδακτική των Εικαστικών Τεχνών, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.
Πάντος Θ., Το χρώμα, Κάλβος, Αθήνα 1990.
Πεγέ Ζ., Η Ζωγραφική στο 19ο Αιώνα, Νεφέλη, Αθήνα 1984.
Perree R., Εισαγωγή στη Βιντεοτέχνη, Σχολή Κινηματ. Σταυράκου, Αθήνα 1994.
Προκοπίου Α.Γ., Αισθητική και τέχνη στην Ευρώπη, 2 τόμοι, Έκδοση του ίδιου, Αθήνα 1955.
Ραυτόπουλος Δ., Τέχνη και εξουσία, Καστανιώτη, Αθήν 1985.
Ρηντ Χ., Η φιλοσοφία της Μοντέρνας Τέχνης, Κάλβος, Αθήνα 1970.
Ρήντ Χ., Ιστορία της Μοντέρνας Γλυπτικής, Υποδομή, Αθήνα 1979.
Ρήντ Χ., Ιστορία της Μοντέρνας Ζωγραφικής, Υποδομή, Αθήνα 1979.
Ρηντ Χ., Λεξικό εικαστικών τεχνών, Υποδομή, Αθήνα 1986.
Ρίχτερ Χ., Νταντά, Υποδομή, Αθήνα 1983.
Sargent W., Το χρώμα στην φύση και στην Τέχνη, Κάλβος, Αθήνα 1987.
Τζόρνταν Ρ.Φ., Ιστορία της Αρχιτεκτονικής, Υποδομή, Αθήνα 1981.
Τίσνταλ Κ. - Μποτσόλα Α., Φουτουρισμός, Υποδομή, Αθήνα 1984.
Τσάιπμαν Λ., Διδακτική της Τέχνης, Νεφέλη, Αθήνα 1993.
Ferrer M., Ομάδες, κινήματα, τάσεις της σύγχρονης τέχνης μετά το 1945, Εξάντας, Αθήνα 1991.
Φωτόπουλος Δ., Ενδυματολογία στο Ελληνικό Θέατρο, Εμπορ.Τράπεζ.Ελλάδος, Αθήνα 1986.
Χέζλεγοντ Τζ., Η Ιστορία της Δυτικής Ζωγραφικής, Πατάκη, Αθήνα 1995.
Hedgcock J., Το βιβλίο του φωτογράφου, Πόντιξ, Αθήνα 2001.
Χρήστου Χ., Εισαγωγή στην τέχνη, 2 τόμοι, Σύλ. προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, Αθήνα 1987

Δ. ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ ΤΕΧΝΗΣ

Αναγέννηση, Εμπρεσιονισμός, Μεταεμπρεσιονισμός, Δεληθανάσης – Ερευνητής, Αθήνα 1994.
Ανακαλύπτω την Τέχνη: Ακουαρέλα, Ζωγραφική, Γλυπτική, Χρώμα, Σύνθεση, Προοπτική, Δεληθανάσης – Ερευνητής, Αθήνα 1994.
Art Book-Εικοστός Αιώνας, Ειδικές εκδόσεις Άρης Τερζόπουλος, Αθήνα 1997.
Γερμανοί Εξπρεσιονιστές - συλλογή Μπούχαϊμ, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα 1985.
Ελληνική τοπιογραφία, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα 1998.
Larouse, Ιστορία της Τέχνης, 5 τόμοι, Βιβλιόραμα, Αθήνα 1994.
Munro E.C., Παγκόσμια Εγκυκλοπαίδεια της Τέχνης, Φυτράκη, Αθήνα 1964.
Οι Έλληνες ζωγράφοι, 2 τόμοι, Μέλισσα, Αθήνα 1976.
Οι Μεγάλοι ζωγράφοι, 5 τόμοι, Μέλισσα, Αθήνα 1977.
Τα Μεγάλα Μουσεία Του Κόσμου, 12 τόμοι, Φυτράκη, Αθήνα 1970.
Χαραλαμπίδης Α., Η τέχνη του 20ου αιώνα, 3 τόμοι, UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη 1990.
Χόνος Χ. - Φλέμινγκ Τζ., Ιστορία της Τέχνης, 4 τόμοι, Υποδομή, Αθήνα 1993.

